

Засновник: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.
Видається з 01.01.1998 р. Виходить двічі на місяць.

Головний редактор М. Закіров, д-р політ. наук, заввідділу політологічного аналізу. **Редакційна колегія:** Л. Чуприна, канд. наук із соц. комунікацій, заввідділу оперативної інформації, Т. Дубас, заввідділу синтезу соціокультурних мережевих ресурсів. **Комп'ютерний дизайн:** Г. Булахова.
Адреса редакції: НБУВ, Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна.
Тел. (044)524-25-48, (044)525-61-03. E-mail: siaz2014@ukr.net, www.nbuviar.gov.ua. Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

Україна: події, факти, коментарі

Інформаційно-аналітичний журнал

№ 6 2022

ЗМІСТ

Коротко про головне

Звернення Президента України В. Зеленського 3

Зустріч Президента України В. Зеленського
з Прем'єр-міністром Королівства Швеція М. Андерссон 5

Аналітика

Політичні акценти

Потіха А.

Саміт у Брюсселі – Україна-кандидат: плюси, перспективи,
оцінки, позиції країн і погляди політиків 6

Тарасенко Н.

Зустріч лідерів країн G-7 у Німеччині: головні питання,
оцінка результатів, перспектива для України 14

Дем'яненко М.

Саміт НАТО в Мадриді: результати для України 20

Рябоконт О.

Атомна енергетика України: стан і перспективи 30

Економічний ракурс

Кулицький С.

Ринок української робочої сили під впливом повномасштабного військового вторгнення Росії (Продовження. Початок у № 5) 36

Наука – суспільству

Основні напрями діяльності НАН України 43

Сучасні дослідження та розробки академічної науки 44

Наукові видання НАН України 56

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти 57

Нагороди і відзнаки 62

До уваги держслужбовця

Головащук А., Блиндарук С., Штих П.

Микола Васильович Гоголь: до 170-річчя від дня смерті видатного українського письменника

(01.04.1809, Великі Сорочинці, Україна – 21.02.1852, Москва, Росія) 63

Коротко про головне

Звернення Президента України В. Зеленського

«Відбудова України – це не тільки про те, що треба зробити після перемоги, а й про те, що маємо робити зараз разом з партнерами», – зазначив Президента України.

Бажаю здоров'я, шановні українці!

Сьогодні був довгий і дуже важливий день нашої зовнішньополітичної активності.

Відкрилася конференція в Лугано у Швейцарії, яка присвячена відбудові України. Одразу хочу зазначити, що, коли говорять про відбудову, часто некоректно розставляють акценти. Це ж не тільки про те, що маємо зробити після нашої перемоги або в наступні роки, а й те, що потрібно робити вже просто зараз.

Українські сили звільнили від окупантів понад тисячу населених пунктів, щотижня додаються нові. Зараз, наприклад, на півдні нашої держави. Всі вони зазнали масштабних руйнувань. А ще це означає потребу в колосальних коштах на відновлення інфраструктури, на повернення медицини й соціальних послуг, на відновлення нормального економічного життя. Одних лише зруйнованих будинків у звільнених районах десятки тисяч.

А ще потрібно готувати школи, готувати університети до нового навчального року на всій вільній території країни й у нових умовах постійної загрози, зокрема ракетних ударів... Треба вже готуватися до зими й зробити все, щоб ми пройшли цю зиму спокійно з погляду енергетики попри будь-які загрози, які створює щоденно Росія.

Значна частина економіки знищена бойовими діями та російськими ударами, тисячі підприємств не працюють. А це означає високу потребу в робочих місцях, у забезпеченні соціальних виплат попри зниження податкових надходжень.

Тому відбудова України – це не тільки про те, що треба зробити потім, після нашої перемоги, але й про те, що треба робити в цей час. І ми маємо робити це разом з нашими партнерами, з усім демократичним світом. Робити вже зараз.

Сьогодні в Києві з візитом була Прем'єр-міністр Швеції пані Андерссон. Головні теми – це оборонна підтримка – отримаємо новий посилений пакет – вдячні. А також нові санкції проти Росії й нові можливості для України, зокрема в питаннях переробки відходів.

У нашій країні дуже довгий час нехтували цією темою, а це ж не просто про те, що робити зі сміттям. Це про безпеку, про якість життя. Нам потрібно мінімум 25 нових і сучасних технологічно передових заводів з переробки відходів. Вони здатні забезпечити і енергією, і вторинною

сировиною, і нарешті розв'язанням застарілої проблеми сміттєзвалищ і полігонів відходів, нездатності багатьох громад знайти рішення для відходів.

І якщо декому здається, що це не на часі, то я хочу сказати, що відбудова нашої держави – це не просто відновлення стін, які в нас були і які були зруйновані обстрілами. Україна має стати найбільш вільною, найбільш сучасною і найбільш безпечною країною Європи – в усіх сенсах слова, зокрема і в тому, що стосується стану нашого довкілля. Впевнений, ми це зробимо.

Сьогодні, 4 липня, головне свято Сполучених Штатів Америки – День незалежності. І я хочу привітати президента Байдена, американський народ і всіх наших друзів у Сполучених Штатах.

Хочу дещо процитувати. «Ми вважаємо за самоочевидні істини, що всіх людей створено рівними; що Творець обдарував їх певними невідбірними правами, до яких належать життя, свобода й прагнення щастя; що уряди встановлюються між людьми на те, щоб забезпечувати ці права, а влада урядів походить зі згоди тих, ким вони управляють», – так сказано в Декларації незалежності Сполучених Штатів. І погодьтеся, що українці неодноразово у своїй історії демонстрували, що в нас – схожі принципи. Достатньо поглянути на українські «майдани» або на нашу завзятість у захисті свободи.

Ще раз вітаю з Днем незалежності. Дякую за допомогу!

Сьогодні ж привітав українських поліцейських з Днем Національної поліції. Вручив нагороди. Саме на якості їхньої роботи базується правопорядок.

Звичайно, потрібно зробити ще чимало для того, щоб українська поліція повністю відповідала вимогам сучасності. Але пам'ятайте про героїв-поліцейських, які воюють на передовій. Про тих, хто забезпечує розмінування. Хто допомагає жертвам обстрілів. Хто проводить евакуацію. Хто доправляє гуманітарну допомогу. І хто забезпечує всім нам захист від злочинності.

Ситуація на передовій за добу не зазнала суттєвих змін. Ворог продовжує тероризувати прикордонні райони Сумської області, м. Харків і райони області, Донбас. Збройні сили України відповідають, тиснуть і день за днем знищують наступальний потенціал окупантів. Нам потрібно переломити їх. Це важке завдання, це потребує часу й надлюдських зусиль. Але у нас немає альтернативи – це про нашу незалежність, про наше майбутнє, про долю всього українського народу.

Дякую всім, хто захищає нашу державу!

Слава Україні! *(Офіційне інтернет-представництво Президента України (<http://www.president.gov.ua>). – 2022. – 4.07).*

Зустріч Президента України В. Зеленського з Прем'єр-міністром Королівства Швеція М. Андерссон

Спільна заява Президента України В. Зеленського і Прем'єр-міністра Королівства Швеція М. Андерссон

В. Зеленський прийняв 4 липня в Києві Прем'єр-міністра М. Андерссон.

Беручи до уваги 30-річчя двосторонніх дипломатичних відносин, які було встановлено в січні 1992 р., Україна високо оцінила непохитну підтримку Швецією протягом усіх цих років суверенітету й територіальної цілісності нашої держави в межах її міжнародно визнаних кордонів.

У цьому зв'язку Україна та Швеція рішуче засудили неспровоковану, невинуватену та незаконну загарбницьку війну Росії проти України, а також підтвердили свою рішучу готовність підтримувати відповідні кримінальні розслідування з метою притягнення до відповідальності всіх винних у воєнних злочинах Росії в Україні.

Від імені українського народу Президент В. Зеленський висловив подяку Прем'єр-міністру Швеції М. Андерссон за оборонну допомогу Україні з моменту повномасштабного збройного вторгнення Росії 24 лютого 2022 р.

Лідери двох держав наголосили на європейській перспективі України та її статусі кандидата на вступ до ЄС, що було визнано Європейською радою 23 червня 2022 р., а також на стратегічному курсі України на членство у ЄС.

Україна привітала міцну відданість Швеції наданню гуманітарної підтримки та сприянню у відбудові України, що було засвідчено під час Міжнародної донорської конференції високого рівня у Варшаві в травні 2022 р. Вони домовилися про підтримку Швецією подальшої імплементації Угоди про асоціацію між Україною і ЄС, включно з поглибленою та всеосяжною зоною вільної торгівлі, як «дорожньої карти» для реформ і подальшої інтеграції з ЄС.

Україна та Швеція розширюватимуть співпрацю у сфері розвитку відповідно до міждержавних угод, на основі Регіональної стратегії співпраці у сфері реформ Королівства Швеція.

Обидва лідери привітали двостороннє співробітництво в секторі безпеки в Україні, а також розвиток її спроможностей з розмінування. Вони відзначили важливість міждержавної угоди щодо співробітництва у сфері оборони, підписаної міністрами оборони України та Швеції у грудні 2021 р.

Лідери висловили задоволення поглибленням партнерства між Україною та Швецією в постачанні ядерного палива в Україну та відзначили потенціал співпраці між Державним підприємством «Національна атомна енергогенеруюча компанія "Енергоатом"» і Westinghouse Electric Sweden AB.

Лідери держав відзначили потенціал двосторонніх проєктів у сфері енергоефективності, де особливо важливим є розвиток сміттєпереробних

потужностей України для забезпечення безпечного та чистого довкілля у Європі.

Президент України та Прем'єр-міністр Швеції також обговорили перспективи участі Швеції у післявоєнній відбудові України (*Офіційне інтернет-представництво Президента України* (<http://www.president.gov.ua>). – 2022. – 4.07).

Аналітика

Політичні акценти

А. Потіха, наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Саміт у Брюсселі – Україна-кандидат: плюси, перспективи, оцінки, позиції країн і погляди політиків

Лідери 27 країн-членів ЄС 23 червня 2022 р. ухвалили рішення про надання Україні статусу кандидата на членство у ЄС. Статус кандидата офіційно запускає процес набуття Україною членства у ЄС. Одним з перших про це повідомив голова Європейської ради Ш. Мішель. Він наголосив: «Історичний момент! Сьогодні – виховий крок на вашому шляху до ЄС. Вітаю Президента України В. Зеленського та Президентку Молдови М. Санду, а також народи України та Молдови. Наше майбутнє – разом!»

Одразу після завершення голосування Євроради за надання Україні статусу кандидата на членство у ЄС Президент України В. Зеленський записав відеозвернення, де назвав цю подію довгоочікуваною. Пізніше він додав, що це стало «точкою неповернення», «новим статусом і новим іміджем» для країни. «Україна – це майбутній рівний партнер для щонайменше 27 країн ЄС... Отримання статусу кандидата – це заручини. Серйозний крок у взаєминах України та ЄС», – зазначив В. Зеленський (URL: <https://www.dw.com/uk/nadannia-ukraini-statusu-kandydata-na-vstup-do-yes-vyklykalo-v-kyievi-eiforiiu/a-62254079>. 2022. 24.06).

Голова Верховної Ради України Р. Стефанчук також виступив з телезверненням до українців, де назвав рішення Євроради «визнанням наших із вами досягнень у становленні зрілого демократичного європейського суспільства, міцності наших інституцій, які продовжують ефективно працювати навіть у часи повномасштабної війни». За його словами, це потужний політичний меседж, який почують і солдати в окопах, і кожна сім'я, яка була змушена тікати від війни за кордон, і кожен, хто допомагає наближати нашу перемогу. «Ми не можемо змінити географію – Росія й далі буде нашим сусідом. Але це рішення змінило історію. І в цьому випадку історія перемогла географію», – заявив Голова Верховної Ради України.

Віцепрем'єр-міністр з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України О. Стефанішина, як і більшість представників влади, вважає отримання Україною статусу кандидата на членство у ЄС історичним. «Ми вітаємо це історичне рішення Євросоюзу, яке фактично означає, що велика родина країн Європейського Союзу бачать Україну членом ЄС. У ці важкі часи ЄС почув народ України та чітко заявив, що наша держава належить до Європи, ми маємо спільне потужне майбутнє», – наголосила О. Стефанішина.

За її словами, статус кандидата офіційно запускає процес набуття Україною членства у ЄС. «Ми вже активно працюємо над подальшими кроками та реформуванням країни попри війну, аби не втрачати темпи нашої інтеграції», – підкреслила віцепрем'єр-міністр з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України (URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/212089_ukrana-otrimala-status-kandidata-v-chleni-s-shcho-tse-oznacha. 2022. 24.06).

При цьому вона зазначила, що подальша підготовка до членства передбачатиме завершення всеохопної трансформації всіх сфер, що створюватиме умови, коли країна житиме за принципами Євросоюзу та його законами, які спрямовані на захист кожного громадянина та бізнесу. Це започаткує умови для наближення рівня життя, добробуту й правового захисту українців, як в інших країнах ЄС. У цьому Україну постійно підтримуватиме Єврокомісія, надаючи необхідну консультаційну та іншу допомогу. Крім того, статус кандидата відкриває можливості отримання фінансової допомоги в трансформації суспільства, правової системи та економіки на шляху до членства у ЄС, а також триматиме євроінтеграційні реформи країни в пріоритеті.

Прем'єр-міністр України Д. Шмигаль конкретизував значення й завдання, які стоять перед Україною після отримання статусу кандидата на членство у Євросоюзі. За його словами, це свідчення успішності впровадження реформ і значний прогрес України в наближенні до європейських стандартів. «Ми вже розпочали інтеграцію у внутрішній ринок ЄС. Маємо підписані авіаційний та енергетичний “безвізи”, близькі до укладення митного, промислового та цифрового», – заявив Д. Шмигаль (URL: <https://www.unian.ua/politics/status-kandidata-na-chlenstvo-u-yes-shcho-vin-daye-ukrajini-novini-ukrajina-11883030.html>. 2022. 28.06).

За його словами, новий статус є важливим сигналом для всіх українців, що наше спільне майбутнє – це Європейський Союз, а процес вступу до ЄС стане невід'ємною частиною шляху відновлення України.

Як інформують ЗМІ, підтвердженням цієї тези стало те, що наступного дня після отримання нового статусу наша держава підписала Угоду про участь у програмі Євросоюзу «Life», яка присвячена виключно питанням збереження природи. Україна є першою країною – не членом Євросоюзу, яка приєдналася до цієї ініціативи. До речі, бюджет програми на 2021–2027 рр.

становить 5,4 млрд євро, і вже цього року Україна може розраховувати на отримання європейських коштів на відновлення української екології.

Крім прямої бюджетної підтримки від ЄС, новий статус значно покращить інвестиційну привабливість України. «Бізнес-клімат наблизатиметься до умов, як у країнах Євросоюзу, де інвестори діятимуть на ринку, який є передбачуваним, а бізнес – захищеним. Привабливість для інвесторів також потребуватиме гарантій безпеки після перемоги над російськими загарбниками», – вважає Д. Шмигаль. На його переконання, тепер наша держава зможе набагато швидше трансформувати всі сфери економіки та ліквідувати наслідки війни.

В експертному середовищі також високо оцінюють значення отримання статусу кандидата на членство у Євросоюзі. За словами експертів, рішення Європейської ради щодо надання Україні статусу країни-кандидата у члени Євросоюзу викликало атмосферу ейфорії в Україні. Президент, урядовці й депутати Верховної Ради називають це історичним рішенням не лише для України, а й для Європейського Союзу. Вони висловлюють упевненість, що це посилить Україну у її протистоянні російській агресії.

Проте, як зазначають експерти, Україна, як і всі інші кандидати, має прийняти всі правила ЄС, тобто всі закони та стандарти, які в Брюсселі називають *acquis*. Переговори згруповано в приблизно 33–35 розділів, які включають весь спектр тем від освіти та культури, оподаткування та сільського господарства до зовнішньої політики, науки, досліджень, а також внутрішніх справ. Ці розділи зазвичай поділяються на шість кластерів. І знову ж таки потрібна однотайність усіх членів організації, щоб «відкрити» і врешті-решт «закрити» ці кластери.

Але щоб розпочати переговорний процес щодо вступу до ЄС, Україна має попередньо виконати сім завдань, які було поставлено перед нашою країною, вірніше сім блоків реформ, виконання яких Євросоюз визначив як умову того, що статус кандидата збережеться:

1. Реформа Конституційного Суду.
2. Продовження судової реформи.
3. Антикорупція, включно з призначенням керівника САП.
4. Боротьба з відмиванням коштів.
5. Втілення антиолігархічного закону.
6. Узгодження аудіовізуального законодавства з європейським.
7. Зміна законодавства про нацменшини.

На думку експертів, усі усвідомлюють, що для наближення до повноправного членства і виконання всіх копенгагенських критеріїв державі треба пройти ще тривалий шлях. Адже надання статусу кандидата – це юридичне закріплення європейського майбутнього України, а не просто політична обіцянка. Таку думку висловила гендиректор урядового офісу координації європейської та євроатлантичної інтеграції Н. Форсюк.

За її словами, цей статус відкриває Україні доступ до структурних фондів ЄС. Що стосується виконання семи умов, які висунула Єврокомісія,

то в Україні вже є прогрес – їх буде виконано вже до кінця року, запевняє Н. Форсюк. «І найголовніше на сьогодні, у нас з'являється можливість мати сильнішу позицію на мирних переговорах – наших мирних переговорах з Росією. З цього моменту наша позиція стає вже зовсім іншою», – вважає Н. Форсюк.

Експерти Центру економічної стратегії додають, що чи не найважливішим наслідком рішення Європейської ради буде безальтернативність проведення необхідних реформ. «Маючи перед собою пряник у вигляді членства у ЄС, українські еліти зазнають величезного тиску як з боку міжнародних партнерів, так і суспільства, щоб провести необхідні реформи, включаючи правовладдя, як необхідну умову для членства у ЄС. Це зробить Україну кращою країною, яка більше вписується у європейську сім'ю», – зазначили у ЦЕС (URL: <https://www.unian.ua/politics/status-kandidata-na-chlenstvo-u-yes-shcho-vin-daye-ukrajini-novini-ukrajina-11883030.html>. 2022. 28.06).

Експерти ЦЕС вказують також на те, що в новому амплуа Україна значно зменшить вартість реконструкції зруйнованої російськими варварами інфраструктури. Пояснюється це просто: завдяки перспективі членства у ЄС можна залучити набагато більше приватних інвестицій, які орієнтуються на довгострокову перспективу. «Вартість повоєнного відновлення для державних бюджетів буде, у разі кандидатства, значно нижчою як для України, так і для міжнародних донорів на чолі з ЄС. Таким чином, співвідношення приватних та державних коштів значно покращиться на основі просто очікувань, навіть без фактичного надання членства», – зазначили в Центрі економічної стратегії.

Щодо перспектив вступу до ЄС, то, як зазначила Н. Форсюк, переговорні процедури точно не розпочнуться раніше 2023 р., і це не буде швидкий процес. Адже в основі переговорів лежить правова система ЄС, яка складається з 35 глав. Кожна з них стосується різних сфер (правосуддя, фіскальної політики, тощо). Доки щодо однієї глави не буде досягнуто консенсусу між сторонами, переговори з іншої не розпочинатимуть. «Переговорні процедури зазвичай тривають декілька років, тому що з 35 глав кожна відкривається окремо, потім закривається попередня, відкривається нова. І це дуже тривала процедура сама по собі. Паралельно з цим нам треба впровадити повністю все законодавство ЄС, тому що на момент членства воно має стати невіддільною частиною законодавства України. Це теж дуже велика робота, тому що воно ще ширше, ніж передбачає наша Угода про асоціацію», – зазначила Н. Форсюк.

Вона прогнозує, що, за найкращим сценарієм, Україна зможе вступити до ЄС не раніше 2029 р. «За аналізом сім років, це дуже добре, виходити треба із цього, бо воно може тривати десятиліттями. Я не вірю, що в нашому випадку це триватиме десятиліттями, але раніше цього часу дуже мало ймовірно через величезну кількість законодавства, яке нам треба не тільки прийняти, а й імплементувати в повсякденне життя. Ми маємо

повністю жити за законами Європи», – підкреслила гендиректор урядового офісу координації європейської та євроатлантичної інтеграції.

О. Стефанішина також зазначила, що набуття Україною повноправного членства у ЄС забере роки, а не десятиліття. За її словами, Києву вдалося за умов повномасштабної війни зберегти керованість державою на місцевому та центральному рівнях і залишитися надійним партнером в енергетичній сфері, у сфері руху людей та торгівлі. «Це найважливіші підвалини, що є основою цінностей. І, звичайно ж, це ще й 90 % громадян, які прагнуть Європейського Союзу, яким лідери ЄС точно не могли сказати “ні!”» – зазначила віцепрем'єр.

Голова парламентського Комітету із зовнішньої політики, депутат фракції «Слуга народу» О. Мережко також вважає набуття Україною статусу країни-кандидата на вступ до ЄС лише «першим кроком і початком боротьби за повноправне членство» (URL: <https://www.dw.com/uk/nadannia-ukraini-statusu-kandydata-na-vstup-do-yes-vykykalo-v-kyievi-eiforiiu/a-62254079>. 2022. 24.06). На його думку, найскладніше буде виконати ті вимоги Єврокомісії, які «складно вимірювати в об'єктивний спосіб», серед яких він назвав проблему викоринення корупції. «Головне, щоб деякі з критеріїв не було використано як привід для критики з боку деяких країн», – заявив О. Мережко.

Він вважає, що Україні варто наслідувати приклади країн Центральної Європи, які вже стали членами ЄС, у таких питаннях, як викоринення корупції та впливу олігархів.

Натомість співголова опозиційної фракції «Європейська солідарність» І. Геращенко не вважає надання статусу кандидата авансом Україні з боку офіційного Брюсселя. Вона переконана, що європейські прагнення українців вже «сплачено» подіями на Євромайдані та жертвами й героїзмом під час нинішньої війни з Росією за право самостійно визначати свій зовнішньополітичний вибір. «Після надання Україні статусу кандидата перед українською владою постають виклики з реформування антикорупційної політики та судової системи. Уже сьогодні можна виконати таку вимогу Єврокомісії, як призначення керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, яке й досі блокується. Це був би дуже добрий сигнал», – наголосила І. Геращенко.

На думку експертів, враховуючи героїчний супротив українського народу російській агресії, Україна заслуговує на євроатлантичні перспективи. Адже нинішня війна Росії проти України вплинула на перебіг подій і темпи. Подавши заявку на членство й заповнивши опитувальник ЄС, Київ вийшов на позитивне рішення щодо статусу країни-кандидата менше ніж за чотири місяці після початку російської агресії. «Насправді за це кандидатство ми заплатили кров'ю багатьох людей, які загинули. І треба пам'ятати ціну цього для України», – зазначила виконавчий директор Центру протидії корупції Д. Каленюк.

При цьому вона закликала не змарнувати шанс, який дала історія та битва за незалежність України, яка на сьогодні відбувається на фронтах. «Це визначний момент, це історичний момент! Це перемога для нашої держави. Це один з базових елементів взагалі перемоги України в цій війні. Це знак для українського народу, що нас чекають у Європейському Союзі та є чіткий механізм, як Україна вступить до ЄС. Звичайно, це не буде дуже швидко, це займе час», – наголосила Д. Каленюк (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayina-yees-kandydat-vymohy-vykonannya/31912279.html>. 2022. 24.06).

На думку експертів, влада має прискорити процес реформ. Зокрема, це стосується судової реформи, яка гальмується, призначення суддів та ін. Проте, як зазначив політолог О. Леонов, статус кандидата надає відносинам України і ЄС нового поштовху до імплементації законодавства ЄС та виконання двосторонніх зобов'язань. «Як і у випадку з безвізом з ЄС, якщо на сьогодні буде виконано всі копенгагенські критерії, у Брюсселя не буде можливості сказати “ні”. За цей вихід на кінцевий етап влада й суспільство заплатили дуже високу ціну, і тепер треба зробити все, щоб цим шансом скористатися», – додав експерт. При цьому він вважає, що найголовнішим на сьогодні є подолання «прокляття українського суспільства» – встановлення верховенства права.

У свою чергу політолог П. Олещук найбільшим викликом України в статусі кандидата на членство у ЄС називає «традиційно сильний вплив олігархів на український парламент». Він застерігає від того, що олігархи можуть задіяти всі свої ресурси, щоб протидіяти розвитку антикорупційного законодавства в Україні.

О. Стефанішина вже пообіцяла, що Україна планує до кінця року виконати всі сім вимог, щоб якомога швидше перейти до етапу переговорів про вступ. Хоча експерти сумніваються, що це можливо зробити так швидко. «Є кроки, які парламент може ухвалити досить швидко. Інші кроки, наприклад проведення відкритого конкурсу на посади в судовій сфері, більш тривалі, бо повноцінно їх можна провести лише в мирний час», – зазначає аналітик Центру «Нова Європа» М. Фахурдінова (URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-61901386>. 2022. 24.06).

За словами експертів, рішення про початок офіційних переговорів щодо вступу України до Євросоюзу також має бути ухвалено на найвищому рівні, як нині рішення щодо кандидатства. «Найоптимістичнішим сценарієм дати, коли ЄС дасть згоду на початок переговорів про вступ, видається червневий саміт у 2023 р.», – вважає С. Сидоренко, головний редактор «Європейської правди».

На цьому етапі все залежатиме від двох речей – від готовності української влади насправді ефективно проводити реформи, яких вимагає Євросоюз, а також від того, що буде з війною в Україні. «Початок переговорів був би можливим, якщо ще будуть якісь бойові дії, але під час гарячої фази війни, я не думаю, що ЄС починатиме переговори про вступ, а

щоб їх завершити, гарячу стадію, тим більше, потрібно буде пройти», – вважає М. Фахурдінова.

Експерт ради зовнішньої політики «Українська призма» О. Краєв також вважає, що агресія Росії може негативно вплинути на переговорний процес, але у випадку, якщо війна затягнеться, Україні все одно треба розпочинати переговори щодо вступу, а щоб ЄС не мав застережень, питання треба перевести в робочу площину. Потрібно виконати вимоги, які поставлено перед Україною.

Як зазначила Л. Акуленко, виконавчий директор Українського центру європейської політики, європейські країни виклали чіткі вимоги «на одному листочку у формі семи вимог».

Одна з них – це провести реформу Конституційного Суду. У цьому з ЄС погоджуються й українські експерти, які вважають, що не проводився нормальний відбір суддів Конституційного Суду, немає закону, який регулюватиме чесний і прозорий конкурс та процес відбору. І на сьогодні це застопорилося через війну – на її тлі, так би мовити, не до КСУ.

Другою вимогою, аби не забрали статус кандидата, є продовження судової реформи. «Та ж судова реформа – це те, що треба для інвестицій. Без інвестицій – реальних, серйозних, великих – неможливо модернізувати Україну. Сподіваюся, що статус кандидата мобілізує Україну і вона швидко виконає ці вимоги», – наголосила В. Мовчан з Інституту економічних досліджень та політичних консультацій (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayina-yees-kandydat-vymohy-vykonannya/31912279.html>. 2022. 24.06).

Експерти також звертають увагу на цьому вимогу, від якої багато що залежатиме у відносинах з нашими західними сусідами. Ідеться про зміни законодавства про національні меншини. Тут Київ має узгоджувати законодавство з Венеціанською комісією, і щоб були розроблені механізми швидкого та ефективного впровадження. «Вимога стосовно закінчення реформи щодо національних меншин. Тут слід Угорщини дуже чітко видно», – підкреслила Л. Акуленко.

Експерти вважають, що законодавство про нацменшини можна доробити, узгодити його з Венеціанською комісією, але тут є одне «але». Досить складно це зробити в умовах війни. Але оскільки вимога така з боку ЄС є – її треба теж виконувати. Виконання цього пункту – при останньому слові за Венеціанською комісією – може потенційно розморозити проблемні вже чимало років відносини Києва та Будапешта.

Щоправда, багато хто скептично ставиться до термінів вступу України до ЄС. Зокрема, держсекретар Франції в справах Європи К. Бон заявляв, що реальний вступ України до ЄС – питання десятиліть. «Ми маємо бути чесними. Якщо ви кажете, що Україна планує вступити до ЄС через шість місяців, рік чи два, ви брешете. Імовірно, це займе 15 чи 20 років. Я не хочу пропонувати українцям жодних ілюзій чи брехні», – зазначив французький політик.

Деякі українські експерти й політики також вважають, що шлях до вступу до ЄС буде тривалим і складним. Адже неправильно дивитися на приклад таких країн, як Швеція та Фінляндія, у яких від моменту подання заявки до членства у ЄС минуло близько трьох років. Україна не пройде цей шлях так швидко, оскільки вона більша, бідніша та має більше політичних проблем порівняно із цими двома країнами.

Але, на думку експертів, також було б несправедливо порівнювати Україну з Туреччиною. Анкара подала заявку на вступ до Європейського економічного співтовариства, попередника ЄС, у 1987 р. Кандидатом у ЄС країна стала в 1999 р. і почала переговори про вступ через шість років. Але Туреччина за останнє десятиліття навряд чи просунулася хоча б на дюйм уперед. Туреччина неодноразово мала суперечки з численними державами-членами з різних питань (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/yes-ukrayina-status-kandydat-na-vstup/31912331.html>. 2022. 23.06).

Усе залежатиме не лише від України і її намагання виконати всі умови. Важко оцінити, наскільки вона здатна виконати політичні вимоги Брюсселю, коли йде війна. Але є проблема безпосередньо з ЄС. Адже Євросоюз не надто прагне збільшуватися й давно цього не робить. Останньою країною, яка стала членом цієї організації, була Хорватія ще у 2013 р. Чимало західних країн-членів ЄС раді, що цей процес потребує часу, оскільки вони вважають за краще спочатку реформувати організацію.

На думку експертів, не можна виключати двосторонні питання, які можуть блокувати процес. Варто лише подивитися на Албанію та Північну Македонію, які прагнули розпочати переговори про вступ з 2020 р., але вже кілька років це блокує Болгарія через політичні розбіжності Софії зі Скоп'є. Отже, непросте становище країн-кандидатів у ЄС на Західних Балканах має служити для України певним застереженням.

Як відомо, Чорногорія з населенням меншим, ніж у Львові, але з ВВП на душу населення приблизно в чотири рази більшим, ніж в Україні, стала кандидатом у 2010 р. Уже через два роки вона розпочала переговори про вступ. Через 10 років їй вдалося «відкрити» всі шість кластерів для вступу, але не «закрити» жодного. Це пояснюється як небажанням Брюсселю, так і політичними проблемами в країні.

Проте українська влада та експерти переконані, що такі песимістичні прогнози деяких європейців не відповідають дійсності, особливо якщо Київ не зволікатиме з реформами. Зокрема, як заявила М. Фахурдінова, Україна вже в кращій позиції, ніж країни Західних Балкан на момент отримання кандидатства. Адже вона виконала понад 60 % вимог, передбачених Угодою про асоціацію та зону вільної торгівлі з ЄС, яку підписали в 2014 р. Повне виконання вимог цієї Угоди на 90 % інтегрує Україну до спільного ринку ЄС. «Тому може знадобитися й менше часу», – вважає вона.

Із цим погоджується й експериментатор закордонних справ В. Огризко та запевняє, що 10–15 років до вступу – дещо песимістично. «Ми вже пройшли великий шлях, виконуючи умови Угоди про асоціацію, тож він скорочується

принаймні на половину. Це той шлях, який ми маємо пройти в наступні кілька років», – наголосив дипломат (URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-61901386>. 2022. 24.06).

При цьому європейських політиків, які заявляють про те, що розширення ЄС не на часі, він назвав «московськими консервами, які давно закладені, а тепер починають вибухати».

Експерт з міжнародних питань О. Краєв сподівається на більш швидкий процес інтеграції України до ЄС. Він вважає, що Євросоюз останнім часом приміряє на себе роль нового, більш глобального гравця, і в такій ситуації тримати Україну у своїй сфері впливу – геополітичний інтерес для Брюсселя. «Україна буквально життями своїх солдатів платить за свій європейський вибір, і фактично для Європи це дійсно історія успіху, це показник того, що європейська ідея живе, має майбутнє і достойна того, щоб за неї воювати з диктаторськими режимами. Тримати Україну, яка зараз веде боротьбу, у залі очікування буде дуже нелогічно», – пояснює експерт.

Він вважає історію України унікальною та не схожою на жодну іншу історію інтеграції у ЄС, відтак і вступ до Євросоюзу в неї може зайняти навіть менше ніж три роки з моменту початку переговорів.

Україна зацікавлена у швидкому процесі інтеграції до ЄС. Загроза втрати статусу кандидата буде потужним важелем, який примусить владу проводити необхідні реформи. Адже суспільство не дасть можливості владі відступити від обіцяних реформ і втратити перспективи вступу до ЄС.

За словами експертів, важливо також, що ми йдемо цим шляхом разом з Молдовою. Це створює конкуренцію. Уявіть рівень суспільного тиску на владу, якщо Молдова почне переговори, а ми ні.

І наостанок. Найголовніше – те, що процес запустився й лідери ЄС принципово погодилися надати можливість Україні рухатися до ЄС. Швидкість цього процесу залежатиме виключно від України.

Н. Тарасенко, мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Зустріч лідерів країн G-7 у Німеччині: головні питання, оцінка результатів, перспектива для України

У німецькій Баварії 26–28 червня відбувся 48-й саміт «Великої сімки» (G7). У зустрічі взяли участь: прем'єр-міністр Канади Д. Трюдо, президент Франції Е. Макрон, канцлер Німеччини О. Шольц, прем'єр-міністр Італії М. Драгі, прем'єр-міністр Японії Ф. Кісіда, прем'єр-міністр Великої Британії Б. Джонсон, президент США Д. Байден, голова Європейської комісії У. фон дер Ляєн, голова Європейської ради Ш. Мішель. На саміті також були запрошені учасники: глави України, Аргентини, ПАР, Індії, Індонезії та Сенегалу. Президент України В. Зеленський приєднався відеозв'язком, решта запрошених були присутні особисто.

Напередодні саміту у ЗМІ та в експертному середовищі висловлювалися очікування, що зустріч лідерів семи найрозвиненіших країн світу буде продуктивною, зокрема серед прогнозованих називали рішення про нові санкції проти РФ, фінансову та військову допомогу Україні, посилення глобальної продовольчої безпеки. Традиційні для G7 теми кліматичних змін, допомоги країнам, що розвиваються, і цифрової трансформації цього разу відійшли на другий план.

Перша зустріч саміту відбулася між канцлером Німеччини О. Шольцом та президентом США Д. Байденом. Президент США подякував канцлеру Німеччини за його лідерство в реагуванні на українську війну та привітав єдність союзників у підтримці України. За словами Д. Байдена, лідерство О. Шольца відіграло вирішальне значення в плануванні того, як Європа відреагувала на вторгнення Росії в Україну (URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/baiden-pohvalyv-sholtza-za-vidpovid-na-viynu-v-ukraini/6633782.html>).

Президент США також віддав належне Німеччині за те, що погодилася збільшити свої військові витрати за допомогою спеціального фонду в 100 млрд євро та за згоду надати Україні озброєння. Водночас О. Шольц назвав позитивом те, що союзникам «вдалося залишитися об'єднаними, чого, очевидно, Путін ніколи не очікував». Президент США на підтвердження цього заявив, що «Путін від самого початку розраховував на те, що НАТО і “Група семи” якимось розколяться, але ми не розкололись і цього не станеться» (URL: <https://zn.ua/ukr/WORLD/zustrich-g7-ta-plan-marshalla-dlja-ukrajini.html>).

Головною темою саміту G7 стала війна в Україні та мінімізація її наслідків для глобального ринку, а обговорення зосередилися навколо питання, як посилити тиск на Москву. Канцлер ФРН О. Шольц наголосив, що війна надовго визначатиме міжнародні відносини. «Щодо Росії не може бути повернення на той час, коли вона не вторглася в Україну» (URL: <https://thepage.ua/ua/economy/pidsumki-samitu-g7-26-28-cherwnya-2022>).

Найбільш очікуваним щодо України рішенням було досягнення загальної згоди країн «Великої сімки» на посилення санкційного тиску на Москву через заборону імпорту російського золота. Ще перед початком зустрічі у форматі G7 про такі наміри оголосили США, Велика Британія, Канада та Японія. За підрахунками Вашингтона, таке ембарго позбавить Москву приблизно 19 млрд дол. на рік. Ідеться лише про новий, свіжодобутий дорогоцінний метал, а ось золото, що уже встигло потрапило на міжнародний ринок, ембарго не стосується.

«Заходи, які ми оголосили, безпосередньо вдарять по російських олігархах і по серцю військової машини Путіна. Він витрачає свої ресурси, які постійно скорочуються, на безглузду та варварську війну. Він фінансує своє его коштом як українського, так і російського народів. Нам потрібно позбавити путінський режим його фінансування», – заявив прем'єр-міністр Великої Британії Б. Джонсон. Британська інформаційна служба додала, що експорт золота щорічно приносить Кремлю 15,4 млрд дол. (URL:

<https://zaborona.com/ukrayina-ta-600-milyardiv-pro-shho-domovylysyia-lidery-g7-na-zustrichi-u-bavariyi>).

Очікувалося, що на саміті до ембарго на золото приєднаються Німеччина, Італія та Франція. Упевненість у тому, що до ембарго приєднається вся «Велика сімка» висловив президент США Д. Байден. Проте вже 27 червня канцлер ФРН О. Шольц в інтерв'ю телеканалу «ZDF» уникнув прямої відповіді на запитання, чи підтримує Берлін таке ембарго, повідомила Deutsche Welle. У результаті виявилось, що країни-члени ЄС, що входять до «Великої сімки» рішення з цього приводу ще не ухвалили, але розглядають такий варіант, аби ембарго на золото завдало більше шкоди саме країні-агресору, а не європейським державам. Тож у підсумковому комюніке країни G-7 повідомили лише, що координуватимуть дії, аби зменшити доходи Росії, зокрема від продажу золота (URL: <https://forbes.ua/inside/pidsumki-samitu-velikoi-simki-pidtrimka-ukraini-chastkova-vidmova-vid-rosiyskogo-zolota-ta-planu-vstanoviti-limit-tsin-na-naftu-z-rf-28062022-6857>).

Не досягли згоди лідери G7 також у питанні запровадження тимчасового обмеження цін на імпорт російських енергоносіїв. До цього США запропонували встановити ліміт цін на російську нафту, аби позбавити Росію надвеликих доходів з її продажу, адже агресія Росії проти України призвела до стрімкого росту цін на енергоресурси і, як наслідок, Москва наразі заробляє більше, хоча продає менше нафти й газу. Втім, остаточного рішення про ціновий ліміт на російську нафту на саміті не було прийнято (URL: https://lb.ua/economics/2022/06/30/521648_simka_vdarila_nafti_rosiyu.html).

Ініціативи США традиційно обережно сприйняли країни ЄС, передусім ФРН, яка побоюється, що введення граничної ціни на нафту, яке підтримують Сполучені Штати, та газу – згідно з планом Італії, загрожує повним припиненням поставок російських енергоносіїв і промисловим крахом Європи. Москва вже попередила про відплату в разі зниження цін на енергоресурси нижче ринкових. Тож у підсумковому комюніке саміту йдеться лише, що країни «сімки» розглянуть можливість заборони на транспортування російської нафти крім випадків, коли вона продається за ціною, нижчою від порога, який G-7 узгодить додатково (URL: <https://nv.ua/ukr/world/geopolitics/sankciji-chi-zbroya-chogo-pragnut-i-chogorobouuyutsya-krajini-chleni-g7-novini-ukrajini-50253098.html>).

Агентство «Bloomberg» повідомило, що лідери країн G7 також мають намір доручити профільним міністерствам вивчити можливість запровадження обмеження цін на купівлю російського газу.

Financial Times додає, що паралельно розглядалася пропозиція французької делегації щодо підвищення світового виробництва нафти і зниження таким чином цін на неї. Зокрема, Франція хоче вивчити можливості повернення до постачання нафти з Венесуели та Ірану, які перебувають під санкціями США (URL: <https://forbes.ua/inside/pidsumki>).

samitu-velikoi-simki-pidtrimka-ukraini-chastkova-vidmova-vid-rosiyskogo-zolota-plani-vstanoviti-limit-tsin-na-naftu-z-rf-28062022-6857).

Другий та головний день саміту розпочався із зустрічі в розширеному складі – з учасниками відеозв'язком поспілкувався Президент України В. Зеленський. Дізнатися про що він говорив не вдалося – у пресцентрі не було звичної трансляції вітальних слів. Потім дипломатичними каналами до ЗМІ потрапила інформація про те, що В. Зеленський просив посилити санкції проти Росії, надати більше зброї, зокрема – системи ППО, допомогти Україні в експорті зерна та у відновленні після війни. Президент також заявив, що сподівається закінчити розв'язану Росією війну до кінця 2022 року і звернувся до союзників з проханням надати гарантії безпеки для України.

Як зауважила британська газета «The Guardian», учасників зібрання дуже зворушив виступ Президента України В. Зеленського. «Зеленський проявив мужність і реалізм щодо того, що чекає попереду», – підкреслив один з учасників саміту, зазначає видання. Своєю чергою, прем'єр-міністр Великої Британії Б. Джонсон висловив оптимізм щодо стихання голосів, які закликали Україну до передчасного врегулювання. Президент Франції Е. Макрон, якого часто називають переконаним прихильником діалогу з російським диктатором, підкреслив, що Росія не має виграти війну (URL: <https://nv.ua/ukr/world/geopolitics/sankciji-chi-zbroya-chogo-pragnut-i-chogorobouyutsya-krajini-chleni-g7-novini-ukrajini-50253098.html>).

За кілька годин після виступу В. Зеленського лідери «Великої сімки» прийняли спільну заяву щодо України, що була опублікована на сайті МЗС Німеччини (URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/06/27/novyna/polityka/lidery-g7-vypustyly-zayavu-shhodo-ukrayiny-osnovni-momenty>). Основні тези лідерів G7 щодо України такі:

– «Велика сімка» «продовжить надавати фінансову, гуманітарну, військову та дипломатичну підтримку та підтримуватиме Україну стільки, скільки потрібно».

– Засудження агресивної та неспровокованої агресії Росії за підтримки Білорусі, засудження невинуватого використання РФ ядерної риторики.

– Україна має ухвалити рішення про майбутнє мирне врегулювання конфлікту вільно від зовнішнього тиску чи впливу. G7 продовжить координувати зусилля для задоволення нагальних потреб України у військовій та оборонній техніці. Також продовжить координувати матеріальну, навчальну та матеріально-технічну, розвідувальну та економічну підтримку для ЗСУ.

– «Велика сімка» готова разом із зацікавленими країнами, установами та Україною домовитися про стійкі зобов'язання у сфері безпеки, щоб допомогти Україні захистити себе.

– G7 готова розширювати співпрацю з Україною в галузі розвідки та обміну інформацією, інформаційної та морської безпеки.

– Заклик до «негайного повернення» громадян України, насильно вивезених до Росії без їхньої згоди.

– «Велика сімка» засуджує воєнні злочини Росії, напади на мирних жителів та об'єкти цивільної інфраструктури, а також пов'язане з конфліктом сексуальне та гендерне насильство.

– Росія несе «величезну відповідальність» за зростання загроз глобальній продовольчій безпеці. G7 закликає Росію беззастережно припинити атаки на сільськогосподарську та транспортну інфраструктуру та забезпечити вільний прохід сільськогосподарських вантажів з українських портів у Чорному морі.

– Лідери G7 узгодять і розширять санкції, спрямовані на подальше обмеження доступу Росії до ключових промислових ресурсів, послуг і технологій, вироблених нашими економіками, особливо до тих, що підтримують російську військово-промислову базу та технологічний сектор.

– G7 домагатиметься дозволу використовувати доходи, отримані від будь-яких нових мит на російські товари, на допомогу Україні.

– G7 візьме на себе зобов'язання допомогти Україні покрити короткостроковий дефіцит бюджетного фінансування.

Що ж стосується практичних заходів із підтримки Києва, то Сполучені Штати Америки пообіцяли передати українцям найсучаснішу систему протиракетної оборони «земля-повітря», а всі разом лідери країн «Великої сімки» заявили, що цього року готові надати або вже надали Україні 29,5 млрд дол. фінансово-економічної допомоги.

Крім того, Сполучені Штати Америки оголосили про запровадження країнами G7 нових санкцій, спрямованих проти оборонної промисловості Росії. «Лідери країн G7 погоджуватимуть і розширюватимуть адресні санкції для подальшого обмеження доступу Росії» до західних технологій, які можуть підтримати російську збройову промисловість, ідеться в заяві Білого дому. Крім того, США «агресивно націлюватимуться на російські оборонні ланцюжки постачання й обмежуватимуть здатність Росії замінити військову техніку, яку вона вже втратила під час своєї жорстокої війни».

У заяві також зазначається, що президент США Д. Байден та інші лідери країн G7 «домагатимуться права використовувати доходи, отримані від будь-яких нових мит на російські товари, щоб допомогти Україні та гарантувати, що Росія сплатить пов'язані з війною витрати».

США запровадять вищі тарифні ставки (35 %) на 570 груп російських товарів у сумі приблизно 2,3 млрд дол.

Також на саміті було оголошено про старт програми партнерства для глобальної інфраструктури, щоб залучити сотні мільярдів доларів для зміцнення світової економіки. Передбачається, що сім найбільш провідних демократичних країн на її реалізацію виділять 600 млрд дол. до 2027 р. Цілі проєкту:

– інвестиції в чисту енергетику, щоб забезпечити стійкість критично важливої інфраструктури до змін клімату, а також послабити вплив Росії на енергетичні ринки;

– розширення транспортної інфраструктури по всьому світу, щоб удосконалити ланцюги поставок товарів;

– створення нових можливостей для бізнесу та робочих місць для працівників.

Очікується, що першими проектами на реалізацію в рамках програми буде виділення 2 млрд дол. на будівництво сонячної станції в Анголі, 320 млн дол. – на будівництво лікарні в Кот-д’Івуарі, а також 40 млн дол. на сприяння регіональній торгівлі енергоресурсами в Південно-Східній Азії.

Крім того, країни G7 анонсували виділення для України 7,5 млрд дол. для часткового покриття дефіциту бюджету та нові економічні санкції проти країни-агресора. Вони передбачають:

– обмеження проти російської військової продукції та ланцюжків постачання;

– підвищення мит на 570 категорій російських товарів, що обійдеться Росії у 2,3 млрд дол.;

– обмеження на доступ Росії до глобального ринку і подальше усунення лазівок для обходу санкцій;

– санкції проти відповідальних у порушенні прав людини, в тому числі воєнних злочинців.

Лідери країн G7 домовилися також розробити спільні кроки щодо виправлення торгової практики Пекіна, яка «завдає шкоди» світовому ринку. У травні глава американського Мінфіну Д. Єллен закликала Захід координувати кроки для зниження вразливості від КНР. Вона зазначила, що для досягнення провідних позицій на ринку «Китай використовує різні несумлінні торговельні практики».

G-7 також закликала Китай «натиснути на Росію, щоб вона негайно виконала юридично зобов’язальний вердикт Міжнародного суду від 16 березня 2022 року та відповідні резолюції Генеральної Асамблеї ООН, які стосуються ситуації в Україні», а також «негайно та беззастережно» вивела свої війська з України.

У рамках боротьби з глобальною нестачею продовольства найрозвинутіші країни світу зобов’язалися виділити додатково 4,5 млрд дол. для захисту найуразливіших верств від голоду та недоїдання. «Загалом на забезпечення глобальної продовольчої безпеки цього року ми виділимо 14 млрд дол.», – ідеться в комюніке.

Крім того, лідери G7 обіцяли, що санкції, які вони впроваджують, не зачіпатимуть продовольство і вільний потік сільськогосподарських товарів, зокрема з Росії, а також не перешкоджатимуть постачанням гуманітарної допомоги.

Утім, за оцінкою світових ЗМІ, не всі надії, що покладалися на саміт, виправдалися. Лідери G7 задали потрібний тон, пообіцявши «фінансову,

гуманітарну, військову та дипломатичну підтримку» Україні «стільки, скільки потрібно». Але перетворити цю риторику на ефективні дії буде дуже непросто, підкреслює The Guardian у редакційній колонці, адже проблеми з узгодженістю дій союзників нікуди не поділися (URL: <https://forbes.ua/inside/pidsumki-samitu-velikoi-simki-pidtrimka-ukraini-chastkova-vidmova-vid-rosiyskogo-zolota-ta-plani-vstanoviti-limit-tsin-na-naftu-z-rf-28062022-6857>).

Незважаючи на численні заяви учасників зустрічі G7 в підтримку України, публічні підсумки саміту мають досить скромний вигляд, резюмує Deutsche Welle. Зокрема, попри попередні заяви, очікуваного ембарго на російське золото не підтримали європейські члени «Великої сімки». Ще одну ініціативу Вашингтона про запровадження верхньої межі цін на нафту, що покликано обмежити отримання РФ надприбутку, також не було підтримано всіма. Один із небагатьох конкретних підсумків саміту – «сімка» оголосила про заплановані найближчим часом нові санкції проти російського ВПК та окремих осіб, причетних до війни проти України. Загалом, очікування того, що саміт стане для України історичним, а підтримка провідних західних країн вийде на новий рівень, не справдилися. Члени G7 переважно озвучили відомі раніше позиції.

М. Дем'яненко, наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Саміт НАТО в Мадриді: результати для України

У Мадриді 28 червня стартував 36-й саміт НАТО. Президент України В. Зеленський в онлайн форматі також звернувся до лідерів країн-учасниць. На саміті було ухвалено ряд важливих рішень, а через пов'язані з російсько-українською війною події окремі оглядачі назвали його історичним.

І дійсно, враховуючи ті виклики, з якими сьогодні зіштовхнувся Альянс, цей саміт мав визначальний вплив, зокрема в плані підтвердження життєздатності НАТО, відповідності його політики до його основних принципів.

Безсумнівно, однією з ключових тем Мадридського саміту стала війна в Україні та зміцнення східного флангу НАТО. Навіть питання членства Швеції та Фінляндії розглядалися з огляду на російську агресію проти України, яка загострила безпекову ситуацію не лише на європейському континенті, але й у світі в цілому. Крім того, призвела до продовольчої та енергетичної кризи, а також поставила під загрозу звичний світовий порядок.

Ще до початку саміту Генеральний секретар НАТО Є. Столтенберг анонсував основні рішення, що будуть ухвалені для трансформації Альянсу та захисту його громадян.

Це буде нова Стратегічна концепція – «дороговказ про те, як вести НАТО в майбутнє в більш конкурентному і небезпечному світі» – фундаментальна зміна стримування і оборони НАТО, а також потужна

підтримка України протягом більш тривалого часу і навіть тісніша співпраця з партнерами. «Лідери також прийматимуть історичне рішення запросити до членства в НАТО Фінляндію і Швецію», – зауважив Є. Столтенберг, зазначивши, що це стало можливим завдяки тристоронній угоді, досягнутій між Туреччиною, Фінляндією і Швецією (URL: https://www.nato.int/cps/ru/natohq/news_197283.htm?selectedLocale=uk).

Є. Столтенберг також запевнив, що НАТО допомагатиме Україні, щоб запобігти більшому конфлікту, оскільки війна Росії з Північноатлантичним альянсом буде колосальною.

«Коли ми говоримо про повномасштабну війну між Росією і НАТО, повинні розуміти, що масштаби руйнування і страждань будуть значно більшими й гіршими, ніж є зараз в Україні. Альянс зараз має завдання: дати надію Україні та безпрецедентну підтримку. У нас також є спільна відповідальність, щоб запобігти ескалації конфлікту в Україні. Ми прагнемо превентивно запобігти війні, адже агресія Росії запускає спільну відповідальність НАТО», – зазначив Є. Столтенберг (URL: <https://espreso.tv/viy-na-rosii-z-nato-bude-kolosalnoyu-tomu-mi-dopomagaemo-ukraini-shchob-zapobigti-bilshomu-konfliktu-stoltenberg>).

Окремо Генсек наголосив, що Північноатлантичний альянс змінив концепцію захисту східного флангу та підтримуватиме партнерів, яким загрожує російська агресія.

«Війна Росії проти України – це наймасштабніше вторгнення у Європі з часів Другої світової війни, яке завдає українцям щоденних страждань. Ми бачимо, яку потугу та сміливість демонструють українці, аби донести це всьому світу. Ми підтримуємо наших партнерів, яким напряду загрожує просування конфлікту. Ми також надали вже близько 40 тис. військових офіцерів у рамках командування і будемо продовжувати захищати територію, яку становить Альянс», – зауважив Є. Столтенберг.

Крім того, в НАТО вказали на загрозу, яку Росія створює на Балтійському, Чорному та Середземному морях, а також через військову інтеграцію з Білоруссю.

Уже за підсумками саміту країни-члени НАТО ухвалили нову концепцію, що визначає основні цілі і завдання Альянсу. В ухваленому документі зокрема вказано: «Сильна і незалежна Україна є життєво необхідною для стабільності Євроатлантичного простору. Поведінка Москви відображає модель агресивних дій Росії відносно її сусідів та більш широкої трансатлантичної спільноти».

«Ключовою ціллю НАТО є забезпечення нашої колективної оборони на основі 360-градусного підходу. У ньому визначено три основні завдання Північноатлантичного альянсу: стримування і оборона, запобігання кризам і управління ними. Спільна безпека», – зазначено також у комюніке (URL: https://lb.ua/news/2022/06/30/521729_pro_ukrainu_bez_ukraini_shcho.html).

У плані військового підсилення України окремі лідери країн-учасниць пообіцяли додатково надати необхідне озброєння та допомагати нашій країні

в довгостроковій перспективі. Так канцлер Німеччини О. Шольц на полях саміту заявив, що країни НАТО постачатимуть Україні стільки озброєння, скільки їй буде потрібно для війни проти Росії.

Німеччина й Нідерланди передадуть Україні ще шість самохідних артилерійських установок «Panzerhaubitze 2000». Щоправда, за словами міністра оборони ФРН К. Ламбрехт, на цьому ФРН свої можливості надання Україні таких самохідних установок вичерпала.

Важке озброєння, аналогічне гаубицям, які надають нашій країні Німеччина та Нідерланди, постачатиме Україні Італія. Про це заявив у кулуарах саміту НАТО прем'єр-міністр Нідерландів М. Рютте. Щоправда, в Італії цю інформацію ще не підтвердили.

М. Рютте зауважив, що його наразі непокоїть складна військова ситуація на сході України, де російські війська просуваються повільно, однак постійно впродовж останніх тижнів. «Надзвичайно важливо, щоб Україна отримала достатню кількість систем важкого озброєння», – додав прем'єр Нідерландів.

Міністр оборони Норвегії Б. А. Грам також заявив, що Норвегія співпрацює з Великою Британією для передачі Україні реактивних установок M270. Наразі на зберіганні в Норвегії перебувають 12 MLRS M270, Україна отримає три такі установки. M270 потребують модернізації, про яку Норвегія домовилася з Великою Британією. Крім того, Норвегія передасть Україні до вже поставлених 5 тис. гранат ще 5 тис.

Швеція надасть Україні новий пакет військової допомоги: наші захисники отримають протитанкове озброєння. Також до пакету входить обладнання для розмінування. Пакет озброєння, включно із обладнанням для розмінування, оцінюється в 500 млн шведських крон (49 млн дол.).

Про нові поставки озброєння для ЗСУ стало відомо на третій день саміту. Президент Франції Е. Макрон заявив про передачу ще шести САУ «Caesar». Д. Байден анонсував новий пакет на 800 млн дол. із системами протиповітряної оборони (ППО), артилерією та снарядами до неї та з ракетами до РСЗВ. З найбільшим оголошенням – на мільярд фунтів – приїхав прем'єр-міністр Великобританії Б. Джонсон. Серед обіцяного ним – ППО, безпілотники та системи радіоелектронної боротьби (URL: <https://ua.korrespondent.net/world/4490478-istorychnyi-samit-nato-u-madrydi-pid-znakom-ukrainy-reportazh>).

Зауважимо, що в НАТО діє чіткий розподіл ролей у підтримці України: сама організація надає Києву лише нелетальну допомогу, тоді як зброю надсилають окремі держави. А для координації окремі уряди використовують зустрічі у «форматі Рамштайн». Проте й увесь Альянс, як організація, не залишився осторонь. На саміті ухвалили найбільший пакет підтримки України – на кількасот мільйонів євро. Він не зраджує принципам НАТО: надавати лише нелетальну допомогу. Але й вона є нагальною потребою Україні, передусім коли йдеться про пальне чи системи боротьби з дронами.

У перспективі декількох років Україні допоможуть остаточно перейти на зброю стандартів НАТО.

За словами Генсека Альянсу Є. Столтенберга, на учасників саміту справило враження онлайн-звернення до них В. Зеленського, у якому Президент України наголосив, що українцям потрібна протиракетна і протиповітряна оборона та артилерія.

Український президент зауважив, що ознакою спільної перемоги України та держав євроатлантичної спільноти стане його особиста, безпосередня участь у наступному саміті. Однак наступного року може статися й так, що під обстрілами Росії опиняться не лише Україна, а й інші держави. Тоді це буде спільний провал України та НАТО.

Лідери країн-членів Альянсу пообіцяли Україні подальшу підтримку, зокрема й збройну. Є. Столтенберг додав, що те, чого Україна зможе досягти за столом перемовин, тісно пов'язано з тим, що вона може досягти на полі бою.

«І тому наразі ми зосереджені на тому, щоб підтримати їх на полі бою за допомогою великої кількості різноманітних типів летальної й нелетальної підтримки», – наголосив Генсек НАТО.

Що стосується вступу України до Альянсу, то сьогодні в НАТО не вважають це питання пріоритетом, однак готові повернутися до переговорів після перемоги Києва над російськими окупантами. Офіційний представник Альянсу наголосив, що рішення, ухвалене союзниками у 2008 р. на саміті в Бухаресті, де йшлося про те, що Україна стане членом НАТО, залишається незмінним. З іншого боку, Україна поступово переходить на стандарти НАТО безпосередньо на полі бою, тому ПДЧ для вступу до НАТО нам може не знадобитися.

Також в Альянсі навели приклад Фінляндії та Швеції, коли прогрес із цими країнами дуже прямо демонструє, що двері НАТО залишаються відкритими, а втоми від його розширення не має.

«Україна критично важлива для всієї європейської безпеки. Зараз фокус українського уряду – це виграти війну. І це те, що ми повністю підтримуємо. І коли Україна захоче знову поговорити про наступні кроки, ми повернемося до цього питання», – вважають у НАТО та підкреслюють, що вступ Фінляндії та Швеції до НАТО демонструє, що рішення можуть ухвалюватися дуже швидко.

«Якщо ви згадаєте, 6–7 місяців тому ніхто навіть не говорив про членство Фінляндії та Швеції в НАТО. І погляньте, де ми зараз. Дуже прикро і сумно, що причина, чому це відбувається, це тому що українці страждають. На нашу думку, це демонструє не лише фатальність чи міцність політики відкритих дверей, але також і те, що рішення можуть ухвалюватися швидко. Досвід Фінляндії та Швеції чітко демонструє, що це може статися досить швидко», – підсумували посадовці НАТО (URL: <https://tsn.ua/exclusive/samit-nato-v-madridi-chomu-alyans-ne-gotoviy-zaproponuvati-ukrayini-chlenstvo-2098765.html>).

Задля справедливості зазначимо, що ставлення української влади до НАТО дещо змінювалося останнім часом. З одного боку, ми маємо закріплене в Конституції прагнення України вступити до НАТО. З іншого – саме цим пунктом українська влада була готова пожертвувати невдовзі після початку російського вторгнення, коли українські пропозиції щодо завершення воєнних дій – також відомі як Стамбульське комюніке – розроблені наприкінці березня, містили зобов'язання Києва відмовитися від інтеграції до НАТО в обмін на «гарантії безпеки» від найвпливовіших країн. Коли стало зрозуміло, що реалізувати план, викладений у Стамбульському комюніке, нереально – українська влада знову почала стверджувати, що НАТО є найсильнішим альянсом на планеті, і Україна, звісно, хоче до нього приєднатися (URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-61997425>).

Ось і на Мадридському саміті голова української делегації, заступник керівника ОП І. Жовква заявив, що «ніхто не знімає з порядку денного євроатлантичну інтеграцію України». За попередні заяви офіційного Києва він відповідати не може, оскільки в підготовці Стамбульського комюніке участі не брав.

Так чи інакше напередодні саміту представники української влади намагалися досягти максимально вигідних для Києва формулювань у новій редакції стратегічної концепції Альянсу.

Міністр оборони України О. Резніков заявляв, що в цьому документі обов'язково має бути згадана Україна, причому в міжнародно визнаних кордонах – тобто з Кримом та усім Донбасом. Без такої згадки, переконував О. Резніков, Альянс послабить сам себе, оскільки заохотить країну-агресора до нових актів агресії.

У результаті бажаного українською стороною формулювання в концепції так і не з'явилося. Натомість там з'явилося посилання на рішення Бухарестського саміту НАТО 2008 р. – тоді альянс заявив, що в певному невизначеному майбутньому Україна стане його членом.

І хоча, на розчарування українських спостерігачів, у стратегічній концепції не з'явилося посилання, що колись Київ зможе приєднатися до НАТО за прискореною процедурою, без виконання Плану дій щодо членства, як це щойно сталося з Фінляндією та Швецією, голова української делегації І. Жовква зазначив, що загалом задоволений результатами Мадридського саміту. Адже, окрім – нехай і багато в чому формально – відкритих дверей для України, цей саміт приніс Києву ще декілька хоча й не проривних, але цілком позитивних результатів.

Що стосується підсилення обороноздатності самого НАТО, то тут важливим підсумком мадрридського саміту стало розгортання на європейській території нових американських сил. Зокрема, це анонсував президент США Д. Байден. Він зауважив, що «у якийсь момент Путін порушив мир у Європі... США і союзники активізуються, доводячи, що НАТО потрібніше, ніж будь-коли».

За повідомленням американського журналіста Н. Шіфріна, Д. Байден пообіцяв: створити постійний штаб 5 армійського корпусу США в Польщі; розгорнути додаткову ротаційну бригаду в Румунії; розгорнути дві додаткові ескадрильї F-35 у Британії; поліпшити ротацію в країнах Балтії; надіслати два додаткових есмінці в Іспанію, збільшивши їхню кількість до шести; розгорнути додаткову ППО в Німеччині та Італії.

Також очікується, що після заяви Д. Байдена подальші зобов'язання щодо посилення сил на східному фланзі Альянсу візьмуть на себе й інші члени блоку. При цьому йдеться не лише про збільшення сил Альянсу в країнах східного флангу. Домовилися про цілковито нову модель, за якою для оборони кожної країни будуть визначені певні підрозділи в інших державах. Наприклад, Німеччина припише одну бригаду для Литви. Вона дислокуватиметься у ФРН, але тренуватиметься в Литві. Важливо, що частина її бойової техніки та озброєння також зберігатиметься в балтійській країні, що суттєво скоротить час на перекидання військ.

Ще однією несподіванкою саміту стало оголошення про підвищення кількості сил швидкого реагування з 40 тис. до 300 тис. військових. Насправді це досить суттєве збільшення, тому ця інформація дещо спантеличила оглядачів. У підсумку стало зрозуміло, що йдеться не про створення нових підрозділів, а про цілковито нову модель цих сил. Фактично в Альянсі хочуть, щоб 300 тис. військовослужбовців були напоготові протягом 30 днів, а третина з них повинна бути готовою протягом 10 днів. Хоча наразі не зрозуміло за який період вдасться досягти цих показників.

Як вже згадувалося, Північноатлантичний альянс запросив увійти до свого складу Фінляндію і Швецію, які 18 травня офіційно подали заявки на вступ до НАТО. Це рішення вони ухвалили після того, як напад Росії на Україну спричинив нові побоювання щодо безпеки в регіоні. Тим самим кордони НАТО впритул наблизилися до Росії.

«Ми підтверджуємо нашу прихильність політиці відкритих дверей НАТО. Сьогодні ми ухвалили рішення запросити Фінляндію і Швецію стати членами НАТО і погодилися підписати протоколи про вступ», – ішлося в повідомленні пресслужби Альянсу. Фінляндія і Швеція стануть повноцінними членами НАТО після того, як угоду ратифікують 30 країн-учасників.

Це стало можливим завдяки домовленостям із Туреччиною, з якою довелося окремо вести перемовини. Лідери Фінляндії та Швеції С. Нійністе та М. Андерссон засідали з президентом Туреччини Р. Т. Ердоганом, переконуючи його не перешкоджати вступу їхніх країн до НАТО. І врешті сторони змогли домовитися. Не до кінця зрозуміло що стало вирішальним, чого насправді прагнув Р. Т. Ердоган: чи лише видачі курдів, яких Анкара вважає терористами, та зміни антитерористичних законів у двох скандинавських країнах. Чи йшлося передусім про постачання йому американських винищувачів F-16. Якщо про перше питання в підписаному меморандумі йдеться багато, то винищувачі не згадуються. Коли президента

США Д. Байдена запитали про F-16, він заперечив підклимні домовленості, але зауважив, що без дозволу Конгресу продати винищувачі не зможе (URL: <https://ua.korrespondent.net/world/4490478-istorychnyi-samit-nato-u-madrydi-pid-znakom-ukrainy-reportazh>).

Останній день саміту учасники присвятили обговоренню Близького Сходу та Африки, а також заключним пресконференціям. На них йшлося переважно про війну Росії проти України, і лідери не шкодували жорстких слів на адресу президента Росії В. Путіна. «Він хотів фінляндизації НАТО, а отримав НАТОвізацію Фінляндії», – ця фраза Д. Байдена запам'яталася багатьом журналістам.

Напевно, вже закриті питання про вступ Фінляндії та Швеції, за підсумками саміту НАТО, стало не єдиною поганою новиною для Росії.

Як вже зазначалося, головним підсумком саміту стало ухвалення нової стратегічної концепції Альянсу – програми, що описує його цілі, завдання та сенс існування. І якщо у попередній концепції Росію назвали стратегічним партнером НАТО, співпраця з яким «оптимально відповідає» інтересам Альянсу, то нова редакція стратегії повертає НАТО до реальності – Є. Столтенберг назвав її «програмою НАТО для майбутнього – небезпечнішого та конкурентнішого світу». І в цьому світі Росія, вочевидь, не може вважатися стратегічним партнером Альянсу (URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-61997425>).

Так, у новій стратегічній концепції Росію прямо називають «найбільш значною та безпосередньою загрозою безпеці союзників, а також миру та стабільності в євроатлантичному регіоні». Зауважимо, що таке трактування не означає загострення ситуації з боку НАТО і «кінець стратегічного партнерства».

«НАТО не прагне конфронтації і не становить загрози для Російської Федерації. Ми продовжимо згуртовано й відповідально реагувати на російські загрози та ворожі дії... Водночас ми, як і раніше, готові підтримувати відкриті канали зв'язку з Москвою», – ідеться в ухваленій концепції.

У цій ситуації реакцією НАТО буде збільшення сил швидкого реагування – підрозділів, що перебувають у постійній готовності для швидкого розгортання на можливому театрі військових дій, а саме на «східному фланзі» – Польщі та країнах Балтії, які мають сухопутний кордон з Росією.

Таким чином, на саміті НАТО було змінено статус Росії зі «стратегічного партнера» на «головну загрозу». Президент Польщі А. Дуда заявив журналістам, що це вже давно повинно було статися, адже сьогодні Росія, поза сумнівом, є найбільшою загрозою для країн НАТО, особливо для його східного флангу. На думку лідера Польщі, великим досягненням НАТО є те, що у світлі російської агресії проти України країни Альянсу солідаризувалися і діють разом. А. Дуда зазначив також, що Росія вже не приховує своїх погроз і на адресу Польщі та країн Балтії.

Реакція на сам саміт та його результати з боку російських високопосадовців була різною. Завуальовані погрози, якими можна вважати розміщення в твітері «Роскосмосу» супутникових знімків мадридського виставкового центру, де проходив саміт НАТО та його точні координати. Іронічні заяви спікера Держдуми В. Володіна про те, що після вступу до НАТО Фінляндії та Швеції – це не біля кордонів Росії стане більше НАТО, а біля кордонів НАТО буде більше Росії. Або ж заява заступника очільника російського МЗС С. Рябкова про те, що таке рішення призведе «до компенсаційних заходів з нашого боку. Ми не залишимося в боргу, як то кажуть. Можливості та ресурси у нас є. Безпека буде гарантована на 100 %» (URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-61997425>).

Утім, найгарячішою точкою на прикордонні НАТО і РФ наразі є криза навколо калінінградського транзиту. У кулуарах саміту стверджують, що суть конфлікту полягає в різночитаннях щодо виконання санкцій, накладених на Росію Євросоюзом, тобто сам Альянс до цієї ситуації начебто не має жодного стосунку. Тим не менше, НАТО повинен захищати кожного свого члена від будь-якої форми нападу.

Безумовно масштабне вторгнення Росії в Україну мало визначальний вплив на нову стратегічну концепцію НАТО. За інших умов Альянс навряд чи відправляв би на свій східний фланг тисячі військовослужбовців, а Швеція з Фінляндією могли ще довго зберігати свій нейтралітет.

Військові експерти, аналітики та політики своєю чергою також дали оцінку саміту НАТО в Мадриді.

Так, директор New Geopolitics Research Network М. Самусь вважає, що з боку НАТО відсутні зусилля сформувати у своїй стратегічній концепції активний порядок денний зі стримування Росії не лише щодо невтручання у справи Альянсу, а й із примушення країни-агресора діяти відповідно до цивілізованих норм.

«Проблема НАТО у тому, що вони з 2014 року не змінили, на жаль, свою стратегічну концепцію, а лише зараз наважилися це зробити. Парадоксально звучатиме, що до останнього дня Росія називалася стратегічним партнером у концепції Альянсу, що є нонсенсом, але ситуація була саме такою. Продовжуючи тенденцію щодо поступового нарощування своїх сил на стримування Росії, НАТО спромоглися цього разу зробити кроки щодо продовження тих дій, а саме було певне угруповання 4 БТГ (батальйонно-тактичні групи) НАТО в країнах Балтії, а зараз вони ці БТГ домовилися розширити до бригад. Також були сили швидкого реагування 40 тисяч, тепер будуть поступово розширювати до 300 тисяч. До того ж вони у своїй стратегічній концепції нарешті назвали Росію системною загрозою. Тобто НАТО почало демонструвати все ж таки єдине розуміння щодо Росії й відмовилися від політики умиротворення та проведення діалогу», – пояснив військовий аналітик (URL: <https://espresso.tv/nato-ne-zmoglo-vzyati-vidpovidalnist-za-rozvitok-situatsii-poza-kordonami-alyansu-viyskoviy-analitik-samus>).

Водночас М. Самусь критикує НАТО за те, що він не зміг перебороти себе і почати діяти проактивно, адже починаючи з 2014 р. НАТО лише реагує на пропозиції Росії, яка формує порядок денний, а не бере на себе роль лідера у цьому протистоянні.

«Немає в стратегічній концепції НАТО зусиль сформувати активний порядок денний із метою стримування Росії не лише щодо невтручання у справи Альянсу, а й примушення Росії діяти відповідно до цивілізованих норм. Тобто ми не можемо знайти конкретних інструментів, яким чином НАТО примушуватиме Росію не діяти так, як вона зараз діє в Україні. Вони говорять про те, що НАТО стримуватиме Росію від нападу власне на Альянс, що логічно й зрозуміло. Але все-таки НАТО не змогли взяти на себе лідерство та відповідальність за розвиток ситуації поза кордонами Альянсу. І це я вважаю найнегативнішим результатом цього саміту», – зауважив М. Самусь.

Військовий аналітик зауважив, якщо НАТО продовжуватиме діяти у такий спосіб, то Росія матиме простір для максимальної реалізації своїх завдань, не втручаючись у справи Альянсу. Відповідно, якщо Росія не переходить червоні лінії НАТО, то вона має повну свободу дій на Кавказі, Центральній Азії або Східній Європі, тобто на усьому пострадянському просторі.

Аналітик та експерт Українського інституту майбутнього І. Тишкевич переконаний, що після саміту НАТО перед нами широко відчинили двері, але рішення за Україною – ми будемо в них заходити чи просто скажемо, в чому хочемо співпрацювати з Альянсом. Хоча він нагадав, що не йдеться про вступ України в НАТО, а лише про співпрацю (URL: https://24tv.ua/pered-nami-shiroko-vidchinili-dveri-analitik-pro-te-shho-zminilos_n2053837).

І. Тишкевич пояснив, що для нас був важливий саміт НАТО, адже це участь або залучення українських військових до навчання з новою технікою. На його думку, якщо говорити про поставки важкої техніки, то сьогодні це все може відбутися швидше.

«У нас є навчені військові і частина з них може бути інструкторами для інших. Але для всієї нерадянської техніки треба щонайменше місяць навчатися», – відповів він (URL: https://24tv.ua/pered-nami-shiroko-vidchinili-dveri-analitik-pro-te-shho-zminilos_n2053837).

Підсумки саміту НАТО в контексті повномасштабної війни в Україні озвучила М. Іонова, голова підкомітету з питань законодавчого забезпечення реалізації закріпленого в Конституції України стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства в ЄС та НАТО Комітету Верховної Ради України з питань зовнішньої політики та міжпарламентського співробітництва.

«Ми вдячні країнам НАТО, які вже надають Україні озброєння. Ми розуміємо, що це не та кількість, яка необхідна нашим ЗСУ. Для нас дуже важливо, що саміт відбувся і лідери погодили кардинальні зміни в західному військовому Альянсі. Це стосується не тільки озброєння. Це і рішення щодо

кількості військ, розгорнутих у Європі, і збільшення фінансування: на безпеку і оборону виділено 2 % ВВП. Нам важливо показувати свої наміри, що ми будемо виконувати Конституцію України, де закріплено євроатлантичний курс. Це вікно можливостей в першу чергу для України. І цим вікном можливостей варто скористатися. Можна критикувати НАТО, але не в публічних місцях. Те, що стосується публічної комунікації, то варто говорити з НАТО з повагою, зокрема про те, що ми зробили. Ми почали застосовувати зброю натівських стандартів. Але є ще різні політичні рішення щодо наших зобов'язань перед НАТО. Тому нашу “домашню роботу” ніхто не відміняв. Це двосторонній рух. Треба зосередити увагу і парламенту, і керівництва держави на те, щоб ми зробили дії в напрямі нашого руху до членства в НАТО. Ми бачимо кардинальні зміни на рівні держав-членів Альянсу. На саміті були присутні країни Нової Зеландії, Південної Кореї, Японії. Глобальний світ дуже серйозно розуміє і сприймає виклик: якщо ви не хочете, щоб ворог був у вас, ви маєте забезпечувати в такій кількості зброю Україні, щоб ми зупинили його на нашій землі. Варто працювати над тим, щоб без претензій покращити комунікацію із країнами НАТО. Принаймні публічно. Можна продовжувати працювати як всередині країни, так і співпрацювати окремо з країнами НАТО, які зараз найбільше нам надають допомогу. Такі розмови потребують тиші. Тому комунікація має бути дипломатичною, так би мовити з повагою», – вважає М. Іонова (URL: <http://www.nrcu.gov.ua/news.html?newsID=99039>).

Таким чином, Мадридський саміт НАТО, який самі учасники та окремі оглядачі охарактеризували історичним, на жаль для України таким не виявився, хоча ряд позитивних для нас рішень все ж є. По-перше, в Альянсі заявили про подальшу підтримку України та анонсували в короткостроковій перспективі поставки озброєння, палива, дронів та іншої допомоги, хоча НАТО передає лише нелетальну зброю, тоді як необхідне важке озброєння для України передають окремі країни-учасниці. По-друге, було змінено статус Росії зі «стратегічного партнера» на «головну загрозу» Альянсу. По-третє, в НАТО залишили «двері відчиненими» для України на шляху до повноправного членства. Водночас, очевидно, побоюючись наслідків прямого протистояння з Росією, в НАТО наразі не вистачає рішучості та ініціативності для більш радикальної підтримки України, хоча з'являється все більше розуміння ролі України в стратегічній перспективі для всього європейського континенту.

Атомна енергетика України: стан і перспективи

В умовах війни забезпечення енергетичної безпеки України потребує незвичних раніше підходів, методів та інструментів для її виконання. На початку літа в Україні уряд створив штаб, який займатиметься підготовкою до найскладнішого в історії країни опалювального сезону. За словами Прем'єр-міністра Д. Шмигала, до штабу увійдуть представники місцевої влади, теплопостачальники, представники НКРЕКУ та «Нафтогазу».

«Потрібно готуватися до найскладнішого в історії України опалювального сезону, який очікує на нас цієї зими. Уряд створює штаб, який у щоденному режимі займатиметься підготовкою до опалювального сезону. Очолить його міністр розвитку громад та територій О. Чернишов», – зауважив Д. Шмигаль. За його словами, штаб займеться балансуванням енергосистем і ремонтами тепломереж. Крім того, він оперативно розв'язуватиме всі проблеми та формуватиме комунікацію між усіма, хто бере участь у забезпеченні опалювального сезону (URL: <https://news.obozrevatel.com/economics/communalka/ukrainu-zhdet-samyij-slozhnyij-otopitelnyij-sezon-v-kabmine-podschitali-skolko-nuzhno-uglya-i-gaza.htm>).

Прем'єр нагадав, що Україна завершила минулий опалювальний сезон з 9 млрд куб. м газу в підземних сховищах, а до червня обсяг збільшився до 10 млрд куб. м. Видобуток газу в поточному році оцінюється урядом від 16 до 19 млрд куб. м, а споживання від 21 до 24 млрд куб. м. Тож частину газу, якої не вистачає, треба імпортувати. Видобуток вугілля на державних шахтах упав приблизно на третину через окупацію частини об'єктів. Але в уряді розглядають альтернативні варіанти, які дадуть змогу на початок опалювального сезону накопичити на складах 2–3 млн т вугілля.

Однак в умовах війни важливе значення мають не лише плани і звіти про накопичені тонни та кубометри, а й можливість згенерувати й передати кіловати, а також спожити та заплатити за них в опалювальний сезон і не тільки. За попередніми оцінками, унаслідок бойових дій зруйновано понад 200 котелень та сильно пошкоджено Кременчуцьку, Чернігівську, Охтирську, Луганську, Сєвєродонецьку ТЕЦ. Пошкоджено також сотні ліній електропередач і трансформаторних підстанцій. «Збитки енергетичної інфраструктури та енергетиків уже досягли десятків мільярдів гривень. У цих умовах уряд робить усе, щоб цієї зими всі українці були зі світлом та теплом», – заявив Прем'єр. За його словами, ремонти та модернізація обладнання та мереж – це ключове завдання, яким мають спільно займатися уряд, місцева влада та бізнес. Ремонтні роботи там, де це можливо, уже розпочалися.

У контексті існуючих та перспективних ризиків для забезпечення енергетичної безпеки України особливо актуальною є непроста ситуація, що

склалася в атомній галузі енергетики, зменшити роль якої в благополучному проходженні осінньо-зимових періодів останніми роками ніяк не вийде. Однак на сьогодні російськими військами окуповано найбільшу у Європі Запорізьку АЕС. 6 ГВт номінальної потужності її енергоблоків – це майже половина загальної потужності української атомної генерації. У зоні ризику бойових дій також перебуває і Южно-Український енергокомплекс, що включає атомні та гідропотужності.

Ситуація в тимчасово окупованому Енергодарі та безпосередньо на Запорізькій АЕС залишається складною. За даними ЗМІ, росіяни використовують ЗАЕС як військовий об'єкт, концентрують техніку та риють там окопи, проте вона не припиняє своєї роботи – два енергоблоки видають кіловати в українську енергосистему. Аналітики Інституту вивчення війни (США) вважають, що наразі окупаційне керівництво готується до перенаправлення виробленої енергії до російської енергосистеми.

Раніше влада РФ уже заявляла, що електрику із Запорізької атомної електростанції й надалі «продаватимуть» Україні. Проте останні дії окупантів свідчать про їхні наміри остаточно включити ЗАЕС до російської енергосистеми. Ремонт основної лінії електропередач у Чонгарі в напрямку Криму підтверджує ці наміри. Ще 2015 р. після анексії Криму вони були зруйновані Україною, що технічно унеможливило постачання електроенергії на тимчасово окуповані території.

Імовірно, російське керівництво прагне відновити фізичний доступ до ліній електропередач, щоб забезпечити прямий потік української енергії в РФ. Певною мірою ці наміри підтверджують деякі військові операції, які відбуваються останніми тижнями в окупованих Росією частинах Запорізької області.

Керівництво країни-агресора вживає всі можливі заходи для інтеграції українських економічних активів безпосередньо до російської економіки. Частиною цієї «спецоперації» може бути провокація на ЗАЕС, про яку повідомляв «Енергоатом», щоб звинуватити Україну в неналежному керуванні ядерними активами і виправдати повний контроль над ними та атомною електростанцією загалом (URL: <https://zn.ua/UKRAINE/enerhoatom-kontroliruet-rabotu-zaporozhskoj-aes-khotja-ona-nakhoditsja-pod-okkupatsiej-vraha-petr-kotin.html>).

За даними НАЕК «Енергоатом», завдані російським агресором збитки на сьогодні оцінюються у 40 млрд грн. Це знищені під час обстрілів і пожеж корпуси, пошкоджене обладнання на Запорізькій АЕС, а також втрати від вимушеного скорочення виробництва електроенергії.

З початку війни, коли споживання електроенергії в країні скоротилося майже на 40 %, а в промисловому секторі на 60 %, «Енергоатом» змушений працювати лише половиною існуючих енергоблоків. До того ж значно впали платежі за електроенергію, проте компанія продовжує виконувати PSO та постачати населенню дешеву електроенергію, завдяки чому утримуються та зберігатимуться низькі тарифи для побутових споживачів.

Ще на початку лютого, напередодні повномасштабного російського вторгнення, президент «Енергоатому» П. Котін заявляв, що на випадок можливих військових дій існує відповідний протокол, у якому прописані необхідні заходи для експлуатації атомних станцій. «Станції не працюватимуть, якщо в нас бомби зверху летять, безумовно, їх буде зупинено. У такому разі сама станція переводиться в безпечний стан, вона розвантажуються до завершення загрози», – зазначав тоді він ([URL: https://inshe.tv/economics/2022-02-03/656721](https://inshe.tv/economics/2022-02-03/656721)).

Для атомних електростанцій важливою є наявність зовнішнього електроживлення. При військових діях і відключенні мережевого електропостачання на АЕС за допомогою потужних дизель-генераторів почне працювати система автономного електроживлення. За словами глави «Енергоатому», українські атомні станції готові до такого режиму роботи: запас (на той час) на АЕС дизельного палива значно перевищує встановлені нормативи. Однак, як показала практика, під час окупації росіянами об'єктів Чорнобильської АЕС та зони відчуження, коли під час боїв було пошкоджено важливі ЛЕП, палива для дизель-генераторів виявилось на дві доби безперервної роботи. І українським енергетикам знадобилися чималі зусилля та мужність, щоб у подібних умовах відновити подачу зовнішнього електроживлення на критично важливі для ядерної безпеки об'єкти. Факт серійних ракетних ударів росіян по українській паливній інфраструктурі змушує задуматися над переоцінюванням принципів роботи, у тому числі й енергетичних об'єктів в умовах паливного дефіциту та логістики, що ускладнилася.

Також раніше П. Котін зазначав, що українські реактори готові навіть до можливого потрапляння предметів, що летять: оболонка та корпуси реакторів передбачають відповідні ризики. На жаль, у цьому довелося частково переконатися під час збройного захоплення росіянами об'єктів Запорізької АЕС.

Однак «Енергоатом» готувався до ймовірних ризиків задовго до російської агресії. Ще у 2014 р. спеціальна місія з безпеки уряду США розробила ряд рекомендацій для атомної сфери України на випадок військового нападу північного сусіда. Однією з ключових рекомендацій було забезпечити ядерним паливом наші атомні станції на два роки завантаження в разі припинення постачання палива з РФ. Цю рекомендацію в «Енергоатомі» виконали, наразі запасів палива більше, ніж на два роки роботи, з урахуванням того палива, яке вже перебувало в реакторах.

Нині з 15 атомних енергоблоків, що діють в Україні, шість реакторів потужністю 1 тис. МВт і два блоки потужністю 440 МВт працюють на російському паливі. Інші на паливі американської компанії «Westinghouse». В «Енергоатомі» вважають, що за два найближчі роки Україна може всі енергоблоки великої потужності перевести на паливо американського виробництва. До 2025 р. – ще два реактори меншої потужності ВВЕР-440, що залишилися.

Також було попередньо узгоджено з компанією «Westinghouse», що американська сторона в разі виникнення проблеми з постачанням російського палива розширить власне виробництво та забезпечить через 18 місяців після початку використання резервного палива збільшення поставок на всі атомні електростанції в Україні. Було проведено всі необхідні роботи, аби адаптувати українські енергоблоки до альтернативного ядерного палива. Проблема, звичайно, полягає в тому, що ми потрапимо у 100-відсоткову залежність від одного постачальника – Westinghouse (URL: <https://uapolitics.comments.ua/article/2022/ukrainskaya-energetika-voennogo-vremeni-riski-problemy-i-puti-ih-resheniya-697914.html>).

Ще одним уразливим місцем української атомної енергетики багато років була залежність від Російської Федерації в питанні вивезення відпрацьованого ядерного палива на зберігання. Для розв'язання цієї проблеми вже цього року розпочне роботу один з найбільш масштабних об'єктів у сфері вітчизняної енергетики – Централізоване сховище відпрацьованого ядерного палива. Майданчик ЦСВЯП розміщено в Чорнобильській зоні відчуження – між колишніми селами Стара Красниця, Буряківка та Чистоголовка. «Енергоатом» уже отримав Окремий дозвіл на введення в експлуатацію ЦСВЯП і після очікуваного отримання дозволу на перевезення ядерного матеріалу по Україні одразу розпочнеться відвантаження відпрацьованого палива до цього сховища. Залишається сподіватися, що компанія справді почне використовувати власне нове сховище найближчим часом.

Отже, не зважаючи на війну, у керівництві українського державного оператора АЕС з оптимізмом дивляться в майбутнє. Іноді, щоправда, цей оптимізм ґрунтується на вельми тендітному базисі існуючих на сьогодні реалій. Нещодавно «Енергоатом» підписав три угоди з тією ж американською компанією «Westinghouse».

Перша угода передбачає істотно збільшити постачання в Україну палива Westinghouse як на енергоблоки «Енергоатому», що працюють, так і на ті, які компанія планує побудувати в майбутньому. Паливо поставлятиметься з виробничого майданчика Westinghouse у Вестеросі (Швеція). При цьому виробництво компонентів тепловиділяючих збірок відбуватиметься в Україні на базі одного із самостійних підрозділів «Енергоатому».

Друга підписана угода передбачає будівництво в Україні не п'яти, а дев'яти нових енергоблоків за технологією AP1000. Така кількість зумовлена перспективою будівництва в Україні нових АЕС.

І третя підписана угода – це договір на будівництво в Україні інженерно-технічного центру компанії. Він супроводжуватиме будівництво та експлуатацію енергоблоків AP1000 в Україні. Звичайно, у компанії розуміють, що війна загальмувала всі переговори та попередні процеси. Однак імовірний стан української енергетики, промисловості та інших сфер після закінчення гарячої фази викликає ряд питань з невідомими відповідями.

Але це лише одна сторона медалі. Інша сторона лежить у площині істотної втрати компетенцій провідними західними реакторними розробниками (американською компанією «Westinghouse» та французькою EDF) та виробниками ключового обладнання для атомної галузі. Унаслідок чого їхні нові проєкти в декількох країнах багаторазово перевищують спочатку заявлену вартість і терміни будівництва, а також постійно стикаються з технічними та експлуатаційними проблемами (URL: https://www.wsj.com/articles/nuclear-power-climate-change-russia-energy-11655995024?mod=e2fb&fbclid=IwAR0e2MX8dTUgU997lwMoI2FuZAY_Y_WkWglx9LqGgFV5VY8p0zCvH9oFTqM).

Реалістичніше на сьогодні виглядають зусилля «Енергоатому» з поступового освоєння власного виробництва ядерного палива. Ще до війни у зв'язку з планами відмови від російського палива передбачалося побудувати нові потужності для виробництва за технологією Westinghouse. На дочірньому підприємстві НАЕК передбачається виробляти деякі компоненти для паливних збірок: головки і хвостовики ТВС. Westinghouse погодився їх використовувати для виробництва ядерного палива, яке постачатиметься на всі українські АЕС. Наступне завдання – розроблення та виробництво каркасу ТВС, а вже тоді – будівництво нової лінії складання. Однак навіть з освоєнням виробництва Україні доведеться імпортувати частину ядерних технологій та матеріалів. По-перше, у рамках ряду міжнародних зобов'язань нам заборонено збагачувати уран, а по-друге, в Україні на сьогодні немає виробництва цирконієвої трубки, у яку завантажуються пігулки з ураном. Теоретично його можна відновити, але потрібні серйозні інвестиції та гарантії для експорту цієї дорогої продукції, інакше власні потреби не компенсують витрати.

Паливні пігулки зі збагаченого урану також доведеться імпортувати, відправляючи власний уран із СхідГЗК або закуплений на ринку на збагачення давальницькими схемами. Але все ж таки за умови власного виробництва додаткові податки підуть до українського бюджету, з'являться нові робочі місця. Останнім часом Україна щорічно витрачала на закупівлю палива в США та Росії для своїх АЕС від 10 до 14 млрд грн. Згідно з планом, з 2025 р. завдяки розвитку власного виробництва передбачається самозабезпечення ядерним паливом на 50 %.

Останнім часом через профіцит генерації в ЗМІ багато дискутують про перспективи України стати великим гравцем на європейському ринку електроенергії. Нещодавно «Енергоатом» розпочав експорт електроенергії до Молдови. Уже сьогодні «Енергоатом» може експортувати за довгостроковими контрактами 2000–2500 МВт. На сьогодні багато потужностей НАЕК перебувають у резерві, але краще б вони в такий складний час працювали на експорт (URL: <https://biz.liga.net/ekonomika/tek/interview/tolko-pridurok-dumaet-cto-rosatom-poluchit-zaporojskuyu-aes-glava-energoatoma-petr-kotin>).

Українська влада та компанії ведуть переговори, щоб розпочати експорт електроенергії до Польщі. Лінія, що з'єднує Хмельницьку АЕС із Польщею, дає можливість експортувати електроенергію під напругою 750 кВт. Отже, Польща наполягає на зниженні класу напруги цієї лінії до 400 кВт, що не вигідно українській стороні, оскільки істотно знизиться пропускна спроможність, а також це потребує великого обсягу додаткових робіт та обладнання як з нашого, так і з польського боку.

Також міністр енергетики України Г. Галущенко в німецькому виданні «Wirtschaftswoche» запропонував експортувати електроенергію з українських АЕС до Німеччини для забезпечення енергетичної безпеки. Він зауважив, що рішення Німеччини позбутися залежності від російської енергії є гігантським викликом і це питання стає дедалі більш актуальним у світлі обмеження постачання газу з Росії. Але, за словами міністра, Україна може підтримати Німеччину в цій важкій справі. «Бо коли йдеться про декарбонізацію, Україна дотримується іншої логіки, ніж Німеччина. Незважаючи на розвиток відновлюваної енергетики, яка, як очікується, досягне 25 % загального обсягу енергії в Україні до 2030 р., ядерна енергетика є центральним компонентом безвуглецевого виробництва енергії. На нього припадає понад 50 % електроенергії», – підкреслює Г. Галущенко.

За його словами, Україна з 16 березня синхронізувала свою енергетичну мережу з європейською, отже, вона може стати постачальником електроенергії для Німеччини. «Це створює своєрідну страхову подушку в пов'язані з погодою періоди зниження виробництва сонячних і вітрових електростанцій», – зазначає Г. Галущенко.

Крім того, на думку міністра, Україна й Німеччина можуть отримати користь від того, що їхні енергетичні системи розташовані в різних часових і кліматичних поясах (URL: <https://www.wiwo.de/politik/deutschland/energiekrise-wie-die-ukraine-deutschland-mit-atomstrom-helfen-kann/28448032.html>).

Оцінюючи викладене вище, зазначимо, що під час російської агресії проти України та окупації кількох українських ядерних об'єктів перспективи української ядерної галузі не виглядають однозначними. З одного боку, ряд загроз, частина з яких безпосередньо пов'язана із забезпеченням ядерної безпеки, потребують більш оперативного й однозначного реагування не тільки від української влади, а і від міжнародної спільноти. З іншого – навіть у таких складних умовах ядерна галузь виявляє стійкість і шукає перспективи розвитку. Тож головними завданнями для українських енергетиків і влади на найближче майбутнє є як оцінювання й купірування існуючих і перспективних ризиків напередодні та під час наступного опалювального сезону, так і розроблення пакета дій для всіх імовірних сценаріїв розвитку подій.

Ринок української робочої сили під впливом повномасштабного військового вторгнення Росії

(Продовження. Початок у № 5)

Закордонний ринок української робочої сили. Як наголошувалося в попередній частині цієї роботи, функціонування української економіки та життєдіяльність суспільства загалом перебувають у стані перманентної адаптації до умов, спричинених повномасштабним російським військовим вторгненням і перебігом бойових дій на російсько-українському фронті. Це відповідним чином позначається й на пропозиції української робочої сили за кордоном. Адже український ринок праці функціонально вельми сильно пов'язаний з аналогічними світовим та, особливо, європейським ринками. Причому в короткостроковій перспективі традиційна модель української трудової міграції за кордон найвірогідніше зазнає доволі значних змін. Це пов'язано з тим, що нинішній потік українців за кордон представлений, в основному, біженцями (вимушено переміщеними особами / ВПО), а не лише трудовими мігрантами як раніше. Утім, поки потужний потік українських вимушено переміщених осіб справляє значний вплив на формування закордонного контингенту української робочої сили.

Так, за даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН), кількість біженців з України, зареєстрованих для тимчасового захисту або в аналогічних національних схемах захисту в Європі, станом 16 червня 2022 р., становила 3,207 млн осіб. Згідно з даними УВКБ ООН, зібраними від національних урядів, найбільше біженців зі статусом тимчасового захисту в Польщі – 1169,5 тис. осіб. «Слідом ідуть Німеччина та Чехія, де число зареєстрованих для тимчасового захисту біженців з України становило відповідно 641,39 тис. і 373,82 тис. ООН, посилаючись на дані уряду, свідчить, що загалом у Німеччині, де українцям дозволено перебувати без реєстрації до кінця серпня, було зафіксовано 780 тис. біженців з України. Виходячи з представлених даних, значна частина з них ще не зверталася за статусом тимчасового захисту в цій країні.

У Чехії ситуація, згідно з інформацією ООН, інша: за статусом захисту звернулися майже всі прибулі – 373,82 тис. з 373,97 тис. У переважній більшості інших країн картина подібна: статистика зафіксованих біженців повністю або майже дорівнює статистиці тих, хто звернувся за статусом захисту, що, імовірно, пов'язано з особливістю їхнього обліку.

Винятком, подібним Німеччині, є тільки Румунія – 37,83 тис. зі статусом з 90,3 тис. зафіксованих у країні біженців, Естонія – 27,49 тис. з 42,26 тис. та Італія – 97,31 тис. з 129,62 тис. Крім Польщі, Чехії, Німеччини та Італії понад 50 тис. біженців з України зареєструвалися для статусу

тимчасового захисту також в Іспанії – 119,74 тис., Франції – 87,97 тис., Словаччині – 78,11 тис. (з 270 тис. чистого припливу через кордон з початку війни), Австрії – 71,83 тис., Великій Британії – 70,5 тис., Нідерландах – 64,48 тис. і Швейцарії – 55,92 тис.».

У ряді європейських країн кількість українських біженців зі статусом тимчасово захисту перебуває у межах від 25 тис. до 50 тис. осіб. До цієї категорії відносяться Литва, Бельгія, Португалія, Швеція, Ірландія, Данія, Латвія, Фінляндія, а також згадані вище Румунія та Естонія. Від 10 тис. до 25 тис. біженців з України зі статусом тимчасового захисту в Угорщині, Норвегії, Греції, Хорватії, на Кіпрі. Ще менша кількість тих біженців з України, хто отримав статус тимчасового захисту, у Словенії, Люксембурзі, Чорногорії, Ісландії, на Мальті, у Сербії та Косові, Ліхтенштейні.

Близько 100 тис. біженців з України в Болгарії, а ще на початку червня повідомлялося, що 145 тис. біженців з України в Туреччині. Також ООН назвала країни, у яких було зафіксовано біженців з України, проте немає даних про отримання ними статусу: Молдова – 85,5 тис. осіб, Грузія – 20,39 тис., Азербайджан – 4,84 тис. осіб (URL: <https://interfax.com.ua/news/general/840184.html>).

Як свідчать наведені вище дані ООН, потужний контингент українців – вимушено переміщених осіб вельми нерівномірно розподілено між європейськими та деякими іншими країнами. При цьому треба зазначити, що оскільки не всі українські біженці за кордоном у країнах свого перебування реєструються для отримання статусу тимчасового захисту, то реальна кількість українських біженців / ВПО за межами нашої держави більша, ніж наведена ООН.

Також деякі національні джерела подають дані щодо кількості українських біженців у цих країнах дещо відмінні від даних ООН. Зокрема, 13 червня «Польське радіо», з посиланням на слова заступника міністра внутрішніх справ Б. Побожого, повідомило, що «в Польщі перебуває близько 1,5 млн біженців з України». При цьому «посадовець зазначив, що впродовж кількох тижнів з Польщі виїжджає більше українців, ніж приїжджає».

Достеменно зауважимо, що подібні відмінності щодо даних про кількість українських біженців можуть бути й по інших країнах світу, включаючи країни Європи. Таким чином сукупна кількість українських біженців за кордоном може бути дещо більша, ніж за даними, представленими ООН.

Водночас треба звернути увагу на те, що наведений розподіл потоків українських біженців по країнах Європи істотно відрізняється від розподілу по європейських країнах українських трудових мігрантів, який сформувався протягом багатьох років. Зокрема, за наведеним вище даними ООН, найбільше українських біженців у Польщі, Німеччині та Чехії. Зазначимо, що Польща так само є найбільш популярною країною Європи серед українських заробітчан. Щодо Німеччини та, особливо, Чехії, то на заробітки, як правило, відправляється менше українських трудових мігрантів, ніж до Італії, Іспанії

та Португалії. Наведені географічні диспропорції в кількості українських біженців і трудових мігрантів цього року можуть так чи так позначитися на традиційному порядку функціонування української робочої сили в зазначених європейських країнах.

До того ж для правильного розуміння вірогідного впливу потужного контингенту українських біженців на функціонування ринку української робочої сили закордоном, треба враховувати істотні відмінності між українськими біженцями / ВПО та українськими трудовими мігрантами. Ці відмінності полягають насамперед у різній статево-віковій і професійній структурі та різній мотивації для виїзду закордон. На практиці зазначені відмінності (які буде розглянуто далі) проявляються в проблемах з працевлаштуванням українців закордоном та в поверненні великої кількості наших громадян в Україну, якщо, на їхню думку, є така нагода. Тому українські вимушено переміщені особи закордоном України зорієнтовані насамперед на умови проживання, побуту, отримання необхідних послуг тощо в країні свого перебування. Зі свого боку, так би мовити, типові українські трудові мігранти орієнтуються саме на умови ринку праці країни, до якої вони прибули. Ідеться про сферу трудової діяльності, рівень заробітку, характер трудової діяльності тощо. Умови ж побуту для трудових мігрантів є підпорядкованими по відношенню до умов праці.

Згадані відмінності між українськими біженцями й трудовими мігрантами в країнах Європи непрямым чином підтверджуються статистичними даними Національного банку України. Зокрема, «за кордоном у квітні цього року українці з використанням платіжних карток українських банків витратили приблизно 75 млрд грн, переважна більшість цих коштів – це оплата товарів у POS-терміналах торговельної мережі та отримання готівки в банкоматах вимушеними українськими переселенцями». Це, залежно від курсу обміну (офіційного курсу НБУ чи курсу комерційних банків) може становити 2–2,5 млрд дол. США. Водночас, за даними НБУ, сума переказів в Україну з-за кордону, відправниками яких є в основному трудові мігранти, у квітні цього ж року становила 1,0 млрд дол. При цьому сукупні витрати українських трудових мігрантів у країнах перебування та загальна сума сплачених податків у країнах їх перебування становила 365 млн дол. США, що майже в 5,5–6,8 разів менше за наведені вище витрати українських біженців.

Тезу про істотні відмінності між українськими біженцями й трудовими мігрантами в країнах Європи так чи інакше підтверджують і результати різних соціологічних опитувань. Наприклад, за результатами опитування, проведеного Центром ім. О. Разумкова в Закарпатській області з 11 квітня по 6 травня 2022 р., «серед тих, хто виїжджав, більше половини становили жителі сходу та півдня країни (51,5 %) і центральних областей (45 %, у тому числі 31 % – жителі Києва та Київської області), лише 4 % – жителі західних областей». Водночас багаторічна практика української закордонної трудової міграції свідчить, що частка жителів західних областей України в сукупній

чисельності вітчизняних трудових мігрантів закордоном значно вища, а жителів сходу та півдня, м. Києва та Київської області, навпаки, значно нижча, ніж наведена Центром ім. О. Разумкова частка жителів цих регіонів у середовищі українських біженців закордоном.

До речі, згідно з опитуванням 360 респондентів, яке наприкінці квітня та в травні сайт з пошуку роботи «Work.ua» провів серед українських переселенців закордоном, «311 людей, або 86 % від усіх опитаних, планують повернутися в Україну. Основна частина (221 людина) відповіла, що хоче повернутися після закінчення війни. Чверть від усіх опитаних планують повернення найближчим часом. Тільки 14 % респондентів (49 людей) вибрали варіант відповіді “Не планую”. Однак оскільки останнім часом бойові дії на території України набувають затяжного характеру, то й плани українських ВПО закордоном щодо повернення на Батьківщину можуть змінюватися».

При цьому «понад половина респондентів сказали, що шукали роботу в тих країнах, де нині перебувають (59 %). Ще 16 % планують розпочати пошук». Однак лише близько 39 % від тих, хто шукав роботу, змогли її знайти. У 61 % випадків пошук не приніс бажаних результатів. Хоча в багатьох країнах і було створено умови для спрощеного найму українців. Однією з причин такої ситуації з отриманням українськими біженцями роботи закордоном, на думку фахівців Work.ua, можна вважати мовний бар'єр. «Запити людей на кар'єрних консультаціях, які проводить Work.ua разом з HR-спільнотою України, також підтверджують, що з переїздом за кордон гостро постало питання створення резюме іноземною мовою. Для багатьох українців це складна тема».

До речі, як зазначено в результатах опитування, проведеного в західних областях України Фондом «Демократичні ініціативи» ім. І. Кучеріва, серед міркувань, з яких учасники цього опитування найчастіше не хотіли виїжджати за кордон, називалися «незнання мови та невизначені перспективи працевлаштування». При цьому отримані фахівцями сайту «Work.ua» «результати 800 кар'єрних консультацій для українців говорять, що три найпопулярніші країни, у яких на сьогодні українці шукають роботу, – Польща, Німеччина та Іспанія». Утім у дослідженні цього сайту зазначається: «Не можна сказати, що “отримання можливості заробляти закордоном” спонукає українців залишитися там. Тому що більшість наших земляків-переселенців, яким вдалося знайти роботу, усе одно планує повертатися на Батьківщину».

Водночас чверть опитаних не шукала роботи взагалі. Фахівці Work.ua припускають, що це насамперед люди, які не втратили роботу в Україні та працюють віддалено, пенсіонери та жінки з маленькими дітьми. Автори цього дослідження стверджують, що похибка їхнього опитування становить лише 5 % (URL: <https://www.work.ua/articles/work-in-team/2900>).

Також вельми корисними для предмета цієї статті «є результати онлайн-опитування українських біженців Info Sapiens, проведеного в

співпраці з Апостольським екзархатом в Італії з 22 квітня по 7 травня. Загалом було опитано 889 респондентів. Вибірка не є репрезентативною всім біженцям, оскільки респонденти набиралися методом “снігової кулі”. Найбільше опитано в Італії (260), Німеччині (166) та Польщі (173), у решті країн опитано недостатньо респондентів для окремого аналізу», зазначається в прес-релізі цієї соціологічної компанії.

Причому «більшість українців їхали до тих країн, де мали друзів, знайомих або родичів. Тільки 14 % орієнтувалися на пільги, але серед біженців у Німеччині таких вдвічі більше... Біженці насамперед потребують фінансову підтримку (50 %) та допомогу з працевлаштуванням (39 %)... Проблема з працевлаштуванням найбільше поширена серед біженців зі сходу та Півдня України... Водночас 73 % намагаються покращити своє становище закордоном. Зокрема, 39 % працюють, а 31 % шукають роботу».

Утім, для правильного розуміння можливостей функціонування українських біженців, як робочої сили на ринках праці країн перебування, треба звернути увагу на структурні характеристики цієї соціальної групи українських громадян. Як резюмується у звіті соціологічної компанії «Info Sapiens», «за кордон виїхали дорослі жінки з вищою або незакінченою вищою освітою».

Зокрема, у цьому дослідженні зазначено, що 93 % опитаних становили жінки й лише 7 % – чоловіки. Серед біженців найбільшу групу становили люди у віці 35–49 років (50 %), далі йшли вікові групи 25–34 років (28 %), 19–24 років (9 %), 50–64 роки (8 %), а на вікову групу 65 років і більше припадало лише 2 % від усіх респондентів. Звичайно, неповнолітніх осіб не опитували. При цьому 83 % респондентів мали вищу та незакінчену вищу освіту (86 % – у Німеччині), 11 % – середню спеціальну (18 % – в Італії та 13 % – у Польщі), 3 % – загальну середню освіту. «Закордон в абсолютній більшості тікали жителі міст». Так, серед респондентів 88 % становили жителі міст (92 % – у Німеччині), 5 % – жителі селищ міського типу, 6 % – жителі сіл.

При цьому 63 % респондентів виїхали з України з дітьми, онуками чи братами / сестрами у віці до 18 років. «Більшість біженців, які виїхали з дітьми, вивезли дві дитини й більше. Середній вік дітей – 9 років. Вік більшості біженців з дітьми становить 35–49 років». Наявність дітей та/чи онуків та їхній вік є важливим чинником, що впливає на можливості працевлаштування українських біженців у країні перебування.

Результати опитування свідчать, що «закордон виїхало в основному працевлаштоване (до війни) населення». Серед осіб, що виїхали, 36 % становили кваліфіковані робітники, 18 % – фахівці технічного та гуманітарного профілю, природничих наук, 15 % – підприємці (18 % – в Італії), 12 % – вели домашнє господарство (15 % – в Італії), 11 % – керівники підприємств, установ і їхніх підрозділів, 10 % – учні, студенти (14 % – у Німеччині). Як видно, професійний спектр контингенту українських біженців закордоном доволі широкий. При цьому серед біженців переважають

висококваліфіковані працівники. Утім це зовсім не означає, що багато з них на новому місці зможе знайти роботу за фахом. Загалом, наведені у звіті соціологічної компанії «Info Sapiens» якісні характеристики контингенту вітчизняних біженців дають змогу робити певні висновки щодо їхнього потенціалу як української робочої сили закордоном.

Потреба в працевлаштуванні є однією з пріоритетних серед потреб українських біженців закордоном і потребує певного сприяння на місцях. Зокрема, за даними соціологічної компанії «Info Sapiens», 50 % біженців потребували фінансову допомогу, 39 % – допомогу з працевлаштуванням в країні перебування, тоді як на гуманітарну й медичну допомогу відповідно 28 і 25 %. Причому потреба в допомозі з працевлаштуванням перебувала в тісній зворотній кореляції з потребою у фінансовій допомозі в країні перебування. Так, у Німеччині на фінансову допомогу потребувало 41 % біженців з України, а на допомогу з працевлаштуванням – 37 %, у Польщі – 43 і 31 %, тоді як в Італії про такі потреби заявили відповідно 70 і 57 % українських біженців.

Достеменно зазначимо, що попри дещо нижчу потребу у фінансовій допомозі в Німеччині, ніж у сусідній Польщі, українці в Німеччині водночас потребували на більшу допомогу з працевлаштуванням, ніж у Польщі. Це може бути пов'язано з дією ряду таких чинників. Насамперед у Німеччині вищі ціни й дорожче проживання, ніж у Польщі. З іншого боку, у Польщі для наших біженців не лише відносно нижчі ціни й дешевше проживання, а й, мабуть, краща для пошуку роботи, ніж у Німеччині, мережа соціальних комунікацій та значно менший мовний бар'єр. І це певним чином зменшує потребу українців у допомозі з працевлаштуванням на території Польщі. Хоча у звіті соціологічної компанії «Info Sapiens» зазначається, що 7 % біженців отримали допомогу в працевлаштуванні в країні перебування, у тому числі в Італії – 3 %, Німеччині – 4 %, Польщі – 9 %. Однак від кого саме була отримана ця допомога (органів державної чи місцевої влади, підприємців, благодійних організацій, української діаспори тощо), не зазначається.

Зі свого боку українські вимушено переміщені особи за кордоном так чи так шукають роботу в країні свого перебування. Загалом цим займалося 31 % опитаних соціологами українських біженців, у тому числі в Італії – 42 %, Німеччині – 27 %, у Польщі – 20 %. Водночас 10 % з усіх респондентів на момент опитування вже знайшли роботу в країні свого перебування, у тому числі в Італії – 3 %, Німеччині – 7 %, Польщі – 17 %. Крім того, 27 % опитаних українських біженців продовжували дистанційно працювати на роботі, на якій вони працювали ще до початку повномасштабного російського військового вторгнення, у тому числі в Італії – 14 %, Німеччині – 26 %, Польщі – 31 %. При цьому ще 2 % від усіх респондентів компанії «Info Sapiens» знайшли нову роботу в Україні й працюють дистанційно, у тому числі в Італії та Німеччині – по 2 %, у Польщі – 3 % (URL:

https://sapiens.com.ua/publications/socpol-research/229/Main_report_refugees_1_06.pdf).

Фахівці Gradus Research Company опитали через мобільний додаток чоловіків і жінок віком від 18 до 60 років, що на момент початку нинішньої фази російсько-української війни проживали в містах з населенням 50 тис. осіб. Опитування проводилося у дві хвили: I хвиля – 200–22 травня, II хвиля – 3–6 червня, під час яких було отримано відповідно 2 тис. 083 і 2 тис. 045 результативних інтерв'ю.

У звіті Gradus Research Company зазначається, що в другій хвилі опитування, порівняно з першою, серед респондентів, які виїхали закордон, зафіксовано зменшення частки тих, хто потребує доступу до роботи на 13 %. На початку червня (II хвиля) у цій соціальній групі таких було 40 %. Така зміна пов'язана, мабуть, з тим, що серед респондентів, опитаних 3–6 червня, було 185 таких, які отримали допомогу з працевлаштуванням від іноземних держав, тоді як серед опитаних 20–22 травня таких було лише 12 %. Зазначимо, що отримання допомоги з працевлаштуванням від іноземних держав українцями, по суті, є такою допомогою українським біженцям у відповідних іноземних державах, тобто закордоном. Адже на території України таку допомогу іноземні держави нашим громадянам не надають (URL:

https://gradus.app/documents/258/GradusEU_publication_wave2_UA_MW7vdId.pdf).

Таким чином, аналіз результатів опитувань, проведених сайтом з пошуку роботи «Work.ua», соціологічною компанією «Info Sapiens» та спеціалізованою компанією «Gradus Research Company», дає уявлення про істотні відмінності в структурних (статеві-вікових і професійно-кваліфікаційних) характеристиках українських біженців та традиційних українських трудових мігрантів закордоном і їхні мотивації до пошуку роботи, умов праці тощо. Звичайно, у фахівців до деяких результатів соціологічних опитувань, проведених зазначеними компаніями, можуть бути певні зауваження методичного характеру. Однак за нинішнього переміщення дуже великих контингентів людей, до того ж у надзвичайних обставинах, розглянуті вище результати опитувань доповнюють одне одного та створюють хорошу емпіричну базу для предмета нашого дослідження (***При підготовці цієї роботи було використано інформацію таких джерел: Національний банк України. Офіційне інтернет-представництво (<http://www.bank.gov.ua>); Дзеркало тижня (<https://zn.ua/ukr>). – 2022. – 18.03; Інститут соціології НАН України (https://i-soc.com.ua/assets/files/news/2022/zvit_100dniv_09.06.2022-is-nanu-1.pdf); Інтерфакс-Україна (<http://interfax.com.ua>). – 2022. – 1, 13, 19.06; НВ (<http://nv.ua>). – 2022. – 27.05; 2–4, 6, 8.06; Польське радіо. Українська служба (<http://www.polskieradio.pl>). – 2022. – 6.05; 8, 9, 13, 21.06; Соціологічна група «Рейтинг» / Дев'яте загальнонаціональне опитування: соціально-економічні проблеми під час війни (26 квітня 2022)***

(https://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_ua_1000_ua_042022_%D1%85_work_idp_press.pdf); Телеграф (<https://telegraf.com.ua>). – 2022. – 25.05; Фонд «Демократичні ініціативи» ім. І. Кучеріва (<https://dif.org.ua/uploads/pdf/1125750868628e92f5b72947.16519786.pdf>); Цензор.net (<https://censor.net.ua>). – 2022. – 25.05; 4, 10, 27.06; BBC Україна (<http://www.bbc.com>). – 2022. – 25.05; Deutsche Welle (<http://dw.com>). – 2021. – 23.07; 2022. – 2, 4.04; 3, 22, 24.05; 4, 13–15.06; Delfi (<https://www.delfi.lt/ru/news/economy/glava-litovskoj-kompanii-o-rabotnikah-iz-ukrainy-esli-oni-uedut-poyavyatsya-problemy-na-proizvodstve.d?id=90572355>); Forbes.ua (<https://forbes.ua>). – 2022. – 25.05; Gradus Research Company (https://gradus.app/documents/258/GradusEU_publicztion_wave2_UA_MW7vdI_d.pdf); Grc Ua (<https://kiev.grc.ua/article/30386>); Info Sapiens / Дослідження громадської думки. Потреби, умови перебування та емоційний стан людей, які були змушені виїхати з України через повномасштабне вторгнення росії. Травень 2022 (https://sapiens.com.ua/publications/socpol-research/229/Main_report_refugees_1_06.pdf); Radio Prague International (<https://ruski.radio.cz>). – 2022. – 1.02; 3.03; 21.04; 3, 19.05; 27.06; Work Ua (<https://www.work.ua/articles/work-in-team/2900>).

Наука – суспільству

Основні напрями діяльності НАН України

Привітання президента НАН України академіка А. Загороднього науковій спільноті з нагоди набуття Україною статусу кандидата на вступ до ЄС

Дорогі друзі!

Щиро вітаю наукову спільноту та весь народ України із важливою подією в новітній історії нашої держави – набуттям статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу.

Ще тридцять років тому українці остаточно утвердили своє прагнення жити у власному домі на власний розсуд. Боротьба за це триває й нині, коли ми змушені кожного дня героїчно виборювати своє право на волю, територіальну цілісність і незалежність.

Надання європейської перспективи Україні стало підтвердженням нашої рішучості жити за європейськими цінностями і стандартами. Шлях, пройдений заради досягнення цієї мети, був довгим. Але доведеться докласти ще багато зусиль для повноцінного членства у Європейському Союзі.

Наші науковці завжди були невід'ємною частиною європейського дослідницького простору, рушійною силою прогресу та нових наукових здобутків. Європейська інтеграція України відкриває ще більші можливості для участі у рамкових програмах ЄС з досліджень та інновацій, розширення співпраці в межах спільних наукових проєктів, а також для подальшої

міжнародної підтримки України й української освіти і науки (Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2022. – 24.06).

Сучасні дослідження та розробки академічної науки

Стаття ученої-математика І. Єгорченко «Війна з Росією: чому Україні потрібна математика»

Старша наукова співробітниця Інституту математики НАН України кандидат фізико-математичних наук І. Єгорченко зазначає: «Сучасні війни – це насамперед війни технологій. Надсучасне обладнання може перетворитися на звичайний бінокль, якщо не розуміти, як це працює і як ним користуватися. Артилерист не розрахує траєкторію влучення снаряду без математики. Кваліфіковані працівники зі знаннями основ природничо-математичних наук будуть конче потрібні країні й після війни. У промисловості, будівництві, розвитку технологій. Без математичних знань не обійдуться й найгуманітарніші гуманітарії, яким, імовірно, доведеться стати до лав ЗСУ. Або писати про події, аналізуючи числові дані чи технології. Ми не на словах побачили, наскільки важливою є математична освіта. А з нею у нас в країні проблеми. Можливо, хтось скаже, що говорити про якість освіти не на часі. Головне зараз – війна. Але насправді війна – це якраз шанс побачити проблеми й радикально викоренити їхні причини. Зараз ми захищаємо майбутнє України, а без зміни якості освіти воно неможливе».

На думку вченої, наразі потрібні курси базової підготовки з математики та природничих наук відповідно до потреб конкретних спеціальностей щодо числової грамотності, природничих наук й аналізу даних. Їх необхідно запроваджувати для всіх спеціальностей, зокрема й гуманітарних.

Реальність є такою, що більшість студентів пропустили навчання із цих предметів у середній школі. Нагадаю, що такі курси для всіх спеціальностей є в університетах багатьох країн.

Багато спеціальностей, які в Україні вважаються «розмовними», у світі потребують серйозних навичок аналізу даних. Люди, які з досвіду легших програм у закордонних саме початкових школах вимагають подальшої примітивізації всієї освіти в Україні, не розуміють, що в тих країнах можливість вибору «дуже простої» шкільної освіти означає неможливість навчання в університеті на жодній спеціальності.

Друге. Необхідна належна комунікація – пояснювати батькам і дітям, що «зовсім без математики / фізики / хімії / біології» їхні особисті професійні перспективи є досить сумнівними в умовах високої конкуренції вже досвідчених фахівців у галузях «без математики».

Третє. Тим, хто навчався в школі, але все забув, допоможуть дистанційні курси. Для інших потрібно передбачати коригувальні курси в межах бодай професійного навчання та підвищення кваліфікації – так,

зокрема й для юристів, учителів гуманітарних дисциплін, істориків, філологів, перекладачів і журналістів.

Як резюмує автор, варто припинити маніпуляції на кшталт «математика не потрібна, бо потрібен патріотизм». Ми не маємо робити такий вибір. Потрібно все (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2022. – 27.06).

***

Інтерв'ю історика Т. Пересунько про українську культурну дипломатію 100 років тому

Молодший науковий співробітник Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського Т. Пересунько у своєму інтерв'ю розповіла про турне українського хору Європою та Америками на зламі 1910–1920-х років, на яке іноземна преса реагувала повідомленням «Яке щастя бути українцем!»; про О. Кошиця, який, крім феноменального диригування й культурного менеджменту, проявив себе як дипломат, що переконував світ ще 100 років тому надати УНР озброєння; про гібридну війну, яку росіяни вели, видаючи наші народні пісні за свої та розмальовуючи російською лайкою українські афіші у Європі; про історію української боротьби за незалежність через культурну дипломатію.

Учена зазначила: «Ця історія дуже багатоаспектна. Роботи вистачить на десятиліття. На початку мені було принципово окреслити українську тяглість у сфері культурної дипломатії. Тепер хочу донести до суспільства той вир захоплень українською культурою, який був у західному світі 100 років тому. А це тисячі відгуків у пресі, численні листи з університетів та музичних академій, композиторів, депутатів, міністрів, голів держав. Частково це робота над виправленням нашого комплексу меншовартості» (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2022. – 27.06).

***

Скільки українців поїхали за кордон через війну? Скільки з них і за яких умов можуть повернутися додому? Як Україні боротися за своїх біженців, чому це обов'язково потрібно робити вже зараз? Про це й інше розповіла під час експертної дискусії «Міграційна криза: чи повернуться українці додому?» одна з її учасниць – академік-секретар Відділення економіки НАН України, директор Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України академік Е. Лібанова.

Авторка на початку статті розкритикувала опитування громадської думки під час соціальних катаклізмів. Питання не в тому, що люди не щирі (хоча й це теж, тож демонстровані сьогодні проукраїнські настрої, вочевидь, дещо більші, ніж реальні), а в тому, що на шаленій хвилі патріотизму вони дуже часто навіть собі не можуть зізнатися, що взагалі-то не проти залишитися за кордоном. І на це варто зважати. Крім того, за нинішніх умов

неможливо забезпечити репрезентативність, бо дослідники не мають адекватного уявлення про генеральну сукупність. Скажімо, дуже різняться статистичні дані про кількість українських біженців за кордоном – вони коливаються від 3 млн до 6 млн осіб. Та, попри свою нерепрезентативність, ці опитування все ж фіксують про думку певної групи населення (1–3 тис. українських біженців у Європі). Цю інформацію можна обговорювати, не намагаючись, однак, екстраполювати її на всіх наших біженців.

Дев'яносто відсотків українських біженців стверджують, що хочуть повернутися на Батьківщину. Але є одна проблема: люди, які залишаються за кордоном протягом певного часу, так чи інакше адаптуються там. Виїхали передусім мешканці великих міст (Києва й Харкова, хоча не тільки), 60–70 % яких мають вищу освіту, а отже, конкурентоспроможні на місцевих ринках праці (як би ми не ляляли нашу освіту, але досвід говорить, що вона таки пристойна). Якщо гаряча фаза війни триватиме до кінця 2022 р. і довше, значна частина цих людей знайдуть роботу, винаймуть прийнятне для себе (і своїх дітей) житло, влаштують дітей у садочки, школи й університети. І тоді не відомо, чи вони повернуться.

Серед українських біженців можна виокремити дві групи. Перша й найчисельніша (85–90 %) – ті, що справді тікали від війни, захищаючи своє життя та життя своїх близьких. Вони переважно налаштовані на повернення. Друга (10–15 %) – люди, які просто скористалися ліберальними умовами перетину кордону та перебування українців у європейських країнах, що передбачають легальний статус, право влаштуватися на роботу тощо. Зрозуміло, вони не повернуться. Тобто Україна має боротися за повернення першої групи громадян. Треба зважати на ще один ризик: якщо наші жінки залишаться за кордоном, а після закінчення воєнного стану буде скасовано заборону на виїзд чоловіків призовного віку, то українські родини можуть возз'єднатися вже не в Україні, на жаль.

Загалом говорити про масштаби демографічних втрат України наразі ще зарано. Якщо гаряча фаза війни закінчиться доволі швидко – втрати можуть сягнути 500–600 тис., якщо ж вона затягуватиметься – близько 5 млн. На додачу до 3,5 млн українців, які вже перебували за кордоном станом на 24 лютого, сальдо виїзду / в'їзду для України сьогодні сягає 2,8 млн осіб (тобто загалом 6,3 млн). Звісно, це не лише воєнні мігранти, у цих потоках багато складових. Але це люди працездатного віку і діти до 18 років, частка яких серед біженців (українців, що виїхали з 24 лютого) сягає третини, за даними Державної прикордонної служби України. Це наше майбутнє, маємо боротися за кожну людину. Звісно, не силувати, а створювати умови для їх повернення. Шанс є, бо наші люди вже перестали захоплюватися іноземною медициною, освітою, бюрократією. Але головна перевага інших країн на сьогодні в тому, що там спокійно, немає бомбардувань і ракетних обстрілів. Для нормальної жінки з дітьми це критично важливо. До речі, за даними одного з нещодавніх опитувань (телефоном і наживо), яке охопило 3,5 тис. респондентів за кордоном, лише 9 % називають однією з найважливіших умов

свого повернення наявність роботи, що дуже мене здивувало. Більшість опитаних найвище оцінюють безпеку й житло.

Головне, що потрібно робити вже зараз (і я, на жаль, не можу із цим достукатися до влади), – підтримувати зв'язки з нашими емігрантами. Вони мають відчувати, що на них тут чекають, що без них не буде України, що українське суспільство бачить їх своїми членами і сьогодні, і завтра (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2022. – 24.06*).

***

Нове дослідження академіка-секретаря Відділення фізики і астрономії НАН України академіка В. Локтєва «Наука і перемога, або Війна як casus belli наукових реформ»

У статті автор, спираючись на деякі історичні паралелі, розмірковує, якою має бути роль науки загалом і НАН України зокрема в післявоєнній відбудові країни, що потрібно зробити академії як найвищій науковій організації, щоб довести державі та суспільству свою спроможність виконувати складні завдання з переведення української економіки на інноваційні рейки розвитку, і робить висновок, що створити сучасну економіку без відродження наукоємної промисловості неможливо. На думку автора, реформа наукового сектору матиме підстави для успіху лише після формулювання її стратегічних цілей, визначення поетапних завдань, термінів їх виконання та джерел фінансування, а також чіткого уявлення, що саме ми хочемо отримати в результаті.

Думаючи про академію і її призначення отримувати нові знання, змушений повторити відомі твердження (хоча багатьом вони й видаються пафосними), що наука як філософська категорія є інтелектуальним фундаментом економічної, політичної, культурної, воєнної могутності держав і народів, без науки були б неможливими ні матеріальні, ні духовні здобутки. Історія неодноразово засвідчувала, що нехтування наукою чи неувага до її потреб призводить до застою, який породжує нищівну деградацію націй і країн. Це стосується й нашої академії.

Як зазначає автор, уже неодноразово висловлювалися думки, що удар, завданий українській науково-освітній галузі за останні 30 років, навряд чи має історичні аналогії. «Мабуть, найближча – розгром за радянських часів генетики й кібернетики, але тоді йшлося лише про окремі науки. Чому так, мені важко судити, оскільки більше ніде не працював. Можливо, в академії панує сприятливий для пошукових досліджень клімат, а головне, є кваліфіковані кадри, розподілені по інститутах, що їй належать. До речі, саме за це її також критикують, оскільки практично всі національні академії світу є просто зібранням визнаних вчених. Але чи варто все сліпо копіювати? Моя думка – інститути є позитивом. Більшість з них добре відомі в науковому світі, їх поважають і цінують не лише за чудові результати, а й як осередки традицій, зокрема вимогливості, добротності, порядності, чесності у

висвітленні результатів тощо. Можливо, я дещо ідеалізую, але нагадаю, що впродовж десятків років у тоталітарному устрої СРСР академія була єдиною організацією, де відбувалися альтернативні вибори, а критика була й залишається буденним явищем. Багато інших у 1960-х розквітли і досягли висот міжнародного визнання. При цьому фундаментальна наука трималася на пристойному рівні, чого не можна сказати про прикладну – не вся вона була передовою».

У незалежній Україні почав набирати силу зворотний процес – регрес наукової галузі в цілому, коли одночасно і фундаментальна, і прикладна її складові опинилися в тяжкому стані. Випадково чи ні, але омріяне здобуття незалежності збіглося в часі з різким зниженням статусу науки й науковців у суспільстві, де запанував «капіталістичний», або ринковий, лад. Несподівано опинившись у незнайомих умовах, втративши звичну підтримку з боку держави, ми певною мірою розгубилися і не зуміли вчасно перебудуватися. Українське суспільство негайно відчуло, що в професії науковця немає перспективи, а тому шанобливість до вчених швидко зійшла нанівець. Те, що процеси в науковому секторі «пішли не туди» зовсім не спонтанно, стало зрозуміло, коли в період формування державотворчих інституцій пролунали слова «наука може зачекати», хоча академія як головна наукова організація неодмінно мала б бути серед них.

Як резюмує автор, результат очікування виявився плачевним, особливо для природничої наукової діяльності та освіти (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2022. – 27.06).

***

Стаття директора Інституту історії України НАН України академіка НАН України В. Смолія та провідного наукового співробітника відділу української історіографії цієї ж установи члена-кореспондента НАН України О. Яся «Сучасна російсько-українська війна у світлі постколоніалізму»

У статті обстоюється думка, що сучасна російсько-українська війна є постколоніальною за своєю природою й спричинена імперським синдромом нинішньої Росії. Розглянуто вузлові проблеми підневільного становища України в Російській імперії та СРСР, зокрема складні конфігурації залежності. Акцентовано увагу на адаптації старої імперської спадщини в радянському державно-політичному проєкті. Відзначено своєрідність західної рецепції історії України у світлі постколоніальних студій. Проаналізовано російський дискурс виправдання сучасної війни в контекстах імперської та радянської спадщини. Зазначено, що війна Росії проти України має реваншистський та антиглобалістський характер, оскільки зорієнтована на відновлення залежного становища пострадянського простору та перегляд світоустрою після розпаду СРСР. Наголошено, що для українців війна є екзистенційною, позаяк сучасна Росія де-факто не визнає ані Україну як державу, ані українську ідентичність.

Після повномасштабного вторгнення путінської Росії в Україну 24 лютого 2022 р. вона де-факто стала найбільшою війною у Європі після Другої світової. Ця війна вже згенерувала найгострішу кризу світоустрою від 1991 р., яка дедалі сильніше синхронізується з рядом інших криз – продовольчою, енергетичною, міграційною, безпековою, гуманітарною, транспортною та логістичною. Більше, нова фаза російсько-української війни кинула тотальний виклик сучасній глобалізації світу, яка вже навряд чи зможе розгортатися за звичними моделями доступу до технологій, інформації, ринків, фінансів, сировинних та інших ресурсів.

Попри прагнення більшості європейських політиків будь-що утримати війну в українських межах, вона невпинно наближає людство до критичної межі – третьої світової катастрофи, про що свідчать масові порушення Росією писаних і неписаних конвенцій. Водночас сучасна війна дуже тісно пов'язана з минувшиною України та Росії, оскільки історичні сюжети не лише посіли визначальне місце в медійних, пропагандистських та ідеологічних практиках, а й піднесені до рангу провідних трендів державної політики путінського режиму. У певному розумінні споглядаємо разючий темпоральний дисонанс між сучасним історичним часом з його постіндустріальними, глобальними, інформаційними шарами буття, якими пронизані майже всі повсякденні практики, та реконцептуалізованими контурами імперської минувшини, неначе щойно «імпортованими» з минулих століть. Нині вони служать для всебічного виправдання й освячення російського військового вторгнення в Україну. Масштаб темпорального розладу є таким, що продукує химерне враження про існування путінської Росії у якійсь «паралельній реальності», сконструйованій та підживленій історичними альянсами, що суцільно транслюються до сучасності. У певному розумінні продукування цієї «реальності» постає як конфронтація з інформаційною та медійною відкритістю глобального світу, себто генерує виразні й суцільні антиглобалістські смисли (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2022. – 28.06*).

***

Природа знову оживає, варто лиш дати їй шанс про відновлення водообміну й біорізноманіття в дельті річок Когильник, Сарата й Кагач на Одещині, що відбулося завдяки роботі вчених Дунайського біосферного заповідника НАН України та їхніх європейських партнерів.

Моніторинг природної системи, який співробітники Дунайського біосферного заповідника НАН України виконують після відновлення водотоку, свідчить, що природа поступово повертається до життя.

Цього року через обмеження, спричинені війною в Україні, фахівці заповідника змогли обстежити лише частину території. Першочерговим об'єктом моніторингу було обрано птахів, бо вони швидко реагують на зміни в природі, за ними досить легко спостерігати, крім того, вони опосередковано відображають чисельність інших груп тварин, якими харчуються.

Після усунення перешкод на річках на раніше сухі ділянки надійшла вода, відновивши мілководні луки.

На сьогодні тут нагулюється молодь риб і зустрічаються численні комахи, що приваблює навколоводних птахів. Загалом за два роки на більшості ділянок збільшилися видове різноманіття й чисельність птахів, що харчуються та гніздяться. Серед них треба відзначити чепуру велику, гуску сіру, лебедя-шипуну, лиску й інших, які побудували гнізда та вивели пташенят на тих ділянках, де вони вже багато років не зустрічалися на гніздуванні.

Найприємніше для вчених було вперше відзначити гніздування чепури великої в заростях очерету безпосередньо на руслі р. Когильник. Що також свідчить про створення умов, придатних для їхнього гніздування й харчування.

Отримавши шанс, природа швидко повертається до життя й розквітає після тривалого періоду занепаду. До того ж нині, під час війни, менше людей відвідують ці території й турбують диких мешканців, що також сприяє розмноженню птахів та інших тварин. Птахи, які є дуже чутливими до змін в екосистемі, це чудово демонструють і з'являються там, де їм добре (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2022. – 28.06*).

***

«Екосистемний підхід до оцінки збитків, завданих воєнними діями» – дослідження завідувача відділу геоботаніки та екології Інституту ботаніки ім. М. Г. Холодного НАН України академіка НАН України Я. Дідуха

У статті висвітлено екологічні аспекти оцінки збитків, завданих довкіллю внаслідок повномасштабного вторгнення РФ в Україну. Запропоновано оцінювати збитки в балах за трьома критеріями: ступінь пошкодження, стійкість і вразливість на прикладі урбоекосистем. Автор наголошує, що зволікання з розв'язанням екологічних проблем у найближчому майбутньому може призвести до значно більших екологічних та економічних наслідків, ніж ми уявляємо на початковому етапі. Ключове завдання для екологів полягає в тому, щоб передбачити «каскадні процеси», оцінити їхній можливий негативний вплив на довкілля та запропонувати ефективні заходи протидії. Підкреслено, що заходи з відновлення довкілля потребують розроблення комплексних програм, залучення наукових, людських і технічних ресурсів, пошуку джерел фінансування, зокрема відшкодування збитків за рахунок коштів агресора.

У ХХІ ст. війни стали серйозною загрозою довкіллю, настільки серйозною, що їхнім наслідком може бути руйнування біосфери. Воєнна агресія Російської Федерації проти України, розпочата 24 лютого 2022 р., уже спричинила величезні збитки в різних сферах суспільного життя, зокрема й руйнацію природи України. Безумовно, оцінка цих збитків і розроблення

планів щодо відновлення потребуватимуть глибоких комплексних наукових обґрунтувань та залучення фахівців різних спеціальностей, але вже сьогодні на основі аналізу поточної ситуації можна зробити певні попередні висновки.

Однак ті події ніяк не можна порівняти з широкомасштабним руйнівним характером війни 2022 р., коли було порушено всі можливі угоди й принципи ведення бойових дій. Уже через місяць від початку війни благодійна організація «Екодія» зафіксувала 111 екологічних злочинів, пов'язаних з пошкодженням та знищенням промислових об'єктів, житлових масивів, інфраструктури, обладнання, масштабними пожежами, викидами токсичних відходів, розливом нафтопродуктів, розривами ракет, снарядів, мін, залишками військової техніки, відпрацьованої зброї різних типів. Усе це значною мірою забруднює ґрунт, підземні, річкові та морські води, нівечить рослинний покрив. Найбільшої руйнації зазнали міста й села. Бойові дії в них супроводжувалися величезними людськими жертвами, що спричинило потужні міграційні потоки, великі соціально-економічні та екологічні збитки, психологічні травми, наслідки яких важко оцінити.

У період з 28 лютого по 3 березня 2022 р. у Найробі (Кенія) відбулася п'ята сесія Асамблеї ООН з навколишнього середовища – керівного органу Програми ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП), на якій у зв'язку з війною в Україні було зроблено відповідну заяву та прийнято спеціальну програму з метою негайного початку робіт з виявлення й моніторингу екологічних збитків, очищення і відновлення довкілля, а також створення механізмів для їх фінансування. Після закінчення війни неодмінно постане питання щодо відновлення зруйнованої інфраструктури та компенсації збитків, що потребуватиме їх усебічної оцінки, а відтак розроблення відповідних методичних підходів. Зрозуміло, це завдання компетентних органів, але ми можемо привернути увагу фахівців до аспектів, які стосуються оцінювання збитків, завданих довкіллю та умовам проживання людини, а також поділитися своїми напрацюваннями й підходами, які, можливо, стануть у нагоді. Збитки (втрати) унаслідок воєнних дій охоплюють різні сфери – руйнація інфраструктури, погіршення умов життєдіяльності, втрата майна, людських ресурсів, забруднення довкілля, знищення природних багатств та історичних пам'яток, економічні, соціальні, психологічні проблеми тощо. Із цього переліку ми зупинимось лише на тих аспектах, які прямо чи опосередковано стосуються екологічної сфери. Такі збитки оцінюють за трьома показниками: 1) ступінь пошкодження; 2) стійкість до впливу загроз; 3) вразливість. Пошкодження та руйнації залежать від типу зовнішньої загрози і внутрішньої структури об'єкта (системи), на яку діє зовнішня загроза, а також від того, відносно чого / кого проводиться оцінювання. Стійкість розглядають як спроможність протидіяти змінам зовнішнього середовища, здатність до самоорганізації, збереження своєї структури й характеру функціонування та можливість повернення до вихідного стану *(Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2022. – 28.06).*

***

Які дикі рослини та гриби є їстівними? Де їх шукати і збирати? Як споживати? Про це в інтерв'ю науково-популярному журналу «Куншт» розповів автор просвітницьких блогів «Довколаботаніка» та «Ботанік у кедах», науковий співробітник відділу ботаніки Національного науково-природничого музею НАН України, кандидат біологічних наук Олексій Коваленко.

«Попри довгу практику вживання диких рослин, людство завжди знало про їстівність багатьох із них. Трапляється, що деякі загальнозживані рослини із часом виявляються не такими вже й безпечними до вживання, як ми раніше думали. Цьому треба приділяти увагу не через те, що ми маємо повертатися до збиральництва й мисливства – традиційних занять нашого виду, а щоб подумати про продовольчу безпеку в майбутньому, – наголошує науковець. – Це нагальна проблема всього світу у світлі як кліматичних змін, так і воєнних дій на нашій планеті, зокрема на території України. Нам треба покладатися не на кілька найпоширеніших сільськогосподарських видів, а якомога більше диверсифікувати вирощування рослин, щоб мати більше шансів прогодувати себе надалі.

У нашій флорі дуже багато рослин і грибів, які можна вживати в їжу. Загалом в Україні налічується понад 5,5 тис. видів квіткових рослин. Існують детальні дані про вживання в їжу щонайменше 450 із них. Щодо грибів – їхня біота в нас теж обширна, їстівних видів досить багато. Хоча і з рослинами, і з грибами бувають казуси, коли добре знайомі види можуть виявитися не дуже безпечними до вживання».

Правила безпечного споживання диких їстівних рослин і їстівних грибів:

- споживати лише те, що вдалося упевнено визначити;
  - вибирати місце для збору, уникаючи техногенних екотопів (відвалів заводів, місць видобутку корисних копалин, узбіч доріг з інтенсивним рухом тощо) та сільськогосподарських полів (бо їх могли нещодавно обробити хімічними речовинами);
  - мити й готувати;
  - не шкодити природі – не споживати рідкісні види
- (Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2022. – 30.06).***

***

Завідувач відділу дослідження якості життя Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України доктор економічних наук Л. Черенько аналізувала споживчий кошик та як прожитковий мінімум пов'язаний із ним, як його розраховують і підбирають товари та послуги до нього.

Інтерв'ю відбулось в ефірі програми «Сьогодні. Зранку» на платформі «Українське радіо».

Учена зауважила: «Нині прожитковий мінімум розраховується ще за методикою, затвердженою у 2000 р. Хоча згодом і вносилися невеликі зміни. Це перелік певних товарів та послуг як індивідуальних, так і сімейних, які є дуже суб'єктивними. Іде час, змінюються наші вподобання, першочергові потреби. У 2000 р. мало хто мав телефон, зараз він є у кожного. Тому раз на п'ять років мали б перераховуватися товари та послуги. Дуже важко сказати, скільки і чого саме людина потребує. Сьогодні фактичний прожитковий мінімум закладений у кошик того часу (2000 р.), але в цінах сьогоднішнього ринку, які вдвічі перевищують офіційно затверджений прожитковий мінімум. Офіційний прожитковий мінімум, на якому базуються всі мінімальні державні гарантії, є заниженим удвічі. Ця прірва між цінами почала зростати з 2008 р. На сьогодні існує 296 позицій товарів та послуг індивідуального (продукти харчування, товари гігієни) та сімейного плану (меблі). Це все закладено в прожитковий мінімум: назва товару і кількість штук на рік. Коли ми знаємо ціни на ці одиниці продукції, ми беремо і перераховуємо вартість прожиткового мінімуму, який є у фактичних цінах. Той мінімум, який затверджений у бюджеті – це є умовна цифра. Коли формується бюджет наступного року, то береться сьогоднішня вартість цього прожиткового мінімуму з прогнозом на наступний рік. Так, на жаль, не робиться уже понад 10 років. Це доволі умовна цифра, яка виходить із можливості бюджету. Споживчий кошик – це та ж інтерпретація прожиткового мінімуму. Сама методика є застарілою і перелік товарів та послуг теж є застарілим. Споживчий кошик потребує серйозного перегляду».

Ось перелік деяких товарів, які припадають на одну людину в споживчому кошику. Наприклад, ви можете купити одну подушку на 15 років, одну пару штанів на 4 роки, 6 пар трусів і 10 пар шкарпеток на рік, рулон туалетного паперу на місяць. Із продуктів харчування в споживчий кошик додається кава в зернах 500 г, 95 кг картоплі, маргарину 2 кг та 24 кг цукру на рік, 6 кг м'яса та 20 яєць на місяць. Витрати на мобільний телефон не закладені в споживчому кошику (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2022. – 4.07*).

***

Член-кореспондент НАН України Д. Степовик в інтерв'ю медійній платформі «I-UA.tv» поділився роздумами щодо вирішення питання з УПЦ МП без серйозних суспільних потрясінь в умовах війни, які є правові рішення цієї проблеми та як відбувався так званий травневий Харківський Собор 1992 р.

Учений зауважив: «якщо створення УПЦ МП відбувалося з оглядом на політичні домовленості світських осіб та з грубим порушенням канонічного права (церкви так не створюються), то й заборона її має відбутися відповідним чином – через політичне рішення. Тут не йдеться про якісь

репресивні заходи. Просто парламент має прийняти рішення перейменувати УПЦ МП на «російська православна церква в Україні». Це компетенція вищого законодавчого органу, бо саме він дає дозвіл на існування релігійних організацій, на їх реєстрацію Міністерством юстиції і подальшим правом проводити духовно-релігійну роботу. Тому нехай все буде чесно й відкрито й по-факту РПЦ (під ширмою УПЦ МП) нехай стане такою де-юре. Чого вони соромляться й ховають своє істинне обличчя? Чому всі церкви, центри яких знаходяться за межами України, зазначаються як філії, а тут раптом такий виняток? Треба виконати вимоги законодавства і зробити їх філією РПЦ. І нехай поціновувачі «руського міра» до них і ходять, хоча переважна більшість її нинішніх прихожан туди точно не підуть».

На думку автора, необхідно вжити радикальних заходів щодо подальшої діяльності УПЦ МП. Насамперед тому, що вона постала в незалежній Україні в неправовий із світського і неканонічний із церковного права спосіб. Ідеться про так званий травневий Харківський Собор 1992-го р., який було проведено в обласному центрі (а це є порушенням, бо помісні Собори проводяться в містах-центрах канонічних територій). На цей Собор не запросили тодішнього митрополита Київського і Галицького, Екзарха України Філарета, який очолював УПЦ МП. У такий напівпідпільний спосіб, з порушеннями всіх канонів, його тоді усунули з посади. Тобто, главу церкви навіть не захотіли вислухати, почути про його бачення розвитку УПЦ, виходячи з документів про «самостійність і незалежність в управлінні» затверджені Архієрейським Собором РПЦ ще восени 1990 р.

«Після цього дійства це стала фактично інша за духом та зовнішньополітичними орієнтирами церква. Чому я згадав про політику? Тому що це однозначно було не церковне, а політичне рішення, прийняте під тиском Москви. І Президент України Леонід Кравчук пішов на це, бо виконував вимоги Президента РФ Бориса Єльцина, які він висунув до нього й тодішнього лідера Білорусі Станіслава Шушкевича під час підписання Біловезьких угод – не чіпати РПЦ на територіях своїх держав. Єльцин чудово розумів, що церкви в нових незалежних державах, підпорядковані московському патріархату, будуть виконувати ідеологічну та шпигунську роль на користь Москви.

Отже, якщо створення УПЦ МП відбувалося з оглядом на політичні домовленості світських осіб та з грубим порушенням канонічного права (церкви так не створюються), то й заборона її має відбутися відповідним чином – через політичне рішення. Тут не йдеться про якісь репресивні заходи. Просто парламент має прийняти рішення перейменувати УПЦ МП на «російська православна церква в Україні». Це компетенція вищого законодавчого органу, бо саме він дає дозвіл на існування релігійних організацій, на їх реєстрацію Міністерством юстиції і подальшим правом проводити духовно-релігійну роботу. Тому нехай все буде чесно й відкрито й по-факту РПЦ (під ширмою УПЦ МП) нехай стане такою де-юре. Чого вони соромляться й ховають своє істинне обличчя? Чому всі церкви, центри

яких знаходяться за межами України, зазначаються як філії, а тут раптом такий виняток? Треба виконати вимоги законодавства і зробити їх філією РПЦ. І нехай поціновувачі “руського міра” до них і ходять, хоча переважна більшість її нинішніх прихожан туди точно не підуть.

Серед керівників УПЦ МП вже йдуть розмови про вихід з-під підпорядкування Гундяєва, бо й для них цілком є очевидним, що ця істота, яка нещодавно символічно гепнулася на підлозі, бо до того відбулося її цілковите моральне падіння, є нехристом-Батиєм, який закликає до геноцидного винищення православного народу, а не православним патріархом» (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2022. – 4.07*).

***

«Потрібно працювати над простором діалогу», – І. Козловський
Як війна змінює українців? Чому порозумітися з близькими часом важче, ніж із далекими? Як жити після втрати домівки? Чи варто вживати лайку і за яких обставин? Чи тотожні поняття карми й долі?

Про все це в інтерв'ю ютуб-каналу «Aristocrats Business» розповів учений-релігієзнавець, старший науковий співробітник Відділення релігієзнавства Інституту філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України кандидат історичних наук І. Козловський.

«У своїй історії українці, створюючи, починаючи щось, не досягали єдності і руйнували те позитивне, що мали. У нас довго не було державності, ми марнували час. Значну частину з 30-ти років Незалежності, на жаль, втрачено. Від 2014 року велика кількість людей так і не збагнула, що Україна знаходилась у війні. Тільки зараз спільнота починає до кінця усвідомлювати, що цей страшний етап повномасштабного вторгнення – наслідок того, що ми щось недоробили. Безумовно, це сумний досвід, величезні втрати. Але ми нарешті робимо висновки, які мали зробити раніше. І, хай там що, це робить нас свідомішими, відповідальнішими, дорослішими.

На далеких ми можемо гніватись, лютитись, але не ображатись. А от наші близькі – це люди, які формували нас, тому нам хотілося б збігатися з ними в багатьох питаннях. Але чимало хто не розвиває емоційного інтелекту й у своїх реакціях лишається на рівні 3–5-річної дитини. Крім того, поряд зі своїми батьками навіть дорослі підсвідомо є передусім дітьми і дратуються, коли їхнього вибору, їхніх позицій не поділяють. Що ж, до близьких потрібно ставитися з розумінням, виявляючи одночасно емпатію та асертивність. Виявляти емпатію означає проявляти свою любов, відчувати чужий біль і страждання, природу думок іншої людини як такої, що формувалася в інших умовах і має право на власний погляд, навіть якщо він не збігається з вашим. Виявляти асертивність означає відстоювати свою правду, свою позицію, свою картину світу, але робити це толерантно, з повагою до інших точок зору – не тому, що вони правдиві, а тому, що люди мають на них право. Поєднання емпатії та асертивності дозволяє бути

гнучкими і спокійніше торкатись або взагалі не торкатись тем, які можуть бути неприємними, дразливими для наших близьких. Близькі – це передусім люди, яких ви любите. Демонструйте їм цю любов, говоріть про неї. Любов значно важливіша за зведення різних думок до одного знаменника.

Потрібно працювати над простором діалогу. Бо діалог – це важливий інструмент у спілкуванні. При цьому слід пам'ятати, що він має бути конструктивним. Це не просто розмова, не просто бесіда. Це процес (часто терапевтичний), під час якого дві сторони роблять усе можливе, аби досягти спільної мети. Не обов'язково дійти однієї думки. Думки можуть бути різні, але вони мають якимось співіснувати.

Старші люди часто закриті, бо не навчені бути відкритими. Це результат багатьох чинників – і виховання, й історичної ситуації, і культурного тексту, у якому вони перебували, і того, яким вони бачать спілкування. Це також потрібно враховувати, щоб донести їм свою любов.

Ненависть – це емоція, природна у стресових ситуаціях як реакція на певний подразник, стимул. І, як будь-яка емоція, вона шукає шляху назовні, потребує адресата. Не маючи зовнішніх виявів, ненависть стає для людини пасткою, руйнуючи її зсередини. Тому з цим станом необхідно працювати, шукати сенсу. Ненависть має стати чимось більшим від самої себе. Необхідно докласти зусиль і зробити її конструктивною. Так чинить, наприклад, солдат на полі бою, наповнюючи свою ненависть діями, спрямовуючи її на ворога. Але він робить це і тому, що любить свою країну, своїх близьких. Тобто насправді він бореться за любов, а ненависть стає рушієм, який спрямовує на боротьбу проти того, хто цю любов руйнує. Конструктивним виявом ненависті як деструктивної емоції є також волонтерство й інша діяльність, яка дає змогу продовжувати жити любов'ю» (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2022. – 21.06*).

Наукові видання НАН України

Вийшов друком черговий номер всеукраїнської газети для науковців та освітян «Світ» (№ 15–16, квітень 2022 р.)

У номері висвітлено такі теми:

- «Війна. Вистояти і перемогти». Хроніки українського спротиву;
- розповідь про участь українських молодих учених у розвитку ракетно-космічної галузі в умовах війни;
- розповідь про те, як Міжнародний університет фінансів навчає своїх студентів бути конкурентними у світі, у якому відбуваються глобальні зміни;
- інтерв'ю з ректором Маріупольського державного університету М. Трофименком (про те, як зустріли війну в ЗВО, чи змогли виїхати студенти і викладачі, в якому стані будівлі);

– інтерв'ю з проректором з наукової роботи Сумського національного університету Ю. Даньком (про те, як справлялися викладачі й студенти цього закладу в умовах напівблокади міста);

– про наслідки тимчасової російської окупації зони відчуження Чорнобильської АЕС повідомляє директор Інституту проблем безпеки атомних електростанцій НАН України академік А. Носовський (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2022. – 28.06*).

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти

Розвивається співпраця між українськими й киргизькими науковцями-соціогуманітаріями.

Військова агресія РФ проти України не змогла припинити міжнародних наукових зв'язків, розірвати співпрацю Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України (ІМФЕ) з профільними науковими установами Західної та Центральної Європи, а також Центральної Азії. Провідний науковий співробітник відділу української та зарубіжної фольклористики інституту доктор філологічних наук О. Микитенко нещодавно зустрілася зі своїми киргизькими колегами, аби ознайомитися з діяльністю відповідних народознавчих підрозділів Національної академії наук Киргизької Республіки (НАН КР) й обговорити ініційовані директором ІМФЕ академіком НАН України Г. Скрипник питання можливої подальшої двосторонньої співпраці. Учена впевнилася, що культура Киргизстану відіграє не лише роль скарбниці збереження національної спадщини – їй там надають виключного значення в плані національного й економічного розвитку, а відтак – дослідження та популяризації.

О. Микитенко 9 червня 2022 р. зустрілася з директором і співробітниками Інституту мови та літератури ім. Ч. Т. Айтматова НАН КР (Бішкек), а також із директором Інституту історії, археології та етнології ім. Б. Джамгерчинова НАН КР (Бішкек).

Як зауважив директор Інституту мови і літератури академік НАН КР А. Акматалієв, співпраця з Інститутом мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України вкрай важлива, має свою історію, зокрема щодо дослідження епічної творчості обох народів, спільної участі в конференціях і публікаційній діяльності. В Інституті мови та літератури НАН КР активно оцифровують і вивчають рукописні джерела, зокрема рукописні арабські тексти епосу «Манас», який 2014 р. ЮНЕСКО визнала нематеріальною культурною спадщиною. Доктор філологічних наук О. Микитенко ознайомилися з фондами інституту й оглянула меморіальну

кімнату й виставку присвячених Ч. Айтматову видань, одне з яких подаровано ІМФЕ.

Директор Інституту історії, археології та етнології ім. Б. Дзамгерчинова НАН КР член-кореспондент НАН КР А. Асанканов добре знайомий із діяльністю ІМФЕ. До бібліотеки ІМФЕ було передано збірник документів і матеріалів, виданий з нагоди 100-річчя національно-визвольного повстання киргизького народу у 1916 р. Дослідження української діаспори Киргизстану, за словами А. Асанканова, є одним із пріоритетних напрямів роботи очолюваної ним установи. У Киргизстані діє Асамблея народів КР, у межах якої представлено Товариство українців «Берегиня» (очолює В. Нарозя).

Під час зустрічі українська гостя представила сайт ІМФЕ з виданнями за 2021 р., продемонструвала останні числа періодичного видання інституту – журналу «Народна творчість та етнологія», а також видані раніше спецвипуски цього часопису, присвячені окремим країнам (головний редактор – академік НАН України Г. Скрипник), що викликало велике зацікавлення. Такі спецвипуски, підготовлені, зокрема у відділі української та зарубіжної фольклористики ІМФЕ (завідувач – кандидат філологічних наук Л. Вахніна) і відділі «Український етнологічний центр» ІМФЕ (завідувач – академік НАН України Г. Скрипник), стали авторитетними виданнями як в Україні, так і серед міжнародної наукової спільноти та мали широкий міжнародний резонанс. Водночас етнологію та фольклористику країн Центральної Азії ще не було представлено на сторінках цього журналу. Тож ІМФЕ запропонував колегам із Киргизстану підготувати спільний випуск, представивши в ньому фольклористичний напрям Інституту мови і літератури НАН КР, а також етнологічний – Інституту історії, археології та етнології НАН КР. Киргизькі колеги вдячно пристали на цю пропозицію.

Сторони сподіваються, що плановане видання збагатить знання українців про Киргизстан, його культуру, традиції та сучасність, а взаємодія академічних інститутів стане важливою сторінкою в міжнародній науковій співпраці двох країн, кожна з яких має свій досвід утвердження національного суверенітету, пройшла або проходить непростий шлях підтвердження власної ідентичності (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2022. – 23.06).

***

Днями Європейська організація з ядерних досліджень (CERN) вирішила повністю припинити співпрацю з Росією та Білоруссю після закінчення терміну контракту у 2024 р. Про наслідки таких наукових санкцій повідомив в ефірі телеканалу «ДОМ» директор Інституту сцинтиляційних матеріалів НАН України академік Б. Гриньов.

«На першому (екстреному) своєму засіданні 8 березня 2022 р., присвяченому повномасштабному російському вторгненню в Україну, CERN призупинила статус РФ як країни-спостерігача і декларувала, що не дозволить росіянам укладати нові угоди з цією організацією; на другому – 25

березня – долучила до обмежень Об'єднаний інститут ядерних досліджень (РФ), адже чимало російських учених співпрацювали з CERN саме через ОІЯД (усього у співпраці з CERN брали участь близько тисячі науковців з РФ). 17 червня відбулося чергове, третє засідання.

Чому всі ці рішення важливі? CERN – світова Мекка науковців, більшість значущих технологій так чи інакше проходять через CERN, а нових наукових результатів у фізиці високих енергій можна досягти лише працюючи на передових рубежах технологічного і технічного розвитку.

CERN свідомо пішла на ці кроки, знаючи, що вони, як неодноразово вказувалось у доповідях генерального директора і директора з розвитку цієї організації, загальмують розвиток CERN на рік, а у певних проєктах – можливо, і на два роки. Сума внеску Росії у виконання проєктів CERN на наступний рік сягала 50 млн швейцарських франків (а це чимало), попри те, що країна-агресор не є ані членом, ані, як Україна, асоційованим членом CERN. Причому частина цих коштів – готова продукція, що використовується в експериментах. Тим не менше, наукове співтовариство перекидає росіянам доступ до нових знань і можливих технологічних застосувань, зокрема до інформаційних технологій (в обробці результатів, отриманих під час експериментів CERN, задіяні величезні мережі з суперкомп'ютерів, грид- і хмарних технологій). Самотужки Росія не зможе продовжити дослідження, у яких брала участь завдяки співпраці з CERN, – у неї ніколи не було таких можливостей. Ба більше, жодна країна світу їх не має. Щось подібне намагається започаткувати Китай, але для цього йому однаково знадобиться залучати величезну кількість закордонних науковців.

Обмеження, які CERN наклала на Росію, фактично є елементом наукових санкцій проти країни-агресора, які справді заганяють її в кут. Наскільки мені відомо, в перші десять днів після 24 лютого за кордон виїхало чимало російських дослідників, які раніше співпрацювали з CERN (зараз цей потік слабшає, а Росія, фактично, закривається від світу). Вони розуміють усю глибину трагедії своєї країни. Щоправда, є й такі, що звинувачують Україну в тому, що вона нібито сама ж і обстрілює свої міста. На російській науковій спільноті, на жаль, позначається реальність, у якій живе ця країна. Можна мати хороші знання з фізики й одночасно бути фашистом.

Українські вчені вітають рішення CERN. Плануємо активно розвивати співпрацю з цією організацією. Наприклад, Інститут сцинтиляційних матеріалів отримає від неї велике замовлення на створення нових детекторів для Великого адронного колайдера. Технології для такої роботи ще потрібно відпрацювати, але ми готові виконати свої зобов'язання в найближчі три роки» (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2022. – 22.06*).

***

Перше засідання вебінару з питань сучасного Китаю на тему «Російське вторгнення та майбутнє українсько-китайських відносин»

відбулося 23 червня. Організаторами виступили Національний інститут стратегічних досліджень України, Інститут сходознавства ім. А. Ю. Кримського НАН України й Українська асоціація китаєзнавців.

Учасники заходу обговорили російське вторгнення в Україну й майбутнє українсько-китайських відносин та зосередилися на таких питаннях:

– Які цілі переслідує Китай на основі своєї нейтральної позиції щодо російського вторгнення в Україну?

– Якими можуть бути стратегічні здобутки і втрати для Китаю від російсько-української війни?

– Чи впливає чинник Тайваню на позицію Китаю щодо України?

– Як зміниться зовнішня політика Китаю щодо європейських країн після війни?

– Як Китай бачить свої майбутні відносини з Україною?

– Якою є роль американо-китайських відносин у російсько-українській війні.

До дискусії долучилися провідні європейські, американські, китайські й українські науковці та експерти:

– професор Інституту міжнародних досліджень Ф. Споллі (Стенфордський університет) Т. Фінгар;

– аналітик Шведського державного центру дослідження Китаю В. Боман;

– директор Центру китайських досліджень Ризького університету ім. Страдіня У. А. Берзина-Черенкова;

– директор китайської програми Центру Картера Лю Явей;

– головний консультант сектору зовнішньоекономічних відносин відділу зовнішньоекономічної політики Національного інституту стратегічних досліджень І. Ус;

– член правління Української асоціації китаєзнавства, дослідник Інституту досліджень сучасного Китаю ім. Б. Курца Д. Єфремов.

Модерувала захід засновниця платформи «China Dialogue» І. Хілтон.

Усі учасники дискусії висловили солідарність з українським народом в його боротьбі за свою свободу й суверенітет, а за підсумками обговорення дійшли таких висновків.

Російсько-українська війна завдає шкоди інтересам Пекіну, який через свою «нейтральну позицію» намагається мінімізувати свої втрати. Китай і надалі зберігатиме відстороненість і не надаватиме Росії підтримки, крім дипломатичної, та намагатиметься зберегти свободу для політичного маневру й демонстрації свого стратегічного суверенітету.

Китай може посилити вплив на «країни третього світу» шляхом покладання на США провини за російсько-українську війну та глобальну нестабільність. Потенційно Китай може зашкодити своїй репутації у «першому світі» через підтримку РФ, позиція якої є деструктивною. Імідж на

міжнародній арені в боротьбі за глобальне лідерство є зворотною стороною китайської нейтральності й одночасно точкою його найбільшої вразливості.

Розв'язання російсько-української війни визначатиме політику КНР щодо Тайваню в короткостроковій перспективі. Імовірність успішного силового сценарію «повернення» Тайваню об'єктивно падає. Вочевидь, Пекін демонструватиме рішучість захистити свої інтереси щодо Тайваню будь-якими засобами для створення в інших гравців зворотного бачення перспективи.

На європейському просторі Китай приваблювали великі ринки і платоспроможне населення, а структурно-політична слабкість ЄС допомагала йому просувати свої інтереси. Відновлення лідерства США в цьому регіоні внаслідок російсько-української війни послабить можливості Китаю та стимулюватиме його до пошуку шляхів компенсації глобальної впливовості за рахунок інших регіонів Азії та Африки.

Динаміка європейсько-китайських відносин по завершенні російсько-української війни посилено впливатиме на українсько-китайські відносини. КНР не підтримувати Україну у війні однозначно, адже вважає, що вона перебуває під недружнім американським впливом. Попри підприємницький інтерес і технічні можливості для участі в повоєнній відбудові, Пекін обмежуватиме активність своїх представників в Україні через зниження його інтересу до цього регіону.

У російсько-українській війні КНР займає нейтральну позицію, яку слід вважати не проросійською, а антиамериканською. Ухилення від прямої підтримки Росії та пошук шляхів збереження приязних стосунків з Європою свідчать про неготовність Китаю до відкритого протистояння зі США та продовження попередньої стратегічної лінії на модернізацію, самопосилення й розвиток (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2022. – 23.06*).

***

У період з 15 до 17 червня 2022 р. відбулася Генеральна Асамблея Європейських інститутів раку (ОЕСІ)

Організація Європейських інститутів раку (ОЕСІ) є найбільшою європейською протираковою мережею, до складу якої входять 110 провідних онкологічних центрів. ОЕСІ проводить координацію і оптимізацію зусиль спрямованих на забезпечення розвитку новітніх технологій для потреб онкологічної науки та розробку кращих стандартів надання клінічної допомоги.

У рамках роботи Генеральної Асамблеї щорічно проводяться наукові конференції, які визначають вектор розвитку онкологічної галузі (науки і практики).

Нині проводиться координація зусиль щодо поглиблення співпраці між ОЕСІ та Інститутом експериментальної патології, онкології і радіобіології ім. Р. С. Кавецького НАН України.

Україну в цій авторитетній європейській інституції вже понад 25 років представляє Інститут експериментальної патології, онкології і радіобіології (ІЕПОР) ім. Р. Є. Кавецького НАН України.

Цьогоріч у роботі Генеральної Асамблеї в режимі онлайн взяв участь академік НАН України В. Чехун, який за пропозицією президента ОЕСІ Т. Філіпа отримав право відкрити засідання та виступив зі зверненням до його учасників.

Учений наголосив, що в умовах російської військової агресії складається особливо небезпечна ситуація щодо доступності надання кваліфікованої допомоги хворим на рак в Україні. «До початку війни на обліку в Україні було понад один мільйон онкохворих. Військові дії, окупація, міграція порушили і значно ускладнили логістику та надання медичної допомоги онкопацієнтам. Значно скоротилась кількість міжнародних клінічних досліджень, які дозволяли до 20 % онкохворим отримувати лікування за новітніми стандартами. Зрозуміло, що порушення алгоритму протоколів діагностики і терапії значно погіршують якість та ефективність терапії», – зазначив В. Чехун. Він також звернувся до учасників засідання зі словами: «Аналіз критичних викликів в умовах війни змушує мене просити вас про максимальне сприяння наданню медичної допомоги онкологічним хворим, які знаходяться в тимчасовій еміграції у ваших країнах; створити трастовий фонд матеріально-технічної підтримки для відбудови та відновлення зруйнованих онкологічних клінік в Україні».

В обговоренні цього звернення взяли участь наступний президент ОЕСІ професор Giovanni Arolone, професор А. Lombart Bosch та ін.

Особливістю Генеральної Асамблеї 2022 р. стала загальноєвропейська підтримка зусиль України в протистоянні військовій агресії Росії, а також пошук шляхів збереження та відновлення можливостей надання спеціалізованої допомоги онкологічним хворим. Тематика наукової конференції, яка проходила в рамках Генеральної Асамблеї, була присвячена ролі штучного інтелекту як інструменту в сучасній і майбутній онкології, а також актуальним питанням та проблемам впровадження молекулярних технологій діагностики та моніторингу онкопатології (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2022. – 29.06*).

Нагороди і відзнаки

Вручено премії імені видатних учених України Національної академії наук України.

У середині червня 2022 р. під час річної сесії Загальних зборів НАН України пройшла церемонія вручення премій імені видатних учених України Національної академії наук України.

Для відзначення вчених, які опублікували найкращі наукові праці, здійснили винаходи та відкриття, що мають важливе значення для розвитку

науки і економіки України, Національна академія наук України щорічно присуджує премії імені видатних учених України.

Періодичність присудження кожної премії встановлена раз на три роки. За результатами конкурсу 2021 р. лауреати премій затверджені 23 лютого 2022 р. постановою Президії НАН України № 67 (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2022. – 23.06).

До уваги держслужбовця

А. Головащук, наук. співроб. НБУВ,
С. Блиндарук, мол. наук. співроб. НБУВ,
П. Штих, наук. співроб. НБУВ

Микола Васильович Гоголь: до 170-річчя від дня смерті видатного українського письменника

(01.04.1809, Великі Сорочинці, Україна – 21.02.1852, Москва, Росія)

Творчість кожного великого письменника – неоціненний скарб культурного й духовного досвіду, який має велике значення для розвитку суспільства. Особлива роль у цьому контексті належить видатному українському прозаїку, драматургу, засновнику реалістичного напрямку в українській і російській літературі М. Гоголю (1809–1852), який, без сумніву, є неординарною особистістю в інтелектуальному просторі України та унікальним явищем для всього світу.

Характерними проявами зростання зацікавленості до спадщини М. Гоголя зазвичай були ювілейні дати, що спонукали активніше звертатися до його творчості. Одна з помітних дат 2022 р. – 170-річчя від дня смерті видатного сина українського народу.

Нащадок старовинного козацько-старшинського роду Гоголів-Яновських, М. Гоголь народився в с. Великі Сорочинці на Полтавщині 1 квітня (за старим стилем – 20 березня) 1809 р. і став одним з тих гуманістів, чий творчий спадок і досі сприяє утвердженню української ідентичності. Матеріали історичних та етнографічних досліджень, розпочатих ще під час навчання в ніжинській гімназії, які створюють неповторний колорит Гоголевих літературних творів, були водночас і першим кроком на шляху до його так і не втіленої мрії – написання української та всесвітньої антропологічно орієнтованої історії.

З кожним роком зростає інтерес до творчості М. Гоголя в Україні, адже його бажання увіковічити засобами літературної творчості рідну Україну, її славний народ дає нам право визначити його як одного з яскравих просвітителів української нації. Недарма М. Грушевський вважав М. Гоголя «одним з найгеніальніших людей, яких дала Україна».

Упродовж багатьох років творчість М. Гоголя була об'єктом спеціального літературознавчого аналізу та наукових досліджень. Вагомий внесок у вивчення гоголіани зробили відомі українські науковці П. Михед, Г. Самойленко, Є. Михальський, Л. Гранатович та ін. Приємним є те, що інтерес науковців до творчості М. Гоголя зростає, з'являються нові цікаві наукові дослідження.

Представлені до уваги шановних користувачів довідково-бібліографічні видання з фондів НБУВ відображають не тільки творчу спадщину видатного українського письменника, а й розвідки науковців, які висвітлюють різноманітні аспекти життя та діяльності М. Гоголя.

Бібліографічні матеріали складаються з розділу: «Література про життя і діяльність М. В. Гоголя». Бібліографічні записи систематизовано за хронологією, у межах року – окремі видання; публікації, вміщені у збірниках, періодичних, довідкових, енциклопедичних та монографічних виданнях; публікації іноземною мовою. Окремі підрозділи: Вшанування пам'яті М. В. Гоголя ; Бібліографічні посібники.

Після бібліографічного опису вказано шифри зберігання у фондах Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, ВНБІ – відділ науково-бібліографічної інформації. Представлено літературу, видану упродовж 1882–2020 рр.

Література про життя і діяльність М. Гоголя

1892

1. Пыпин А. Гоголь (Николай Васильевич, 1809–1852) / А. Пыпин // Энциклопедический словарь : в 41 (82) т. / изд.: Ф. А. Брокгауз, И. А. Ефрон. – СПб., 1892. – Т. 9 (17). – С. 17–25.
В191/17; ВНБІ Я20 Э68

1902

2. Гоголь Николай Васильевич // Большая энциклопедия : слов. общедоступ. сведений по всем отраслям знаний : в 21 т. / под ред. С. Н. Южакова. – 4-е изд. со стереотипа. – СПб., 1902. – Т. 7. – С. 92–99.
Вр3067/7; ВНБІ Я20 Б79

1912

3. Сперанский М. Гоголь Николай Васильевич / М. Сперанский // Энциклопедический словарь : в 58 т. / Рус. библиогр. ин-т Гранат. – 13-е стер. изд.– М., [1912]. – Т. 15. – Стб. 279–297 : портр.
В90652/15; ВНБІ Я20 Э68

1915

4. Пиксанов Н. Гоголь Николай Васильевич / Н. Пиксанов // Новый энциклопедический словарь : в 29 т. / под общ. ред. К. К. Арсеньева ; изд.: Ф. А. Брокгауз, И. А. Ефрон. – Петроград, [1915]. – Т. 13. – Стб. 872–889.
В95728/13; ВНБІ Я20 Н76

1919

5. Рулін П. П. О. Куліш як дослідник і критик М. В. Гоголя / П. Рулін // Книгарь. – 1919. – Число 22. – С. 1441–1448.
Ж6124

1930

6. Переверзев В. Ф. Гоголь Николай Васильевич (1809–1852) / В. Ф. Переверзев // Большая советская энциклопедия : в 65 т. / гл. ред. О. Ю. Шмидт. – М., 1930. – Т. 17. – Стб. 351–368 : ил., портр.
Вр2858/17; ВНБІ Я20 Б79

7. Переверзев В. Гоголь Николай Васильевич / В. Переверзев // Литературная энциклопедия : в 11 т. / Коммунист. акад., Ин-т лит., искусства и языка ; редкол.: П. И. Лебедев-Полянский [и др.]. – М., 1930. – Т. 2. – Стб. 561–573 : портр.
В155526/2; ВНБІ Ш4 я2 Л64

1960

8. Гоголь Микола Васильович // Українська радянська енциклопедія : у 18 т. – Київ, 1960. – Т. 3. – С. 321–322.
В306670/7; ВНБІ Я20 У45

1963

9. Гоголь Николай Васильевич // Театральная энциклопедия в 5 т. / гл. ред. П. А. Марков. – М., 1963. – Т. 2. – Стб. 21–26 : ил., портр.
В308993/2; Щ33 я2 Т29

1966

10. Gogol Nikolay // Bonniers Lexikon. – Stockgholm, 1966. – Vol. 6. – Col. 163–165 : portr.
В269928/6; ВНБІ Я20 В76

1967

11. Історія міст і сіл Української РСР : в 26 т. Полтавська область / Ін-т історії АН УРСР ; голов. редкол.: П. Т. Тронько (голова редкол.) [та ін.] ; редкол. тому: І. Буланій (голова редкол.) [та ін.]. – Київ : Голов. ред. Укр. рад. енциклопедії АН УРСР, 1967. – 1028 с. : іл., карти.

Гоголь М. В. – С. 17, 62, 63, 80, 148, 151, 286, 632, 643, 656, 668, 672, 678, 697, 730, 904, 962, 966, 968.

Вс2509; ВНБІ ТЗ(4УКР) я2 І-90

1968

12. Gogol (Nikolas) // Encyclopædia Universalis. – Paris, 1968. – Vol. 7. – P. 798–800 : ill.

С9633/7; ВНБІ Я20 Е54

1969

13. Гоголь Микола Васильович // Радянська енциклопедія історії України : [у 4 т.] / редкол.: А. Д. Скаба (відп. ред.) [та ін.]. – Київ, 1969. – Т. 1. – С. 428–430.

В319142/1; ТЗ(4УКР) я2 Р15

1970

14. Gogol Nikolay Vasilevič // Dizionario Enciclopedico Italiano. – Roma, 1970. – [Vol.] 5. – P. 488–489 : portr.

С9647/5; ВНБІ Я20 D65

1971

15. Гоголь Николай Васильевич // Русские писатели : биобиблиогр. слов. / сост.: А. П. Спасибенко, Н. М. Гайденков ; редкол.: Д. С. Лихачев [и др.]. – М., 1971. – С. 249–259 : портр.

Вс7868; ВНБІ Ш5(4РОС)5 д я2 Р89

16. Куляшоу Ф. І. Гогаль Мікалай Васілевіч / Ф. І. Куляшоу // Беларуская савецкая энцыклапедыя : у 11 т. / рэдкал.: П. У. Броўка [і інш.]. – Мінск, 1971. – Т. 3. – С. 526–527 : портр.

В319473/3; ВНБІ Я20 Б43

1972

17. Смирнова Е. А. Гоголь Николай Васильевич / Е. А. Смирнова // Большая советская энциклопедия : в 30 т. / гл. ред. А. М. Прохоров. – 3-е изд. – М., 1972. – Т. 7. – С. 5–6.
В319430/7; ВНБІ Я20 Б79

1973

18. Gogol Nikolai Vasilevich // Chambers's encyclopædia. – London, 1973. – Vol. 6. – P. 410.
В272159/6; ВНБІ Я20 С44

19. Gogol Nikolai Vasilievich // The encyclopedia Americana. – N. Y., 1973. – Vol. 13. – P. 6–7 : portr.
В271926/13; ВНБІ Я20 Е54

1974

20. S. M.-B. Gogol (Nikolaï Vassilievitch) / M.-B. S. // la Grande Encyclopédie. – Paris, 1974. – Vol. 9. – P. 5467–5469 : ill.
С9627/9; ВНБІ Я20 G72

1976

21. Крутикова Н. Є. Гоголь Микола Васильович / Н. Є. Крутикова // Шевченківський словник : у 2 т. / Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР ; редкол.: І. Я. Айзеншток [та ін.]. – Київ, 1976. – Т. 1. – С. 160–161 : портр.
В327658/1; ВНБІ д Ш37.60

1978

22. Манн Ю. В. Гоголь Николай Васильевич / Ю. В. Манн // Краткая литературная энциклопедия : в 9 т. / гл. ред. А. А. Сурков. – М., 1978. – Т. 2. – Стб. 210–218 : портр., ил.
В310491/2; ВНБІ Ш4 я2 К78

23. (Ja. La.) Gogol Nikolay / (La. Ja.) // Encyclopædia Britannica : in 30 vol. : macropædia. – Chicago; London; Toronto [et all], 1978. – Vol. 8. – P. 234–236 : phot. – Bibliogr.: p. 235–236.
В272714/8; ВНБІ Я20 В86

1979

24. Гончар О. І. Гоголь Микола Васильович / І. О. Гончар // Українська радянська енциклопедія : в 12 т. – Вид. 2-ге. – Київ, 1979. – Т. 3. – С. 75–76 : іл.

В328608/3; ВНБІ Я20 У45

1981

25. Gogol Nikolai Wassilyewitsch // Meyers Enzyklopädisches Lexikon. – 1981. – Band 10. – P. 542–543 : portr.

В275055/10; ВНБІ Я20 М64

1986

26. Баскаков В. Н. Гоголевская библиография: традиции, современное состояние, перспективы / В. Н. Баскаков // Совет. библиогр. – М., 1986. – № 1. – С. 78–79.

Ж13385

1987

27. Історія української літератури : у 2 т. / редкол.: І. О. Дзевєрін (голова) [та ін.]. – Київ : Наук. думка, 1987–1988.

Т. 1 : Дожовтнева література / М. П. Бондар, О. І. Гончар, М. С. Грицюта [та ін.] ; відп. ред. М. Т. Яценко. – 1987. – 632 с.

Гоголь М. В. – С. 15, 131, 154, 155, 170, 179, 180, 194, 207–209, 216–220, 222, 223, 225, 229, 230, 253, 260, 261, 264–266, 271, 272, 290, 298, 299, 305, 307, 308, 312–314, 318, 319, 339, 346, 351, 362, 366, 368, 369, 371, 372, 374, 395, 412, 414, 422, 423, 425–427, 434, 439, 553, 605.

Т. 2 : Радянська література / Л. М. Новиченко, І. О. Дзевєрін, В. Г. Дончик [та ін.] ; відп. ред. Л. М. Новиченко. – 1988. – 742 с.

Гоголь М. В. – С. 6, 16, 17, 58, 160, 219, 259, 394, 398, 409, 432, 433, 438, 457, 460, 474, 480, 514, 520, 526, 571, 586, 600, 643, 658, 712.

В335067/1,2; ВНБІ Ш5(2=УКР)5 я2 І-90

1988

28. История всемирной литературы : в 9 т. / редкол.: С. В. Тураев (отв. ред.) [и др.]. – М., 1988. – Т. 5. – 783 с.

Гоголь Н. В. – С. 60, 78, 360, 372, 384, 389, 394, 401.

В332622/5; ВНБІ Ш5(0/8) я2 І90

29. Крутікова Н. Є. Гоголь Микола Васильович / Н. Є. Крутікова // Українська літературна енциклопедія : в 5 т. / редкол.: І. О. Дзевєрін (відп. ред.) [та ін.]. – Київ, 1988. – Т. 1. – С. 437–438 : фот.
В335899/1; ВНБ Ш5(4УКР) я2 У45

30. Chyzhevsky D. Gogol Nikolai / D. Chyzhevsky, D. H. Struk // Encyclopedia of Ukraine / ed. V. Kubijovyc. – Toronto ; Buffalo ; London, 1988. – Vol. 2. – P. 63–65 : phot.
В276504/2; ВНБ Я20(4УКР) Е54/2

1989

31. Історія української літератури кінця ХІХ – початку ХХ ст. / за ред.: Н. Й. Жук, В. М. Лесина. – 3-тє вид., допов. і перероб. – Київ, 1989. – 438 с.
Гоголь М. В. – С. 69, 72, 129, 305, 340, 369, 370, 397, 411, 415.
Ва509136; ВНБ Ш5(2=УКР)5 я2 І-89

32. Манн Ю. В. Гоголь Николай Васильевич / Ю. В. Манн // Русские писатели, 1800–1917 : биогр. слов. : в 2 т. / редкол.: В. Н. Баскаков [и др.] ; гл. ред. П. А. Николаев. – М., 1989. – Т. 1. – С. 593–603 : іл., портр.
В336427/1; ВНБ Ш5(2=Р)5 я2 Р89

1992

33. Гоголь Микола Васильович // Митці України : енцикл. довід. / упоряд.: М. Г. Лабінський, В. С. Мурза ; за ред. А. В. Кудрицького. – Київ, 1992. – С. 167–168.
Ао256870; ВНБ Щ(4УКР)я2 М67

1993

34. Семчишин М. Тисяча років української культури : іст. огляд культур. процесу / М. Семчишин. – 2-ге вид., фототип. – Київ : АТ «Друга ріка» : МП «Фенікс», 1993. – 550 с. – (Ukrainian Studies ; vol. 52).
Гоголь М. – 30; 231, 37, 39, 65, 67, 77, 79, 86, 93; 341, 49, 50, 56.
Вс29683; ВНБ Ч11(4УКР) я2 С30

35. Чижевський Д. Гоголь Микола / Д. Чижевський // Енциклопедія Українознавства : слов. ч. / голов. ред. В. Кубійович ; Наук. т-во ім. Шевченка. – Перевид. в Україні. – Львів, 1993. – Т. 1. – С. 391–392 : портр.
В339091/1; ВНБ Я20(4УКР) Е64

1994

36. Карев В. М. Гоголь Николай Васильевич / В. М. Карев // Отечественная история с древнейших времен до 1917 года : энциклопедия : в 5 т. / редкол.: В. Л. Янин (гл. ред.) [и др.]. – М., 1994. – Т. 1. – С. 573 : портр.
В340147/1 ВНБ ТЗ(2РОС) я2 О-82

1995

37. Микола Гоголь // Історія України в особах ХІХ–ХХ ст. / авт. кол.: І. Войцехівська (керівник) [та ін.]. – Київ, 1995. – С. 49–53.
Ва562303; ВНБ ТЗ(4УКР)д я2 І-90

1996

38. Гоголь Николай Васильевич // Почетные члены, доктора и профессора Московского университета: 1804–1994 гг. : биогр. слов. / сост. М. М. Сидорова [и др.]. – М., 1996. – С. 57 : ил. – (Московский университет на пороге третьего тысячелетия ; вып. 9).
В342761/1; ВНБ Ш5(4РОС)д я2 П65

39. Манн Ю. В. Гоголь Николай Васильевич / Ю. В. Манн // Русские писатели ХІХ век : биобиблиогр. слов. : в 2 ч. / редкол.: Б. Ф. Егоров [и др.] ; под ред. П. А. Николаева. – 2-е изд., дораб. – М., 1996. – Ч. 1. – С. 166–177.
Ва593333; ВНБ Ч48(4РОС)д я2 Р89

1997

40. Гогаль Мікалай Васілевіч // Беларуская энцыклапедыя : у 18 т. / рэдкал.: Г. П. Пашкоу [і інш.]. – Мінск, 1997. – Т. 5. – С. 319–320. : портр.
В341126/5; ВНБ Я20(4БЕЛ) Б43

41. Гоголь М. В. (1809–1852) // Історичний календар Чернігівщини / упоряд., ред. О. Деко. – Київ, 1997. – С. 190, 210.
Ж69516; ВНБ ТЗ(4УКР–ЧЕР) я2 І-90

42. Гоголь Микола Васильович // Мистецтво України : біогр. довід. / упоряд: А. В. Кудрицький, М. Г. Лабінський ; за ред. А. В. Кудрицького. – Київ, 1997. – С. 158–159.
Ва573963; ВНБ Щ(4УКР) я2 М65

1998

43. Войцехівська І. Микола Гоголь і українська минувщина / І. Войцехівська // Історичний календар, 1999. – Київ, 1998. – Вип. 5. – С. 111–112 : портр.

Ж69229; ВНБІ ТЗ(4УКР) я2 І-90

44. Гоголь Николай Васильевич // 100 великих имен в литературе / В. В. Быкова [и др.] ; под ред. В. П. Ситникова. – М., 1998. – С. 96–99 : ил. – (100 великих имен).

ПпВс191; ВНБІ Ш5(0) д я2 С81

1999

45. Путівник по фондах відділу рукописів Інституту літератури / НАН України, Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка НАН України, Фондація Омеляна і Тетяни Антоновичів ; підгот.: В. А. Бурбела, Г. М. Бурлака, С. А. Гальченко [та ін.] ; відп. ред.: С. А. Гальченко, М. Г. Жулинський. – Київ : Вид. центр «Спадщина», 1999. – 864 с.

Гоголь М. В. – С. 11, 16, 38, 44, 63, 72, 76, 81, 84, 87, 92, 101–103, 112, 172, 180, 181, 209, 235, 245, 246, 258, 266, 337, 383–385, 420, 436, 574, 576, 581, 585.

Вс34032; ВНБІ Я181(4УКР)24 П-90

46. Огородник И. В. Гоголь Николай Васильевич // Огородник И. В. Философская мысль восточных славян : биобиблиогр. слов. / И. В. Огородник [и др.] ; науч. ред. Л. В. Губерского. – Киев, 1999. – С. 73–75. – Библиогр.: с. 74–75.

Вс33108; ВНБІ Ю3д я2 Ф56

47. Гоголь Николай Васильевич // Пушкинская энциклопедия 1799–1999. – М., 1999. – С. 243–244 : портр.

Вс33680; ВНБІ д П91

48. Ротач П. П. Микола Гоголь // Ротач П. П. Колоски з літературної ниви : корот. літ. календар Полтавщини / П. П. Ротач. – Полтава, 1999. – С. 159–161.

Ва690035; ВНБІ Ш5(4УКР)д я2 Р79

49. Шаров І. Гоголь Микола Васильович – письменник, драматург // Шаров І. 100 видатних імен України / І. Шаров. – Київ, 1999. – С. 106–110 : портр.

Ва604850; ВНБІ ТЗ(4УКР)д я2 Ш26

50. Щукин А. Н. Гоголь Николай Васильевич // Щукин А. Н. Самые знаменитые люди России / А. Н. Щукин. – М., 1999. – С. 239–240 : портр. – (Самые знаменитые).

ВЗ42967/1; ВНБ Т(4РОС)д я2 Ц95

2000

51. Бичко В. Гоголь Микола / В. Бичко, В. Погребенник // Українська література у портретах і довідках : давня література – література ХІХ ст. : довідник. – Київ, 2000. – С. 61–63.

Ва602201; ВНБ Ш5(4УКР) я2 У45

52. Гоголь Николай Васильевич // Писатели нашего детства. 100 имен : биогр. слов. : в 3 ч. / Рос. гос. детская б-ка ; авт.-сост.: Н. О. Воронова [и др.]. – М., 2000. – Ч. 3. – С. 118–128 : ил., портр.

ВЗ43455/3; ВНБ Ш5(0) я2 ПЗ4

53. [Шапошникова О. В.] Гоголь Николай Васильевич / [О. В. Шапошникова, С. И. Кормилов] // Современный словарь-справочник по литературе / сост. и науч. ред. С. И. Кормилов. – М., 2000. – С. 107–112.

ПпВа556; ВНБ Ш4 я2 С56

2001

54. Воропаева Т. Гоголь як психолог / Т. Воропаева // Українознавство : календар-щорічник на 2002 р. – Київ, 2001. – С. 174–176.

Ж66396

55. Гоголь Николай Васильевич // Литература : энциклопедия / авт.-сост. С. П. Останина. – М., 2001. – С. 96–99 : ил.

Вс39115; ВНБ ТЗ(4УКР)д я2 Л64

56. Микола Гоголь: письменник, мислитель, історик, народознавець // Золота книга української еліти : інформ.-імідж. альм. : у 6 т. / голов. ред. О. Онопрієнко. – Київ, 2001. – Т. 1. – С. 436–437 : фот. – Укр., англ.

С10173/1; Я222(4УКР) 3-80

57. Микола Гоголь: письменник, мислитель, історик, народознавець // Видатні діячі України минулих століть : мемор. альм. / голов. ред. О. Онопрієнко. – Київ, 2001. – С. 142–143 : фот. – (Золоті імена України).

Со24384; ВНБ ТЗ(4УК)д я2 В42

2002

58. Алексеев П. В. Гоголь Николай Васильевич // Алексеев П. В. Философы России XIX–XX столетий. Биографии, идеи, труды / П. В. Алексеев. – 4-е изд., перераб. и доп. – М., 2002. – С. 232–233.
Вс39099; ВНБІ ЮЗ(4РОС)д я2 А47

59. Дзира Я. Заповіт великого українця [М. В. Гоголь] / Ярослав Дзира // Українознавство : календар-щорічник на 2002 р. – Київ, 2001. – С. 170.
Ж66396

60. Микола Гоголь // Народжені Україною : мемор. альм. : у 2 т. / голов. ред. О. Онопрієнко. – Київ, 2002. – Т. 1. – С. 432–433 : фот. – (Золоті імена України). – Укр., рос., англ.
Вс346899/1 ВНБІ ТЗ(4УКР)д я2 Н30

61. Микола Гоголь // Сто найвідоміших українців / [авт. кол.]: М. Гнатюк [та ін.]. – 2-ге вид., випр. і допов. – Київ ; М., 2002. – С. 218–227 : фот., портр.
Ва637934; ВНБІ ТЗ(4УКР)д я2 С81

2003

62. Імена України в космосі / НАН України, Нац. косм. агентство України, Укр. астроном. асоц. ; упоряд. і наук. ред. І. Вавилової. – Київ : Наутилус ; Академперіодика, 2003. – 729 с. : іл., фот.
Гоголь М. В. – С. 114–115, 117, 319, 358, 378–380, 543, 546, 548, 550, 579, 596, 597, 631, 682, 695.
Вс40560; ВНБІ Я222(4УКР) І-51

63. Кінолітопис : анот. кат. кіножурн., док. фільмів, кіно- і телесюжетів (1956–1965) / Держ. ком. архівів України, Центр. держ. кінофотофоноархів України ім. Г. С. Пшеничного ; упоряд.: Л. Б. Пількевич, О. І. Селіфонов, Н. М. Слончак [та ін.] ; за ред.: Н. М. Слончак, В. С. Шульги ; голов. редкол. серії : Г. Боряк, В. Волковинський, Л. Гурбова [та ін.]. – Київ, 2003. – 620 с. – (Архівні зібрання України).
Гоголь М. В. – № 439, 462, 512-III, 559-III, 684-I.
Вс38764; ВНБІ ЦЗ(4УКР) я2 К41

64. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України : путівник. Вип. 1 / Держ. ком. архівів України, Центр. держ. архів-музей літ. і мистецтва ; авт.-упоряд.: М. Крячок, С. Куш, З. Сендик ; редкол. тому: Г. Боряк (голова), Ю. Кулініч, М. Ходоровський. – Київ, 2003. – 553 с. – (Архівні зібрання України. Путівники).

Гоголь М. В. – С. 25, 27, 33, 53, 82, 94, 108, 116, 167, 199–201, 203, 204, 217, 226, 236, 237, 239, 326.

В347185/1; ВНБІ Ч81(4УКР) я2 Ц38

65. Гоголь Микола Васильович: український і російський письменник // Провідники духовності в Україні : довідник / за ред. І. Ф. Кураса. – Київ : Вища шк., 2003. – С. 194–195.

Ва646191; ВНБІ Т3(4УКР)д я2 П78

66. Николай Васильевич Гоголь 1809–1852 // Великие россияне / Биограф. библиотека Ф. Павленкова. – М., 2003. – С. 367–383 : портр. – (Жизнь замечательных людей).

Вс38371; ВНБІ Т3(4РОС)д я2 В27

67. Шевчук В. Микола Гоголь 1809–1852 / Валерій Шевчук // Імена України в космосі / НАН України, Нац. косм. агентство України, Укр. астроном. асоц. ; упоряд. і наук. ред. І. Вавилова. – Київ, 2003. – С. 460–462 : іл., фот.

Вс40560; ВНБІ Я222(4УКР) І-51

2004

68. Калінічева Г. Гоголь Микола Васильович: прозаїк, драматург, публіцист / Г. Калінічева // Видатні постаті України : біограф. довід. / [авт. кол.]: Г. В. Щокін [та ін.] ; Міжрегіон. акад. упр. персоналом, Кн. палата України. – Київ, 2004. – С. 227–233.

Вс40641; ВНБІ Т3(4УК)д я2 В42

69. Капельгородська Н. Гоголь (Яновський) Микола Васильович / Н. Капельгородська, Є. Глущенко, О. Синько // Кіномистецтво України в біографіях : кінодовідник / Держ. ком. телебачення і радіомовлення України, Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України, Музей-майстерня та Благод. меморіал. фонд І. Кавалерідзе. – Київ, 2004. – С. 134–135.

Ва660797; ВНБІ Щ37(4УКР)д я2 К20

2005

70. Історія української культури. У 5 т. / НАН України ; голов. редкол.: Б. Є. Патон (голов. ред.), Г. Д. Верес, І. Ф. Курас [та ін.] ; редкол. тому: Г. А. Скрипник (голов. ред.), Р. Я. Пилипчук, В. В. Рубан [та ін.]. – Київ : Наук. думка, 2005–2008.

Т. 4, кн. 1 : Українська культура першої половини ХІХ століття / Л. Ф. Артюх, В. Г. Балушок, В. Д. Бондаренко [та ін.]. – 2008. – 1007 с.

Гоголь М. В. – С. 21, 32, 47, 233, 418, 472, 475, 477, 479, 480, 689, 694, 696, 726, 826, 883.

Т. 4, кн. 2 : Українська культура другої половини ХІХ століття / М. П. Бондар, М. П. Загайкевич, Р. Я. Пилипчук [та ін.]. – 2005. – 1293 с.

Гоголь М. В. – С. 9, 12, 17, 42–45, 64, 74, 76, 86, 97, 106, 116, 123, 137, 157, 184, 194, 238, 258, 259, 268, 291, 296, 302, 307–309, 311, 321, 332, 352, 354, 366, 368, 379, 380, 392, 395, 399, 415, 505, 546, 575, 617, 626, 668, 683, 685, 733, 752, 785, 790, 809, 834, 959, 960, 989, 1036, 1048, 1050, 1054, 1062, 1080, 1084, 1112, 1116–1118, 1126, 1129, 1137, 1149.

В343912/4, кн. 1-2; ВНБІ Т3(4УКР) я2 І–90

71. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України : путівник. Вип. 2 / Держ. ком. архівів України, Центр. держ. архів-музей літ. і мистецтва ; авт.-упоряд.: Ю. Кулініч, С. Куц, М. Ходоровський ; редкол. тому: Г. Боряк (голова), Ю. Кулініч, М. Ходоровський. – Київ, 2005. – 621 с. – (Архівні зібрання України. Путівники).

Гоголь М. В. – С. 45, 64, 92, 127, 150, 154, 169, 191, 208, 222, 224, 240, 244, 260, 288, 306, 318, 328–330, 347, 373, 378, 399.

В347185/2; ВНБІ Ч81(4УКР) я2 Ц38

72. Воропаев В. А. Гоголь (Гоголь-Яновский) Николай Васильевич / В. А. Воропаев // Общественная мысль России XVIII – начала XX века : энциклопедия / Ин-т обществ. мысли ; редкол.: В. В. Журавлев [и др.]. – М., 2005. – С. 110–113 : портр.

Вс41436; ВНБІ Ю3(4РОС) я2 О-28

73. Кулікова Л. Б. Гоголь Микола Васильович / Л. Б. Кулікова // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій, В. Ф. Верстюк, С. В. Віднянський [та ін.] ; НАН України, Ін-т історії України. – Київ, 2005. – Т. 2. – С. 131–132 : фот.

В348560/2; ВНБІ Т3(4УКР) я2 Е64

74. Макаров А. Н. В. Гоголь // Макаров А. Киевская старина в лицах. ХІХ век / А. Макаров. – Киев, 2005. – С. 442–445 : ил.

Ва661372; ВНБІ Т3(4УКР–К) д я2 М15

75. Мельничук Г. Класик світової літератури Микола Гоголь (1809–1852) // Мельничук Г. 1000 незабутніх імен України / Георгій Мельничук. – Київ, 2005. – С. 246–247.

Ва661851; ВНБІ Т3(4УКР) д я2 М48

76. Рыжов К. В. Николай Гоголь // Рыжов К. В. 100 великих россиян / К. В. Рыжов. – М., 2005. – С. 259–266 : портр.

Ва691267; ВНБІ Т3(4РОС) д я2 Р93

2006

77. Васильева Е. Николай Васильевич Гоголь // Васильева Е., Пернатъев Ю. 100 знаменитых писателей / авт. и руководитель проекта Д. Таболкин. – Харьков, 2006. – С. 122–127 : портр. – (Сто знаменитых).

Ва673488; ВНБІ Ш5(0)д я2 В19

78. Гоголь Николай Васильевич // Большая литературная энциклопедия для школьников и студентов / В. Е. Красовский [и др.]. – М., 2006. – С. 143–179 : ил., портр.

Вс44239; ВНБІ Ш5 я2 Б79

79. Гоголь Николай Васильевич // Большая энциклопедия : в 62 т. / гл. ред. С. А. Кондратов ; редкол.: Г. В. Кожевников [и др.]. – М., 2006. – Т. 12. – С. 436–437.

В350159/12; ВНБІ Я20(4РОС) Б79

80. Манн Ю. Гоголь Микола Васильович / Ю. Манн // Зарубіжні письменники : енциклопед. довід. : у 2 т. / за ред.: Н. Михальської та Б. Щавурського. – Тернопіль, 2006. – Т. 1. – С. 386–393 : портр. – Бібліогр.: с. 393.

В348884/1; ВНБІ Ш5(0)д я2 З-35

81. Меженко Ю. С. Гоголь Николай Васильевич // Меженко Ю. С. 60 знаменитых писателей: судьба и творчество / Ю. С. Меженко. – Донецк, 2006. – С. 98–104 : портр. – (Жизнь выдающихся людей).

Ва669465; ВНБІ Ш5(0) я2 М43

2007

82. Гоголь Микола // Усі письменники і народна творчість : довідник / Н. І. Черсунова [та ін.]. – Київ, 2007–2008. – С. 496–502.

Ва692818; ВНБІ Ш5(0)д я2 У74

83. Гоголь Николай Васильевич // Литература и язык : соврем. ил. энцикл. / гл. ред. и авт. проекта А. П. Горкин. – М., 2007. – С. 127–130 : ил., портр.

Вс45423; ВНБІ Ш5 я2 Л64

84. Манн Ю. В. Гоголь Николай Васильевич / Ю. В. Манн // Большая российская энциклопедия : в 30 т. / отв. ред. С. Л. Кравец. – М., 2007. – Т. 7. – С. 288–291.: ил., портр.

С10549/7; ВНБІ Я20(4РОС) Б79

2008

85. Гоголь Николай Васильевич: великий український и русський писатель // Величайшие люди планеты : енцикл. справ. / авт.: В. М Складенко и [др.]. – Харків, 2008. – С. 202–204 : портр.

Вс45943; ВНБІ ТЗ(0)д я2 В2

86. Ушаков Д. О. Микола Васильович Гоголь // Ушаков Д. О. Видатні українці / Д. О. Ушаков. – Харків, 2008. – С. 127–131 : іл., портр. – (Україна. Учора, сьогодні, завтра).

Со28283 ВНБІ ТЗ(4УК)д я2 У93

2009

87. Мельниченко В. Ю. Шевченківська Москва : авт. енциклопедія-хроноскоп / В. Ю. Мельниченко ; ред. І. Шишов. – М. : ОЛМА Медіа Груп, 2009. – 768 с. : іл., фот.

Зі змісту: Щепкін і Гоголь. – С. 357–363; Бодянський і Гоголь. – С. 444–447; Гоголю пам'ятники в Москві на Арбаті. – С. 535–536; Гоголь Микола Васильович. – С. 536–543; Гоголь про Шевченка. – С. 543–545.

Вс51333; ВНБІ д Ш37

88. Вісник Національної академії наук України. – Київ, 2009. – № 4. – 74 с.

Зі змісту: Апостол живих душ : до 200-річчя від дня народження Миколи Гоголя / П. Михед. – С. 40–59; Нові видання до ювілею Миколи Гоголя / А. Радченко. – С. 60–61.

Ж20611

89. Коган Е. М. Н. В. Гоголь: новые находки / Е. М. Коган // Библиография. – М., 2009. – № 2. – С. 84–87 : портр.

Ж13385

2011

90. Історія української культури. У 5 т. Т. 5. Українська культура ХХ – початку ХХІ століть / НАН України ; голов. редкол.: Б. Є. Патон (голов. ред.), Г. Д. Верес, І. Ф. Курас [та ін.] ; редкол. тому: М. Г. Жулинський (голов. ред.), М. П. Бондар, М. М. Сулима [та ін.]. – Київ : Наук. думка, 2011–2013.

Кн. 1 / Б. М. Ажнюк, М. П. Бондар, Д. О. Горбачов [та ін.]. – 2011. – 862 с.

Гоголь М. В. – С. 50, 61, 63, 65, 78, 81, 389, 399, 466, 732.

Кн. 3 : Культура та розвиток науки і технологій в Україні / І. Є. Александрова, В. Г. Бар'яхтар, О. М. Боголюбов [та ін.]. – 2012. – 950 с.

Гоголь М. В. – С. 274, 275.

Кн. 4 : Проблеми функціонування, збереження і розвитку культури в Україні / Л. Ф. Артюх, В. Д. Бондаренко, Т. В. Гардашук [та ін.]. – 2013. – 943 с.

Гоголь М. В. – С. 247, 253, 610, 615, 636, 641.

В343912/5; кн. 1, 3-4; ВНБІ ТЗ(4УК) я2 І-90

91. Варзар І. М. Гоголь Микола Васильович / І. М. Варзар // Юридична енциклопедія : в 6 т. – Київ, 2011. – Т. 1. – С. 588 : портр.

В353537/1; ВНБІ Х я2 Ю70

92. Гоголь Микола Васильович // Вони змінили світ / уклад. І. Ю. Левашова. – Донецьк, 2011. – С. 589–591 : портр.

Вс50590; ВНБІ ТЗ(0)д я2 В73

93. Микола Гоголь // Сто великих українців. – Київ, 2011. – С. 190–194 : портр.

Ва734391; ВНБІ ТЗ(4УК)д я2 С81

2012

94. Шевченківська енциклопедія : в 6 т. / НАН України, Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка ; редкол.: М. Г. Жулинський (голова), М. П. Бондар, О. В. Боронь [та ін.]. – Київ, 2012. – Т. 2. – 756 с. : портр.

Зі змісту: Гоголь Микола Васильович / Ю. Барабаш. – С. 97–106; «Гоголю» – [вірш Шевченка] / Н. Чамата. – С. 106–109.

В354112/2; ВНБІ д Ш37.97(2)

95. Гоголь Микола Васильович // Історія філософії : словник / за заг. ред. В. І. Ярошовця. – 2-ге вид., перероб. – Київ, 2012. – С. 916–923.

Ва754705; ВНБІ Ю3 я2 І-90

96. Гоголь Микола Васильович // Альманах пошани й визнання Полтавщини: 100 видатних особистостей Полтавщини минулих століть. – Полтава, 2012. – С. 52–53 : іл. – Укр., англ.

Со31570; ВНБІ ТЗ(4УК-ПОЛ)д я2 А57

97. Гоголь Микола Васильович: видатний український і російський письменник // Проект «Україна». Галерея національних героїв / авт.-упоряд. А. Ю. Хорошевський. – Харків, 2012. – С. 246–247 : портр.

Ва758377; ВНБІ ТЗ(4УКР) д я2 П79

2013

98. Солод Ю. Гоголь Микола Васильович / Ю. Солод // Українці Санкт-Петербурга, Петрограда, Ленінграда... / вступ. ст., упоряд., заг. ред. В. Сергійчука ; упоряд. І. В. Пасько. – Вишгород, 2013. – С. 166–167 : фот. Со33028; ВНБ ТЗ(4УК) я2 У45

2014

99. Гоголь Микола Васильович (1809–1852) // Украинцы = Ukrainians = Українці / авт. і керівник видав. проекту Борис Балаян. – Сімферополь, 2014. – Т. 3 – С. 112. – (Всесвітня серія: Народи и часи : Російська Федерація). – Текст укр., рос. Вс57852; ВНБ ТЗ(4УКР)д я2 У45

2015

100. Архіви, колекції та зібрання державних, громадських та релігійних установ у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : путівник / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т рукопису ; авт.-уклад.: О. П. Бодак, О. С. Боляк, С. О. Булатова [та ін.] ; редкол.: Л. А. Дубровіна (голова), Г. В. Боряк, Н. М. Зубкова [та ін.]. – Київ, 2015. – 325 с.

Гоголь М. В. – С. 69, 113, 205–208, 260, 261, 265, 267.

Вс60788

101. Кінолітопис : анот. кат. кіножурн., док. фільмів, кіно- і телесюжетів (1976–1985) / Держ. арх. служба України, Центр. держ. кінофотофоноархів України ім. Г. С. Пшеничного ; упоряд.: І. М. Закринична, Т. О. Ємельянова, Л. Г. Касян [та ін.] ; голов. редкол. серії: Т. І. Баранова, О. В. Бажан, В. Ф. Верстюк [та ін.]. – Київ, 2015. – 1224, [13] с. : іл. – (Архівні зібрання України).

Гоголь М. В. – № 350-I, 636-V, 645-XXVI.

Вс64880; ВНБ ЦЗ7(4УКР) я2 К41

102. Ковальчук Г. І. Український науковий інститут книгознавства (1922–1936) / Г. І. Ковальчук ; наук. ред. В. І. Попик ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ : Академперіодика, 2015. – 684, [3] с. : іл.

Гоголь М. В. – С. 41, 87, 91, 268, 273, 387, 391, 401, 466, 502557, 578, 592, 594, 596, 607, 626.

Вс60174; ВНБ Ч611(4УКР) я2 К56

2016

103. Абліцов В. Гоголь Микола // Абліцов В. Київ : енциклопедія / В. Абліцов. – Київ, 2016. – С. 39–40 : портр.
Ва810766; ВНБІ ТЗ(4УКР–К)д я2 А15

104. Гоголь Микола Васильович: прозаїк, драматург, поет, критик, публіцист // Видатні українці. Культура. Мистецтво. Освіта : [довідник] / [упоряд. та ред. М. І. Преварська]. – Київ, 2016. – С. 71–78 : фот. – (Гордість і слава України).
Ва807265; ВНБІ ТЗ(4УКР)д я2 В42

105. Гримич М. Гоголь Николай Васильевич / М. Гримич // Русские фольклористы : биобиблиогр. слов. XVIII–XIX вв. : в 5 т. / под ред. Т. Г. Ивановой ; РАН, Ин-т рус. лит. (Пушкин. дом). – СПб., 2016. Т. 1. – С. 827–832.
В357137/1; ВНБІ Ш2/3(4РОС) д я2 Р89

2018

106. Дмитренко М. К. Гоголь Микола Васильович / М. К. Дмитренко // Українська фольклористична енциклопедія : у 2 т. / упоряд. М. К. Дмитренко ; редкол.: М. К. Дмитренко, С. Й. Грица, А. І. Іваницький ; НАН України, Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського. – Київ : Сталь, 2018. – Т. 1. – С. 273–274 : іл.
В357605/1; ВНБІ Ш3(4УКР) я2 У45

2019

107. Гоголь Николай Васильевич // Величайшие люди Украины : малый энцикл. справ. / авт.-сост.: Р. А. Аблязов, Л. А. Еднак, С. А. Шамара ; Восточноевроп. ун-т экономики и менеджмента. – Черкасы, 2019. – С. 370–373 : портр.
Вс67280; ВНБІ ТЗ(4УКР)д я2 В-27

108. Головащук А. М. Творчість М. В. Гоголя у бібліографічних посібниках кінця XIX – початку XX ст. / А. М. Головащук // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2019. – Вип. 56. С. 345–355.
Ж70113; ВНБІ Ч734(4УКР)7 я2 Н 34

Вшанування пам'яті М. В. Гоголя

109. Гоголевский музей в Нежине // Новый энциклопедический словарь : в 29 т. / под общ. ред. К. К. Арсеньева ; изд.: Ф. А. Брокгауз, И. А. Ефрон. – Петроград, [1915]. – Т. 13. – Стб. 871.

В95728/13; ВНБІ Я20 Н76

110. «Гоголю»: [вірш Шевченка] // Шевченківський словник : у 2 т. / Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка АН УРСР ; редкол.: І. Я. Айзеншток [та ін.]. – Київ, 1976. – Т. 1. – С. 159–160.

В327658/1; ВНБІ д Ш37.60

111. Бокитько И. Г. Гоголя Н. В. музей / И. Г. Бокитько // Краткая литературная энциклопедия / науч. совет изд-ва: А. М. Прохоров [и др.] ; гл. ред. А. А. Сурков. – М., 1978. – Т. 2. – Стб. 218–219.

В310491/2; ВНБІ Ш4 я2 К78

112. Жук В. Пам'ятник М. В. Гоголю // Жук В. Н. Пам'ятники і меморіальні дошки Полтави : нариси / В. Н. Жук, П. Є. Кундіренко. – Харків, 1978. – С. 29–30 : фот.

Ва322952 ВНБІ Т3(4УКР–ПОЛ) я2 Ж85

113. Гоголівська вулиця (кол. Кадетський пров.) // Київ : енциклопед. довід. / за ред. А. В. Кудрицького. – Київ, 1981. – С. 140–141.

Ао227985; ВНБІ Т3(4УКР–К) я2 К38

114. Гоголь Микола Васильович (1891–1967) // Їх іменами названі вулиці Києва : список літ. про діячів науки, культури та мистецтва / М-во культури УРСР, Держ. іст. б-ка УРСР ; склала Н. Коваленко ; ред. Н. Селівачова. – Київ, 1982. – Вип. 4. – С. 29–30. – (До 1500-річчя Києва).

В330469/4; ВНБІ Т3(4УКР)д я1 І-95

115. Гоголю Н. В. памятник // Киев : энцикл. справ. / под ред. А. В. Кудрицкого. – изд. 3-е, доп. – Киев, 1986. – С. 147–148 : фот.

Ао241201; ВНБІ Т3(4УКР–К)я2 К38

116. Памятники истории и культуры Украинской ССР : каталог-справочник / АН УССР, Ин-т истории; редкол.: П. Т. Тронько (гл. ред.), Г. К. Злобин, Ю. А. Олененко [и др.]. – Киев : Наук. думка, 1987. – 736 с. : ил.

Гоголь Н. В. – С. 11, 32, 36, 53, 96, 105, 297, 364, 397, 401, 405, 415, 416, 424, 425, 499, 592, 599, 600.

Вс25197; ВНБІ Т3(4УК) я2 П15

117. Українська літературна енциклопедія : в 5 т. / АН УРСР, Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка ; редкол. І. О. Дзевєрін (відповід. ред.), Г. Д. Вервес, О. Т. Гончар [та ін.]. – Київ, 1988. – Т. 1. – 534 с. : іл.

Зі змісту: Гоголя М. В. заповідник-музей [у с. Гоголеву] / З. А. Мироненко – С. 436 : фот.; Гоголя М. В. музей [у с. Великих Сорочинцях] / М. О. Литвин – С. 436 : фот.
В335899/1; ВНБІ Ш5(4УКР) я2 У45

118. [Памятник великому русскому писателю Н. В. Гоголю] // Киев: Что? Где? Как? : фотопутеводитель / сост.: В. В. Лисовский, Э. Я. Уманцева. – Киев, 1988. – С. 333 : фот.

Ва 491029; ВНБІ Т3(4УКР–2К) я2 К38

119. Чернігівщина : енциклопед. довід. / за ред. А. В. Кудрицького. – Київ, 1990. – 1006 с. : фот.

Зі змісту: Гоголю М. В. меморіальні дошки у Ніжині – С. 174; Гоголю М. В. пам'ятники у Ніжині – С.174 : фот.; Гоголя вулиці у Ніжині та Чернігові – С. 175–176 : фот.; Сквер Гоголя у Ніжині – С. 177 : фот.

Ао252170; ВНБІ Т3(4УКР–ЧЕР) я2 Ч–49

120. Полтавщина : енциклопед. довід. / за ред. А. В. Кудрицького ; редкол.: А. В. Кудрицький, (відп. ред.), І. Л. Бутич, В. Н. Жук [та ін.]. – Київ, 1992. – С. 184–191 : фот.

Зі змісту: про Гоголя М. В. – С. 184–188; Гоголю М. В. пам'ятники – С. 188; Гоголя бульвар – С. 189; Гоголя вулиця – С. 189; Гоголя М. В. заповідник-музей – С. 190; Гоголя музей – С. 191.

Ао256997; ВНБІ Т3(4УКР–Пол) я2 ; П52

121. Гоголівська вулиця // Вулиці Києва : довідник / за ред. А. В. Кудрицького. – Київ, 1995. – С. 52–53.

Ва563379; ВНБІ Я23(4УКР–2К) В88

122. Пам'ятки діячам науки та культури національних меншин України : каталог-довід. / В. О. Горбик (керівник), Б. М. Зверобоев, А. К. Андрійчук [та ін.]. – Київ, 1998. – 189 с.

Гоголь М. В. – С. 36, 59, 63, 100, 115, 130, 131, 133, 134, 135, 136, 155, 174, 177, 178.

Ва585777; ВНБІ Т3(4УК) я2 П15

123. Звід пам'яток історії та культури України : енциклопед. вид.: у 28 т. / НАН України, Ін-т історії України, Ін-т археології [та ін.] ; голов. редкол.: В. Смолій (голов. ред.) [та ін.]. – Київ : «Укр. енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1999–

Київ : Кн. 1, ч. 1 : А–Л / редкол. тому: П. Т. Тронько (відп. ред.) [та ін.]. – 1999. – 579 с.

Гоголь М. В. – С. 41, 46, 207, 320, 468, 484, 530.

С10067/кн.1,1

Київ : Кн. 1, ч. 2 : М–С / редкол. тому: П. Т. Тронько (відп. ред.) [та ін.].
– 2004. – 585–1213 с.

Гоголь М. В. – С. 669, 728, 730, 853, 905, 1001–1003, 1011, 1113, 1126.

Шифр НБУВ:С10067/кн.1,2

Шифр ВНБІ: ТЗ(4УКР)я2 ; 3-42

Київ : Кн. 1, ч. 3 : С–Я / редкол. тому: П. Т. Тронько (відп. ред.) [та ін.].
– 2011. – 1217–2197 с.

Гоголь М. В. – С. 1269, 1387, 1417, 1434, 1537, 1711, 1713–1717, 1719, 1720–1726,
1728–1736, 1738–1740, 1768, 1777, 1778, 1793–1795, 1797, 1798, 1800–1807, 1856, 1858,
1924, 1930, 1931, 1944–1963, 2024, 2061.

124. Жадько В. О. У пам'яті Києва : столичний некрополь письменників : іст. наук. довід. / В. О. Жадько. – Київ, 2005. – 463 с. : іл.

Гоголь М. – С. 11, 18, 48.

Вс41838; ВНБІ Я222(4Ук) Ж17

125. Жадько В. Гоголь Микола // Жадько В. Український некрополь : іст.-наук. довід. / Віктор Жадько ; літ. ред. М. Шудря. – Київ, 2005. – С. 156 : фот.

Вс40513; ВНБІ Я222(4УКР) Ж17

126. Маркітан Л. П. Гоголя Миколи літературно-меморіальні музеї / Л. П. Маркітан // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій [та ін.] ; НАН України, Ін-т історії України. – Київ, 2005. – Т. 2. – С. 132–133 : фот.

В348560/2; ВНБІ ТЗ(4УКР) я2 Е64

127. Памятники российским деятелям истории и культуры в Украине : каталог-справочник / Укр. акад. русистики ; сост.: Б. Н. Зверобоев, П. М. Калугин. – Киев : Радуга, 2005. – 96 с.

Гоголь М. В. – С. 93

У вигляді таблиці надано короткі дані про місце розташування, дату та авторів спорудження пам'ятників Гоголю у м. Ніжин.

Вс40515 ВНБІ ТЗ(4УК) я2 П15

128. Волошина І. О. Заповідник-музей М. Гоголя / І. О. Волошина, В. М. Ханко // Енциклопедія Сучасної України. – Київ, 2006. – Т. 6. – С. 16–17 : фот.

С10197; ВНБІ Я20(4УКР) Е64

129. Жадько В. О. У пам'яті Києва : наук. фотоіл. довід.-посіб. / В. О. Жадько. – Київ : Фенікс, 2007. – 480 с. : фот.

Гоголь М. В. – С. 11, 18, 48, 131.

Вс44398; ВНБІ Я222(4УКР) Ж17

130. Шкоропад Д. О. Прилуччина : енцикл. довід. / Д. О. Шкоропад, О. А. Савон ; за ред. Г. Ф. Гайдая. – Ніжин : Аспект-Поліграф, 2007. – 560 с.
Зі змісту: Гоголя вулиця; Гоголя в'їзд 1-й; Гоголя в'їзд 2-й; Гоголя в'їзд 3-й; Гоголя в'їзд 4-й; Гоголя в'їзд 5-й. – С. 124.
Ва690523; ВНБІ ТЗ(4УКР–ЧЕН) я2 Ш67

131. Пам'ятник Гоголю // Київ : іст.-біогр. енциклопед. довід. / авт. кол.: Г. Ю. Івакін [та ін.] ; Ін-т гуманітар. дослідж. Укр. АН. – Київ, 2007. – С. 209, 459 : фото.
Со27296; ВНБІ ТЗ(4УКР–К) я2 К38

132. Великосорочинський літературно-меморіальний музей М. В. Гоголя // Культурні й духовні скарбниці України / упоряд.: Г. Захарченко, Р. Захарченко ; голов. ред. А. Бовсунівська. – Київ, 2011. – С. 68–69 : фот. – Текст укр., англ.
Со30808; ВНБІ Ч77(4УКР) я2 К90

133. Степаненко М. Літературно-мистецька Полтавщина : довідник / М. Степаненко. – Гадяч : Гадяч, 2013. – 500 с.
Зі змісту: Гоголя Миколи Великосорочинський літературно-меморіальний музей – С. – 229–232 : іл.; Гоголя Миколи заповідник–музей. – С. 232–235 : іл.; Гоголя Миколи шкільна літературна кімната–музей. – С. 235 : іл.; Гоголя Миколи музей–кімната. – С. 235; Гоголю Миколі меморіальні дошки. – С. 424–425 : іл.; Гоголю Миколі пам'ятники. – С. 425–426 : іл.
Ва55367; ВНБІ Ш5(4УК) я2 С79

134. Степаненко М. Літературні, літературно-мистецькі премії в Україні. – Полтава : Шевченко Р. В. [вид.], 2014. – 498 с.
Зі змісту: Гоголя Миколи імені Міжнародна літературна премія. – С. 92–93; Гоголя Миколи імені Міжнародна літературна премія («Тріумф»). – С. 93–99; Гоголя Миколи імені Всеукраїнська літературно-мистецька премія. – С. 100; Гоголівська Всеукраїнська премія. – С. 100; Гоголя імені премія. – С. 101; Гоголя Миколи імені міська літературна премія. – С. 101–103.
Ва776656 ВНБІ Ш5(4УКР)п7 я2 С79

135. Степаненко М. Гоголя Миколи імені Міжнародна літературна премія («Тріумф») // Степаненко М. Літературознавча Полтавщина : довідник / М. Степаненко. – Полтава, 2015. – С. 593.
Вс59350; ВНБІ Ш4(4УК) я2 С79

Бібліографічні посібники

136. Памяти Гоголя : материалы для библиографии литературы о нем / собр. С. И. Пономарев. – Киев : Тип. С. В. Кульженко, 1882. – 60 с.
ВНБІ д Г58.1

137. Библиографический указатель литературы о Ник. Вас. Гоголе. 1829–1882 / сост. Я. Горожанский. – М. : Типо-литогр. И. Н. Кушнерева и К°, 1883. – 45 с. – (Прил. к журн. «Русская Мысль»).

ВНБІ д Г58.2

138. Указатель к письмам Гоголя, заключающий в себе объяснение инициалов и других сокращений в издании Кулиша. С приложением неизданных отрывков из писем матери Н. В. и его собственных / сост. В. Шенрок. – М. : Тип. Т. Рись, 1886. – 91 с.

ВНБІ д Г58.3

139. Заболотский П. А. Н. В. Гоголь в русской литературе : библиогр. обзор / П. А. Заболотский. – Киев, 1901. – 104 с.

Во830576; ВНБІ д Г58.4

140. Каталог выставки в память Н. В. Гоголя и В. А. Жуковского 1852–1902. – М. : Товарищество тип. А. И. Мамонтова, 1902. – 85 с. – (Общество любителей российской словесности).

ВНБІ д Г58.5

141. Поэт-христианин Н. В. Гоголь в русской литературе и искусстве (1829–1908) : библиогр. моногр. А. Лебедева. Вып. 1. – Саратов : Тип. Союза печ. дела, 1909. – 241 с.

ВНБІ д Г58.6

142. Бертенсон С. Библиографический указатель литературы о Гоголе за 1900–1909 гг. / С. Бертенсон. – СПб. : Тип. императ. акад. наук, 1910. – 42 с.

Во830599; ВНБІ д Г58.7

143. Бертенсон С. К библиографии материалов о Гоголе / С. Бертенсон. – СПб. : Тип. императ. акад. наук, 1912. – 10 с.

Во830610; ВНБІ д Г58.8

144. Яворский Ю. А. Н. В. Гоголь в Червонной Руси : библиогр. заметка. – СПб. : Тип. императ. акад. наук, 1914. – 3 с.

ВНБІ д Г58.9

145. Рукописи Н. В. Гоголя : каталог / сост.: проф. Г. Георгиевский и А. Ромодановская ; Гос. б-ка СССР им. В. И. Ленина. – М. : Соцэкгиз, 1940. – 125 с. : ил.

ВНБІ д Г58.10

146. Бойко І. З. Гоголь і Україна : бібліогр. покажч. : до 100-річчя з дня смерті М. В. Гоголя / І. З. Бойко, Г. М. Гімельфарб ; АН УРСР, Держ. публ. б-ка УРСР. – Київ : Вид-во АН УРСР, 1952. – 76 с. : портр.
ВНБІ д Г58.13

147. Н. В. Гоголь 1809–1852 : к столетию со дня смерти : материалы в помощь библиотекам / Гос. б-ка СССР им. В. И. Ленина ; ред. Р. Н. Крендель. – М. : Тип. б-ки им. В. И. Ленина, 1952. – 40 с. : портр.
ВНБІ д Г58.11

148. Описание автографов Н. В. Гоголя / АН УССР, Гос. публ. б-ка УССР ; сост. И. В. Шубинский ; отв. ред. С. И. Петров. – Киев : Изд-во АН УССР, 1952. – 51 с. : ил.
Во457628; ВНБІ д Г58.12

149. Библиография переводов на иностранные языки произведений Н. В. Гоголя / Всесоюз. гос. б-ка иностр. лит. ; сост.: М. С. Морщинер, Н. И. Пожарский ; отв. ред. М. П. Алексеев. – М., 1953. – 110 с. : портр., табл.
Во600880; ВНБІ д Г58.14

150. Великий російський письменник М. В. Гоголь : метод.-бібліогр. матеріали до 150-річчя з дня народж. письменника / Одес. держ. наук. б-ка ім. О. М. Горького ; ред. А. Белінська. – Київ : Держполітвидав, 1959. – 56 с.
Во725000; ВНБІ д Г58.31

151. Художня література, видана на Україні за 40 років 1917–1957 : бібліогр. покажч. : в 2 ч. / М-во культури УРСР, Кн. палата УРСР ; склали: О. О. Майборода, Г. Д. Рубан, О. О. Старченко ; редкол.: М. І. Багрич, Г. О. Кравченко, О. О. Майборода. – Харків, 1960. – Ч. 2. – С. 51–56.
Гоголь Н. Г. – С. 51–56.
В305600/2; ВНБІ Ш5(4УКР) я1 Х98

152. Взаимосвязи и взаимодействие национальных литератур : библиография (1945–1960) : в 3 ч. / АН СССР, Фундам. б-ка обществ. наук, б-ка ин-та мировой лит. им. А. М. Горького ; сост.: Н. П. Банникова, А. М. Гуткина, В. А. Либман, В. П. Пироговская ; науч. ред.: Н. П. Банникова, А. Н. Николукин. – М., 1962. – Ч. 1. – 344 с.
Гоголь Н. В. – С. 197–210.
В311461/1; ВНБІ Ш5(0)-31 я1 В40

153. Войтоловская С. Л. Н. В. Гоголь : семинарий / С. Л. Войтоловская, А. Н. Степанов. – Л., 1962. – 287 с. : портр.
Во852200; ВНБІ д Г58.15

154. Письма к Н. В. Гоголю : библиография / АН СССР, Б-ка АН СССР ; сост.: Л. П. Архипова, А. Н. Степанов ; отв. ред. Н. П. Никифоровская. – Л., 1965. – 80 с.
Ао173198; ВНБІ д Г58.16

155. Бутрин М. Л. Мова і стиль українських письменників : бібліогр. покажч. літ. за 1953–1964 рр. / М. Л. Бутрин. – Львів : Каменяр, 1966. – 256 с.
Гоголь М. В. – С. 116, 121, 146.
Ва2433; ВНБІ Ш5(4УКР) я1 Б93

156. Взаимосвязи и взаимодействие литератур мира : библиография (1961–1965) : в 3 ч. / АН СССР, Фундам. б-ка обществ. наук, Б-ка ин-та мировой лит. им. А. М. Горького ; сост. В. А. Либман ; науч. ред. А. Николукин. – М., 1967. – Ч. 1. – 283 с.
Гоголь Н. Г. – С. 89–92.
В311329/1; ВНБІ Ш5(0)-31 я1 В40

157. Співдружність літератур : бібліогр. покажч. (1917–1966) / Ком. по пресі при Раді Міністрів УРСР, Кн. палата УРСР ; складачі: А. І. Ручка, Р. В. Малигіна, Д. Х. Мазус [та ін.] ; редкол.: В. М. Скачков (відп. ред.) [та ін.]. – Харків : Кн. палата УРСР, 1969. – 592 с.
Гоголь М. В. – С. 72–76; 451.
Подано відомості про видання творів М. В. Гоголя у республіках Радянського Союзу.
Ва90302; ВНБІ Ш5(0)-31 я1 С72

158. Взаимосвязи и взаимодействие литератур мира : библиография (1966–1970) : в 3 ч. / АН СССР, Ин-т науч. информ. по обществ. наукам, Ин-т мировой лит. им. А. М. Горького ; сост.: В. А. Либман, В. П. Пироговская ; науч. ред. А. Николукин. – М., 1973. – Ч. 1. – 298 с.
Гоголь Н. В. – С. 112–113.
В325271/1; ВНБІ Ш5(0)-31 я1 В40

159. Взаимосвязи и взаимодействие литератур мира : библиогр. указ. (1976–1980) / АН СССР, Ин-т науч. информ. по обществ. наукам, Ин-т мировой лит. им. А. М. Горького ; сост.: И. Н. Исаева, Н. В. Гельфанд, В. А. Либман ; науч. ред. А. Николукин. – М., 1983. – Ч. 1. – 234 с.
Гоголь Н. В. – С. 99–103.
В332318/1; ВНБІ Ш5(0)-31 я1 В40

160. Ніжин : бібліогр. покажч. літ. / Ніжин. краєзнав. музей ; Чернігів. держ. обл. б-ка ім. В. Г. Короленка, Ніжин. центр. міська б-ка ; складачі: Г. П. Васильківський, Л. В. Студьонова, В. С. Шоходько [та ін.] ; ред. О. Я. Неволько. – Чернігів, 1983. – 87 с.
Гоголь М. В. – 16, 18, 208, 236, 626, 630, 653, 717–720 : фот.

Ва406892; ВНБІ Д891(4УКР) я1 Н60

161. Н. В. Гоголь и литература народов СССР : библиогр. указ. / М-во просвещения УССР, Нежин. гос. педагог. ин-т им. Н. В. Гоголя ; сост.: Г. В. Самойленко, Е. Н. Михальский. – Нежин, 1984. – 147 с.

Ва435399; ВНБІ д Г58.17

162. Взаимосвязи и взаимодействие литератур мира : библиогр. указ. (1981–1985) / АН СССР, Ин-т науч. информ. по обществ. наукам ; сост. И. Н. Исаева ; науч. ред. А. Николюкин. – М., 1988. – Ч. 1. – 212 с.

Гоголь Н. В. – С. 81–87.

В335361/1; ВНБІ Ш5(0)-31 я1 В40

163. Н. В. Гоголь и Нежин: нежинская гимназия высших наук князя Безбородко, начало творчества : библиогр. указ. / Нежин. гос. педагог. ин-т им. Н. В. Гоголя ; сост.: Н. М. Жаркевич, Е. Н. Михальский, П. В. Михед, Г. В. Самойленко ; отв. ред. Е. Н. Михальский. – Нежин, 1989. – 121 с.

Ва506970; ВНБІ д Г58.18

164. Особисті архівні фонди відділу рукописів : анот. покажч. / НАН України, Львів. наук. б-ка ім. В. Стефаника ; уклали: П. Баб'як, О. Дзьобан, Є. Домровська [та ін.]. – 2-ге випр. і допов. вид. – Львів, 1995. – 271с.

Гоголь М. В. – С. 35, 46, 88.

Ва567145; ВНБІ Я181(4УКР)2 О-74

165. Ніжинська Гоголіана (1979–1995 р.р.) : бібліогр. покажч. / Ніжин. держ. педагог. ін-т ім. М. В. Гоголя, Всеукр. Гогол. наук.-метод. центр ; уклад. Л. В. Гранатович ; відп. ред. П. В. Михед. – Ніжин, 1996. – 28 с.

Р80640; ВНБІ д Г58.19

166. Гранатович Л. Гоголь: бібліографічні посібники і джерела : анот. покажч. / Л. Гранатович, Є. Михальський, П. Михед ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ніжин. держ. пед. ун-т ім. Миколи Гоголя, Гоголів. наук.-метод. центр. – Ніжин ; Київ, 1998. – 77 с. (Гоголезнавчі студії ; вип. 3).

В340951/3; ВНБІ Ш5(4РОС) д я1 Г58

167. Лой В. М. Дивний геній : до 190-річчя від дня народж. М. В. Гоголя (1809–1852) / В. М. Лой // Календар знаменних і пам'ятних дат. – Київ, 1999. – 2 кв. – С. 12–20 : портр. – Бібліогр.: С. 16–20.

Ж60630

168. Гранатович Л. В. Місто Ніжин з найдавніших часів до 1917 року : бібліогр. покажч. / Л. В. Гранатович. – Ніжин, 2000. – 228 с.

Гоголь Н. В. – № 71, 83, 85, 759, 761, 765, 779, 791, 792, 793, 798, 836, 837, 849, 1090, 1115, 1139, 1156, 1161, 1163–1166, 1168, 1170, 1218, 1220, 1226, 1227, 1228–1234,

1236–1249, 1251–1295, 1371, 1375, 1376, 1387, 1473–1476, 1479, 1482, 1486, 1497, 1503, 1519, 1527, 1533, 1541, 1543, 1546, 1553, 1561, 1562, 1563, 1575, 1581, 1645, 1646, 1652.

Посібник містить матеріали, що знайомлять з Ніжинським періодом життя М. В. Гоголя, роками його навчання в Гімназії вищих наук та ліцеї Князя Безбородька (1820–1832), опублікованих у періодичних виданнях, збірниках та за матеріалами преси.

Ва601801; ВНБІ Д891(4УКР–ЧЕР) я1 Г77

169. Соколов Б. В. Гоголь : енциклопедия / Б. В. Соколов. – М. : Алгоритм, 2003. – 544 с. : ил. – (Русские писатели). – Библиогр.: с. 535–538.

Вс38726; ВНБІ д Г58.20

170. Произведения Н. В. Гоголя и литература о нем : библиогр. указ. (1992–2001) / сост.: В. П. Викулова, Н. Ф. Савченкова ; отв. ред. В. П. Викулова ; Ком. по культуре г. Москвы, Моск. гор. б-ка «Дом Гоголя». – М. : Фаир-Пресс, 2004. – 255 с.

Ва656241; ВНБІ д Г58.21

171. Видання Миколи Гоголя в Україні (1831–1923) : наук-допом. бібліогр. покажч. / уклад. І. О. Негрейчук ; Нац. парлам. б-ка України. – Київ, 2009. – 56 с.

Ва714292; ВНБІ д Г58.25

172. З Україною в серці: шляхи творчої долі Миколи Гоголя : до 200-річчя від дня народж. : бібліогр. покажч. / Голов. упр. культури і мистецтв Київ. міськдержадмін., Публ. б-ка ім. Лесі Українки ; уклад.: Л. П. Яременко, Т. В. Мамалига, А. М. Кравченко [та ін.]. – Київ, 2009. – 50 с.

Ва711913; ВНБІ д Г58.28

173. «Ім'я моє після смерті буде щасливішим за мене...» : до 200-річчя від дня народж. М. В. Гоголя // Знаменні дати : календар, 2009 р. / Нац. парлам. б-ка України ; авт.-упоряд.: В. О. Кононенко (керівник) [та ін.]. – Київ, 2009. – С. 74–81 : портр. – Бібліогр.: с. 81.

Ж70565

174. Лой В. М. «Ім'я моє після смерті буде щасливішим за мене...» : до 200-річчя від дня народж. М. В. Гоголя / В. М. Лой // Календар знаменних і пам'ятних дат. – Київ, 2009. – № 2. – С. 20–28 : портр. – Бібліогр.: С. 25–28.

Ж60630

175. М. В. Гоголь у книжковій ілюстрації : до 200-річчя від дня народж. : бібліогр. покажч. / Голов. упр. культури і мистецтв Київ. міськдержадмін., Публ. б-ка ім. Лесі Українки, Від. мистецтв ; уклад.: Л. С. Криворучко, В. В. Шкарабан. – Київ, 2009. – 54 с.

Ва711762; ВНБІ д Г58.24

176. Микола Гоголь : біобібліогр. покажч. творів письм. та л-ри про його життя і творчість : фонди наук. б-ки Черкас. нац. ун-ту ім. Богдана Хмельницького / Черкас. нац. ун-т ім. Богдана Хмельницького. Наукова бібліотека ; уклад.: Л. І. Синявська, О. З. Силка ; наук. ред. Н. А. Тарасенкова. – Черкаси, 2009. – 164 с.

Ва721971; ВНБІ д Г58.27

177. Микола Гоголь: українська бібліографія / НАН України, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка, Гоголезнав. центр Ніжин. держ. ун-ту ім. Миколи Гоголя ; уклад., упоряд.: П. В. Михеда, Л. В. Гранатович, Н. В. Кузьменко. – Київ : Академперіодика, 2009. – 258 с.

Ва709321; ВНБІ д Г58.26

178. Письменник для людства : до 200-річчя від дня народж. М. В. Гоголя : кат. вист. / уклад. Н. Ю. Пономаренко ; Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка. – Харків, 2009. – 20 с.

Р117362; ВНБІ д Г58.32

179. Самойленко Г. В. Гоголь в ХХ веке. Европа, Средняя Азия и Закавказье : темат.-библиогр. указ. / Г. В. Самойленко ; Нежин. гос. ун-т им. Николая Гоголя. – Нежин, 2009. – 481 с.

Ва720018; ВНБІ д Г58.22

180. «Світле Воскресіння» : кат. ювіл. вист. до 200-річчя від дня народж. Миколи Гоголя (1809–2009) / Музей книги і друкарства України ; упоряд.: М. Корнійчук, Л. Парійська ; бібліогр. ред. І. Негрейчук. – Київ, 2009. – 48 с.

Ва710109; ВНБІ д Г58.29

181. Супронюк О. К. Н. В. Гоголь и его окружение в Нежинской гимназии : биобиблиогр. слов. / О. К. Супронюк ; НАН Украины, Нац. б-ка Украины им. В. И. Вернадского. – Киев : Академперіодика, 2009. – 252 с.

Вс47247; ВНБІ д Г58.23

182. Місто Ніжин, 1917–2007 : бібліогр. покажч. / Ніжин. міськрайонна благод. орг. «Благодійний фонд «Ніжен» ; авт.-упоряд. Л. В. Гранатович. – Ніжин, 2010. – 549 с.

Гоголь М. В. – С. 520, 3481, 4453, 4470, 4517, 4518, 4556, 4577, 4618, 4663, 5213, 5214, 5218, 5222, 5223, 5341, 5285, 5300, 5311, 5317, 5318, 5332, 5356, 5374, 5379.

Ва727477; ВНБІ Д891(4УК–ЧЕР) я1 Н61

183. Мельниченко В. Микола Гоголь у Москві : авт. енцикл.-хроноскоп / Володимир Мельниченко ; голов. ред. Світлана Головка. – Київ : Либідь, 2013. – 542 с. : кольор. іл.

Со32240; ВНБІ д Г58.30

184. Українське перекладознавство ХХ сторіччя: бібліографія / уклад Т. Шмігер ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, наук. т-во ім. Шевченка. – Львів, 2013. – 626 с. – Показч.: с. 543–625.

Гоголь М. В. – С. 55, 56, 185, 234, 278, 469, 545, 772, 776, 815, 817, 834, 1115, 1132, 1170, 1269, 1338, 2167, 2832, 2873, 3633, 3675, 3691, 3871, 3882, 3934, 4432, 4433, 4453.

Подано перелік видань творів М. В. Гоголя та рецензій на них, критичних статей про письменника, опублікованих у періодичних виданнях, збірниках та за матеріалами преси.

Вс55324; ВНБІ Ш141.4–7 я1

185. М. В. Гоголь в Одесі : матеріали до біогр. / упоряд. О. Г. Нуньєс ; наук. ред. В. Б. Мусій ; Одес. нац. наук. б-ка ім. М. Горького. – Одеса : Фенікс, 2014. – 319 с. – Бібліогр.: С. 71–72.

Со32905; ВНБІ д Г58.33

186. Яценко О. М. Українські персональні бібліографічні покажчики (1856–2013) / О. М. Яценко, Н. І. Любовець ; редкол.: В. І. Попик (голова), Л.А. Дубровіна, Т. І. Ківшар [та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т біограф. дослідж. – Київ, 2015. – 469 с. – (Джерела української біографістики ; вип. 3).

Гоголь М. В. – 4, 21, 93, 154, 977, 2500а, 2571, 2572.

Со34122; ВНБІ Я101(4УКР) Я92

187. Книги і долі. «Нікого час не перекреслив...» (2000–2015 рр.) : бібліогр. показч. / Одес. нац. наук. б-ка ; упоряд. Г. І. Єфімова ; відп. ред. Л. В. Арюпіна ; ред. І. С. Шелестович. – Одеса, 2018. – 320 с.

Гоголь М. В. – 138, 415, 906, 966, 1136, 2778.

Со36577; ВНБІ Ш5(4УКР)д я1 К53

188. Самойленко Г. В. Микола Гоголь і Україна : енциклопедія / Г. В. Самойленко ; Ніжин. держ. ун-т ім. Миколи Гоголя. – Ніжин, 2020. – 694 с. : іл. – Бібліогр.: С. 675.

Вс68214; ВНБІ д Г58.34